

Anniina Lavikainen

## Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan merkitykset ja muodot muuttuvassa toimintaympäristössä

Minkälaista on vapaaehtoistoiminta suomalaisessa vammais- ja kansalaisjärjestössä, Kuuloliitossa? Kirja esittelee vapaaehtoistoiminnan monimuotoisuutta yhden kansalaisjärjestön näkökulmasta. Se paljastaa myös edellytykset vapaaehtoistoiminnan sujuvalle arjelle. Kirjassa tulee vahvasti esiin vapaaehtoisten kohtaama voimakas toimintaympäristön murros.

Tutkimuksen perustana ovat eri puolelta Suomea olevien henkilöiden näkemykset ja kokemukset Kuuloliiton ja sen jäsenyhdistysten vapaaehtoistoinnasta. Kirjassa tuodaan esille ajankohtainen kokonaiskuva Kuuloliiton vapaaehtoistoinnasta vapaaehtoisten omien kokemusten pohjalta.

Vapaaehtoisten puheissa syntyy kolme erilaista puhetapaa, joiden kautta vapaaehtoistoiminnan merkitystä tarkastellaan. Vertaisdiskurssi paljastaa toiminnan arvopohjaksi vertaisuuden kokemuksen. Puhetapa sisältää myös pohdinnan vertaistuen tärkeydestä sekä kommunikaation merkityksestä vertaisuuden kokemuksessa. Kuulolähipalveludiskurssissa esitellään vapaaehtoisten järjestämän kuulolähipalvelun piirteitä sekä korostetaan kuulokuntoutuksen resurssihaasteita. Vertaisen tarjoamalla kuulokojeen käytön opastuksella ja neuvonnalla koetaan olevan iso merkitys ikähuonokuuloisten syrjäytymisen ehkäisyssä. Oikeuksien edistäminen -diskurssi käsittelee vapaaehtoisten tekemää vaikuttamistyötä ja kuulovammaisten oikeuksien edistämistä.

Anniina Lavikainen

# *Kuuloliiton* VAPAAEHTOISTOIMINTA

– Merkitykset ja muodot muuttuvassa toimintaympäristössä –

Anniina Lavikainen

*Kuuloliiton*  
**VAPAAEHTOISTOIMINTA**  
– Merkitykset ja muodot muuttuvassa toimintaympäristössä –

”Se, että pääsi omiensa joukkoon,  
niin kyllähän se oli helpotus”

#### Kustantaja

Kuuloliitto ry  
Ilkantie 4  
00400 Helsinki  
Puhelin: 09-58031  
Palautteet sähköpostiosoitteeseen:  
viestinta@kuuloliitto.fi

Kieliasun tarkistus: Taina Ruottinen, Sanataika ky

Ulkoasu: Monika Holmström

Paino: Premedia Helsinki Oy, 2012

ISBN 978-952-9725-41-0 (nid.)  
ISBN 978-952-9725-42-7 (PDF)

## ESIPUHE

Vuosikymmenten ajan Kuuloliitto on profiloitunut monin tavoin yhteiskunnallisena vaikuttajana kuten kuulonkuntoutuksen uranuurtajana ja kehittäjänä sekä kuulonsuojelun ja esteettömän kuunteluympäristön edistäjänä. Kaiken yhteiskunnallisen vaikutamis- ja kehittämistyön taustalla on aina ollut lukuisten vapaaehtoistoimijoiden työpanos. Keitä ovat nuo vapaaehtoiset ja millaisena he kokevat oman työnsä, sen haasteet, esteet ja tuen tarpeen? Näihin kysymyksiin olemme pyrkineet pureutumaan laajalla vapaaehtoistoiminnan tutkimuksella, joka on osa Kuuloliiton aluetoiminnan kehittämishanketta.

Tutkimuksen haastatteluaineisto on kerätty ensisijaisesti jo toiminnassa mukana olevilta vapaaehtoisilta. Tuloksia on tarkoitus hyödyntää laajasti liiton sisällä, erityisesti uuden alueorganisaation ja sen toimintamuotojen kehittämisessä. Tutkimus on yksi askel siihen suuntaan, että saisimme toimintamme kehittämiseen säännöllistä tietoa vapaaehtoistoimijoiden tarpeista ja odotuksista.

Tutkimuksen on tehnyt Kuuloliiton tutkija, valtiotieteiden maisteri Anniina Lavikainen. Toteutuksessa on käytetty osallistavaa tutkimusotetta, jolloin vapaaehtoisilla ja liiton aluetyöntekijöillä on ollut mahdollisuus kommentoida tutkimusta sen eri vaiheissa. Tutkimus on suunnattu Kuuloliiton ja sen jäsenyhdistysten vapaaehtoisille sekä muille vapaaehtoistoiminnan parissa työskenteleville ja toimintaa kehittäville tahoille. Toivomme, että sitä voidaan hyödyntää myös kansalaisyhteiskunnan tutkimuksessa, yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa ja ikääntymisen tutkimuksessa.

Erityisesti haluan kiittää tutkimukseen osallistuneita vapaaehtoisia: heitä, jotka lupautuivat haastateltaviksi, ja heitä, jotka antoivat arvokkaan panoksensa kommentointiryhmässä. Lämmin kiitos myös Kansalaisyhteiskunnan arvot ja osallisuus -tutkijaryhmälle, joilta saimme hyödyllisiä ohjeita ja näkemyksiä tutkimuksen eri vaiheissa.

Helsingissä kesäkuussa 2012

Eeva Härkänen  
Järjestöjohtaja

## Johdanto

<b>1. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminta ja toimintaympäristö muutoksessa .....</b>	<b>11</b>
1.1 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä – Kuuloliitossa ja yleisemmin .....	11
1.2 Tutkimuksen taustalla muutokset yhteiskunnassa, vapaaehtois-toiminnassa ja vammaisuudessa .....	13
1.3 Kirjallisuuskatsaus aiempaan tutkimukseen .....	15
1.3.1 Kansalaisyhteiskunnan tutkimus .....	15
1.3.2 Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus .....	18
1.3.3 Ikäänymisen tutkimus.....	21
<b>2. Eri tutkimusmenetelmillä monipuolinen tutkimusaineisto ja analyysi .....</b>	<b>25</b>
2. 1 Tutkimuksen menetelmistä ja prosesseista .....	25
2.1.1 Tutkimuskysymys .....	25
2.1.2 Monimenetelmällinen tutkimus .....	26
2.1.3 Tutkimusprosessin kuvaus.....	29
2.1.4 Osallistava tutkimusote ja tutkijan positio .....	30
2.1.5 Tutkimusetiikasta.....	32
2.2 Tutkimusaineiston ja analyysin kuvaus.....	33
2.2.1 Tutkimusaineisto.....	33
2.2.2 Aineiston analyysistä.....	35
<b>3. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan ilmiö vapaaehtoisten kertomana .....</b>	<b>39</b>
3.1 Vertaisdiskurssi .....	42
3.1.1 Vertaisuuden vaihtelevat perusteet .....	42
3.1.2 Vertaistuen sisältö vapaaehtoisten luomana.....	48
3.1.3 Kommunikaation merkitys vertaisdiskurssissa .....	50
3.1.4 Vertaisuutta kasvotusten ja verkon välityksellä .....	55
3.1.5 Vammaisuuskäsitykset ja ikä luovat vertaisuutta ja erottavat siitä .....	56
3.2 Kuulolähipalveludiskurssi .....	64
3.2.1 Kuulolähipalvelun puitteet – voimistuva diskurssi .....	64
3.2.2 Kuulolähipalvelutoiminnan luonne, laatu ja asiakkuus .....	67
3.2.3 Kuulolähipalvelun tulevaisuuden haasteet ja yhteistyön muodot .....	70
3.3 Oikeuksien edistäminen -diskurssi.....	74
3.3.1 Voimaantuminen ja vammaisten henkilöiden oikeudet .....	74
3.3.2 Oikeuksien edistäminen vastadiskurssina .....	76
3.3.3 Oikeuksien edistämisen moninainen toimijaverkosto .....	78

<b>4. Vapaaehtoisten kokemuksia vapaaehtoistoiminnan edellytyksistä .....</b>	<b>81</b>
4.1 Vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset .....	81
4.1.1 Vapaaehtoistoiminnan fyysiset edellytykset – kilpailua resursseista .....	81
<i>Vapaaehtoistoiminnan murros.....</i>	<i>84</i>
<i>Sitoutuminen vapaaehtoistointaan .....</i>	<i>85</i>
<i>Vapaaehtoistoiminnan rakenteet.....</i>	<i>87</i>
<i>Alueellisuus vapaaehtoistoinnassa ja taloudelliset resurssit.....</i>	<i>88</i>
4.1.2 Vapaaehtoistoiminnan toiminnalliset edellytykset – perehdyttämisen, tukemisen ja palautteen tärkeys toiminnassa .....	90
<i>Uusien vapaaehtoisten rekrytoiminen.....</i>	<i>90</i>
<i>Tuen muodot ja mahdollisuudet vapaaehtoistoinnassa .....</i>	<i>91</i>
<i>Palautteen merkitys vapaaehtoistoinnassa .....</i>	<i>94</i>
<i>Vuorovaikutus vapaaehtoistoinnassa .....</i>	<i>95</i>
4.1.3 Vapaaehtoistoiminnan henkiset edellytykset – arvostus, vastuu, luottamus sekä vapaaehtoistojoiden piirteet – luovat toimintakulttuurin.....	97
<i>Vapaaehtoistojoiden piirteet .....</i>	<i>98</i>
<i>Vastuu ja luottamus .....</i>	<i>99</i>
<i>Arvostus.....</i>	<i>102</i>
<i>Aktiivinen toimija .....</i>	<i>103</i>
<i>Vapaaehtoistojana jaksaminen.....</i>	<i>105</i>
<i>Vapaaehtoistoinnasta poisjääminen.....</i>	<i>106</i>
4.2 Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan merkitys ja arvostus suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkinen kuva vapaaehtoisten silmin .....	107
<b>5. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan monimuotoisuus – pohdintaa tulevaisuuden haasteista .....</b>	<b>111</b>
5.1 Vertaisuuden kokemuksesta auttavaan kuulolähipalveluun ja oikeuksien edistämiseen .....	111
5.2 Onnistuneen vapaaehtoistoiminnan edellytyksistä.....	114
5.3 Tutkimustulosten hyödyntäminen .....	117
5.4 Jatkotutkimushaasteet .....	118
<b>Lähteet .....</b>	<b>119</b>
<b>Liitteet .....</b>	<b>125</b>
<b>1 Koodit .....</b>	<b>125</b>
<b>2 Sanasto .....</b>	<b>129</b>
<b>3 Kyselytutkimuksen tulokset taulukkoina .....</b>	<b>133</b>

Tutkimus valottaa, minkälaista on vapaaehtoistointa yhdessä suomalaisessa vammais- ja kansalaisjärjestössä, Kuuloliitossa. Tutkimus on osa Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan kehittämishanketta, ja sen tuloksia hyödynnetään Kuuloliiton ja sen paikallisyhdistysten vapaaehtoistoiminnan kehittämisessä. Tuloksia on kuitenkin tarkoitusta nostaen myös yleisempään yhteiskunnalliseen keskusteluun vapaaehtoistoiminnan luonteesta, muodoista ja merkityksestä sekä yhteiskunnassa että yksilöiden ja ryhmien kannalta. Tutkimuksen kohteena ovat ensisijaisesti ihmiset, joilla on kokemusta Kuuloliiton vapaaehtoistoinnasta.

Tutkimuksella selvitetään Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan erityispiirteitä, ja samalla saadaan kokonaiskuva liiton vapaaehtoistoinnasta. Tähän päästään kartoittamalla, minkälaisia merkityksiä vapaaehtoiset luovat puheissaan liiton vapaaehtoistoinnalle. Lisäksi on tarkoitus paikantaa vapaaehtoistointaan osallistumisen esteitä ja ongelmia. Tältä pohjalta vapaaehtoistoiminnan sisältöä ja tapoja voidaan kehittää vastaamaan vapaaehtoisten ja muuttuneen toimintaympäristön tuomia tarpeita. Tavoitteena on myös vertailla vapaaehtoisten esiin tuomia kokemuksia eri vapaaehtoistoiminnan muodoista ja merkityksistä.

Tutkimus on luonteeltaan monitieteinen, ja se sijoittuu kansalaisyhteiskunnan, yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen ja ikääntymisen tutkimuksen välimaastoon. Ensimmäisessä luvussa valotetaan näiden eri tutkimusperinteiden piirteitä. Eri tutkimusalat asettuvat vuoropuheluun tutkimuksen moninaisen ja moniäänisen aineiston kanssa. Tutkimuksessa keskeisimpiä käsitteitä ovat vapaaehtoistointa ja -työ, vertaistuki, huonokuuloisuus, vammaisuus, ikääntyminen, kuulolähipalvelu, aktiivinen toimija, osallistuminen, kuulovammaisten oikeudet, syrjäytymisen ehkäiseminen ja vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallinen merkitys.

Tutkimusraportin rakenne on seuraavanlainen: ensimmäisessä luvussa käsitellään tutkimuksen taustalla olevia tekijöitä, kuten vapaaehtoisten toimintaympäristön muutosta sekä vapaaehtoistoiminnan ja vammaisuusparadigman muuttumista. Lisäksi esitellään Kuuloliiton vapaaehtoistointaa koskevat määritelmät sekä syvennyn tarkemmin tutkimuksen kannalta olennaiseen kirjallisuuteen. Toisessa luvussa kerron tutkimuksen metodologisista valinnoista, kuvailen tutkimusaineiston ja analyysimenetelmän. Lisäksi pohdin tutkijan positiota, valotan tutkimusprosessin kulkua sekä osallistavaa tutkimusotetta. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksen tuloksista vapaaehtoistoiminnan erilaiset diskurssit. Neljännessä luvussa käsitellään tutkimuksen tuloksista vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiä ja vapaaehtoisten pohdintaa Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä. Viides luku sisältää pohdintaa tutkimuksen tuloksista sekä ehdotuksia tutkimuksen jatkotoimenpiteiksi.

## 1. KUULOLIITON VAPAAEHTOISTOIMINTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ MUUTOKSESSA

Käsittelen tässä luvussa ensiksi vapaaehtoistoiminnan ominaispiirteitä tutkimuskirjallisuuden valossa ja tuon esille, miten vapaaehtoistoimintaa ja -toimijoita on määritelty Kuuloliitossa. Teen katsauksen myös vapaaehtoistoimintaa ja sen toimintaympäristöä koskeviin ajankohtaisiin trendeihin sekä paikannan tutkimuksen suhdetta niihin. Esittelen lisäksi tutkimuksen kannalta olennaista aiempaa kirjallisuutta kansalaisyhteiskunnan tutkimuksesta, yhteiskuntatieteellisestä vammaistutkimuksesta sekä ikääntymisen tutkimuksesta.

### 1.1 Vapaaehtoistoiminnan määrittelyä – yleisemmin ja Kuuloliitossa

Tutkimuskirjallisuudessa vapaaehtoistyöstä ja vapaaehtoistoinnasta ei ole olemassa yhtä yhteistä määritelmää, vaan käsitteisiin liitetyt ominaispiirteet vaihtelevat tutkimuksesta toiseen. Anne Birgitta Pessi (2011) on tarkastellut vapaaehtoistoimintaa systeeminä, joka on monitahoinen ilmiö. Hän on rajannut vapaaehtoistoiminnan määritelmää tarkemmin sellaiseksi kansalaisten toiminnaksi, jota tehdään maksutta ja omasta vapaasta tahdosta. Pessi näkee vapaaehtoistoiminnan toiminnaksi, jota organisoi jokin taho ja josta tuleva hyöty kohdentuu perhe- ja ystäväpiiriin ulkopuolelle. Näin arkinen auttaminen, esimerkiksi naapurille tarjottu lastenhoitoapu, jää Pessin vapaaehtoistoiminnan määritelmän ulkopuolelle. Hän esittää vapaaehtoistoiminnan laajana systeeminä, jossa ”osaset vaikuttavat kokonaisuuteen ja kokonaisuus osasiin: yksilöt yhteisöihin ja yhteisöt yksilöihin”. (Pessi 2011, 178.)

Vapaaehtoistoiminta on Jere Rajaniemen (2009) mukaan helpompi mieltää laajempänä ja väljempänä käsitteenä kuin vapaaehtoistyö. Sen alle on helpompi saada mahtumaan erilaisten vapaaehtoistehtävien kirjo perinteisen vapaaehtoisavun lisäksi. Osa voi myös tietoisesti puhua vapaaehtoistyön sijasta vapaaehtoistoinnasta, jotta ero palkattuun työhön tulisi riittävän vahvasti esille. (Rajaniemi 2009, 9.; ks. myös Nylund 2008, 26.) Vapaaehtoistoiminnan ilmiöstä tekee mielenkiintoisen myös se, että palkatta toimivien vapaaehtoisten rinnalla voi toimia, varsinkin isommissa järjestöissä, palkattuja toimihenkilöitä.

Organisoidun vapaaehtoistoiminnan lisäksi on olemassa myös toimintaa, jota ei organisoi rekisteröity yhdistys tai muu vastaava taho. Esimerkki tällaisesta ovat erilaiset virtuaaliset yhteisöt. (Nylund 2008, 24.) Suomessa organisoitua vapaaehtoistointaa järjestävät kansalaisjärjestöt ja seurakunnat. Lisäksi enenevässä määrin myös kunnat ovat osoittaneet siihen kiinnostuksensa. Marianne Nylundin (2008, 28) mukaan ”tutkimuksissa vedetään usein raja siihen, tutkitaanko järjestöjen kautta tehtävää vai organisoimatonta vapaaehtoisuutta”. Tämän tutkimuksen kohteena on nimenomaan järjestön kautta tehtävä organisoitu vapaaehtoistoiminta.

Pessi (2011) on todennut, että vapaaehtoistoiminnan lähestyminen perinteisestä non-profit-paradigman näkökulmasta voi jättää vapaaehtoistoiminnan määritelmän

ulkopuolelle esimerkiksi aktivismi-tyyppisen vapaaehtoistoiminnan. Non-profit-paradigmassa vapaaehtoistoimintaa lähestytään palkattoman palvelutyön näkökulmasta, jolloin toiminnan motivaationa korostuu auttaminen.

Pessi esittääkin, että suomalaista vapaaehtoistoimintaa olisi syytä tarkastella laajemmista näkökulmista, kuten kansalaisyhteiskunta-paradigman tai hyödyllisen vapaa-ajan paradigman näkökulmasta. Kansalaisyhteiskunta-paradigman toiminta-alueisiin kuuluu muun muassa kaikenlainen aktivismi, ja motivaationa toimii altruismin sijasta oma-apu, vertaisapu ja toisen toiselle antama apu. Paradigmassa nähdään, että ihmiset halutessaan kykenevät toimimaan yhdessä jaettujen tavoitteiden ja yhteisten asioiden puolesta. Hyödyllisen vapaa-ajan näkökulmassa vapaaehtoistoiminnan motivaatio syntyy erityisesti sisäisistä asioista, esimerkiksi uuden oppimisen halusta. Siinä vapaaehtoistojien roolit ovat monenlaisia, valmentajasta osallistujaan. Kaiken kaikkiaan Pessi on vahvasti sitä mieltä, ettei vapaaehtoistoimintaa saa tarkastella liian kapeasta näkökulmasta. (Pessi 2011, 178–181.)

Myös Kuuloliitossa on lähestytty vapaaehtoistoimintaa väljemmästä näkökulmasta. Ennen tämän tutkimuksen aloittamista selvitin keskustelemalla Kuuloliiton työntekijöiden kanssa, minkälaiset ovat vallitsevat määritelmät Kuuloliiton vapaaehtoistoimijoista ja vapaaehtoistoiminnan eri muodoista. Tutkimuksen tuloksen pohjalta noita määritelmiä on luonnollisesti mahdollista tarkastella uudesta näkökulmasta. Kuuloliitossa ymmärrettiin ennen tutkimusta vapaaehtoistojiksi toiminnassa mukana olevat yhdistysten jäsenet, jotka toimivat luottamushenkilöinä, työryhmien jäseninä tai erilaisissa käytännön tehtävissä paikallisesti yhdistyksissä, alueellisesti piireissä ja/tai valtakunnallisesti liittotasolla.

Vapaaehtoistoiminnan keskeisinä tehtävinä on Kuuloliitossa, kuten yleensäkin järjestöissä, pidetty osallistumisen mahdollistamista järjestämällä vertaistoimintaa ja vertaistukea. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan yhteydessä on puhuttu paljon sekä vertaistoiminnasta että vertaistuesta, eikä niiden ole välttämättä ajateltu eroavan toisistaan. Vertaistoiminnan ja vertaistuen tavoitteet ovatkin hyvin lähellä toisiaan, mutta niiden toimintamuodot ovat Kuuloliitossa olleet kuitenkin erilaisia.

Lisäksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen on nähty olevan tärkeä osa kuuloyhdistysten vapaaehtoistoimintaa. Osa Kuuloliiton yhteiskunnallisesta vaikuttamistoiminnasta tapahtuu yhdistyksissä ja piireissä. Yhdistyksen jäsenet voivat esimerkiksi olla mukana kuntien vammaisneuvostoissa sekä muissa työryhmissä ja luottamustehtävissä, joissa heidän on mahdollista tuoda oma näkökulmansa kunnan päättäjien tietoon. Vaikuttamistyöllä tavoitellaan sitä, että kuulovammaisten tarpeet otettaisiin kattavasti huomioon yhteiskunnan ja toimintaympäristöjen suunnittelussa sekä poliittisessa päätöksenteossa.

Yhdistysten toiminnassa mukana olevat henkilöt ovat lisänneet myös tietoisuutta kuulovammaisuudesta järjestämällä luentoja, kursseja ja muita yleisötilaisuuksia sekä pitämällä yhteyttä tiedotusvälineisiin. Osa liiton paikallisyhdistyksistä on myös tarjonnut vapaaehtoisvoimin kuulonkuntoutukseen liittyviä palveluja. Näistä yksi merkittävimpiä on kuulolähipalvelu, joka on kuulokojeen ja muun kuulon apuvälineiden käy-

tön ja huollon ohjausta ja neuvontaa. Kuulolähipalvelussa toimivat tehtävään koulutetut yhdistysten jäsenet, ja he voivat käydä esimerkiksi palvelutaloissa tai kotikäynneillä.

Kuuloliitossa vertaistoiminnan tavoitteeksi on määritelty yhteisöllisyyden, verkottumisen ja osallistumisen edistäminen. Vertaistoiminnalla on tarkoitettu yhdistysten ja kuuloapiirien järjestämiä yhteisiä tapahtumia kuten kerhoja, retkiä ja kulttuuritapahtumia. Kuuloliiton vertaistuen toiminta-ajatus on perustunut puolestaan mahdollisuuksien jakaa kokemuksia ja tunteita tasavertaisesti ja luottamuksellisesti samassa tilanteessa olevien henkilöiden kanssa. Tukitilanteet ovat olleet aina vastavuoroisia, usein ryhmämuotoisia, ja tavoitteena on ollut yksilön omien voimavarojen ja omatoimisuuden edistäminen. Kuuloliitossa ja sen paikallisissa jäsenyhdistyksissä on toiminut eri kohderyhmille ja eri tarpeisiin suunnattuja vertaistukiryhmiä. Valtaosa ryhmistä on ollut tinnitusryhmiä. Ryhmien vetäjinä ovat toimineet yhdistysten jäsenet, asianomaiset itse, jotka ovat osallistuneet liiton järjestämään vertaistukitoiminnan koulutukseen.

Kuuloliitto on tukenut ja tukee eri tehtävissä olevia vapaaehtoisia järjestämällä koulutusta ja toiminnanohjausta sekä erilaisia neuvottelu- ja suunnittelupäiviä niin alueellisesti piireissä kuin valtakunnallisestikin. Lisäksi vapaaehtoistojilla on mahdollisuus saada henkilökohtaista tukea ja ohjausta liiton toimihenkilöiltä. Heitä tuetaan myös verkossa. Yhdistysten jäsenet voivat esimerkiksi hakea tietoa yhdistystoimintaan liittyvistä asioista Yhdistysnetistä tai opiskella verkkopohjaisten kurssien avulla.

## 1.2 Tutkimuksen taustalla muutokset yhteiskunnassa, vapaaehtoistoiminnassa ja vammaisuudessa

Tutkimuksen taustalla ovat vapaaehtoistoiminnassa, vammaisuuden käsitteellistämisessä ja suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet yleisemmät muutokset. Vammaisuuden ilmiön tunnistaminen ja ymmärtäminen on kokenut isoja muutoksia viime vuosina YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen myötä. YK-sopimus korostaa, että vammaisuuden ilmiö syntyy yksilön ja häntä ympäröivän yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Jos vammaainen henkilö esimerkiksi kohtaa ympäröivässä yhteiskunnassa esteitä, hän ei välttämättä pääse täysimääräisesti osallistumaan yhteiskuntaan. Sopimus korostaakin, että vammaisilla henkilöillä on samantyyppiset oikeudet täysipainoiseen elämään ja yhteiskuntaan osallistumiseen kuin ei-vammaisilla henkilöillä.

YK-sopimuksen myötä Suomeen on luotu valtakunnallinen vammaispoliittinen ohjelma (2010–2015+), ja osassa kuntia on tehty omia paikallisia vammaispoliittisia ohjelmia. Näiden ohjelmien kautta on tarkoitus tehdä lainsäädännön, rakenteiden ym. muutoksia, jotta vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuisivat myös tosiasiallisesti arjessa. Vammaisten henkilöiden kohdalla yhteiskunnallinen retoriikka painottaa enenevästi oikeuksia, mutta käytännön arjen tasolla moni vammaainen henkilö kohtaa vieläkin syrjiviä käytäntöjä ja osallistumisen esteitä.

Tutkimuksen toteutusvaiheessa keskusteluun ovat voimakkaasti nousseet ikääntymiseen ja vanhuuteen liittyvät kysymykset. Media on nostanut julkisuuteen esimerkiksi vanhustenhoidon karun tilanteen: resursseista – niin hoitajista kuin vanhuksia ravitsevasta ruoasta – on pulaa (ks. Aamulehti 1.12.2011). Keskustelua on käyty yhä enemmän siitä, minkälainen on vanhuuden elämänvaihe suomalaisessa hyvinvointivaltiossa.

Vanhustenhoidon tila tulee vielä akuutimmaksi kysymykseksi suomalaisen väestön kiihtyvän ikääntymisen myötä. Jos nyt on jo resursseista pulaa, niin millä tavoin vanhuksia hoidetaan sitten, kun suuret ikäluokat ovat vanhuksia? Yhteiskunnallista arvokeskustelua hyvästä vanhuudesta tullaan varmasti käymään yhä enemmän. On tarvetta pohtia, minkälaisiksi muotoutuvat vanhuksien hyvinvoinnin reunaehdot yhteiskunnassa, jossa koko ajan keskustellaan resurssien vähäisyydestä ja hyvinvointivaltion tulevaisuudesta. On mielenkiintoista nähdä, voimistuuko vammaisten henkilöiden kohdalla esiin noussut oikeuksia painottava puhe koskemaan myös vanhuksia.

Suomessa on tapahtunut viime vuosina ja vuosikymmeninä useita yleisiä yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet tämän tutkimuksen vapaaehtoisten elämään. Ensinnäkin Suomen alueet ovat kehittyneet epätasaisesti niin, että haja-asutusalueet ovat entisestään tyhjentyneet ja ihmiset ovat keskittyneet isompiin asutuskeskuksiin. Haja-asutusalueiden asukkaille edellä mainitun kaltainen kehitys on tarkoittanut kulkuyhteyksien ja palvelujen huonontumista. Tutkimuksen toteutusvaiheessa on julkisuudessa keskusteltu paljon siitä, minkälainen on tulevaisuuden kunta-rakenne Suomessa. Toinen merkittävä yhteiskunnallinen kehityssuunta Suomessa on väestön voimakas ikääntyminen. Tämä tuo uudenlaisia haasteita hyvinvointivaltion rakenteeseen, sen rahoitukseen ja julkisten palvelujen järjestämiseen.

Myös vapaaehtoistoiminnassa on tapahtunut viime vuosina muutoksia kiihtyvällä vauhdilla. Ensinnäkään ihmiset eivät ole valmiita sitoutumaan vapaaehtoistoimintaan yhtä intensiivisesti kuin aiemmin. Esimerkiksi Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa (2009) todettiin, että lasten ja nuorten osallistuminen vapaaehtoistoimintaan on vähentynyt huomattavasti. Lisäksi nuoret ja myös työikäiset tuntuvat kaipaavan enemmän projektityyppistä tai episodimaista vapaaehtoistoimintaa ja toiminnan muotoja (ks. esim. Pessi & Oravasaari 2010, 124). Tämänhetkiset vapaaehtoiset ikääntyvät kovaa vauhtia, mikä sekkin tuo omat haasteensa vapaaehtoistoiminnan arkeen (Nylund 2008). Lisäksi julkinen sektori ja yhteiskunnallinen retoriikka asettavat tulevaisuudessa yhä enemmän odotuksia kansalaisyhteiskunnalle ja vapaaehtoistojille, esimerkiksi toivoen vapaaehtoisilta tukea kansalaisten hyvinvoinnin takaamiseen.

Kansalaistoiminnan merkitystä Suomen tulevaisuudessa painotetaan muun muassa Jyrki Kataisen hallitusohjelmassa (2011). Tästäkin syystä liiton vapaaehtoistoiminnan tutkimus on olennainen ja ajankohtainen juuri tällä hetkellä. On tärkeä kyetä kertomaan ulospäin Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan erityispiirteistä.

Tutkimusaineiston analyysia on tehty vuonna 2011 eurooppalaisen vapaaehtoistoiminnan teemavuotena. Osana teemavuotta suomalaisten kansalaisjärjestöjen päärahoittaja, Raha-automaattiyhdistys, teetti otantatutkimuksen vapaaehtoistoiminnasta.

RAY:n tutkimuksesta selvisi, että suomalaiset osallistuvat vielä vapaaehtoistoimintaan: tutkimusta edeltävän vuoden aikana 39 prosenttia ilmoitti olleensa mukana vapaaehtoistoiminnassa. Luku on korkeampi kuin tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksessa, jonka mukaan 29 prosenttia suomalaisista oli osallistunut vapaaehtoiseen toimintaan. Samoin tutkimuksessa kyettiin erottamaan, että toimintaan osallistuivat ja olivat valmiita osallistumaan keskimääräistä useammin hyvinvoivat suomalaiset, esimerkiksi koulutetuimmat ja suurituloiset henkilöt (vrt. myös Tilastokeskus 2009).

RAY:n tutkimuksessa tuli näkyviin vapaaehtoistoiminnan muutos: eniten tulevaisuudessa haluttaisiin osallistua kertaluonteiseen ja lyhytkestoiseen projektimaiseen vapaaehtoistoimintaan. Vain kolmannes vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneista suomalaisista ilmoitti olevansa kiinnostunut osallistumaan pitkäaikaiseen, sitoutumista vaativaan toimintaan. Itselleni herää RAY:n tutkimuksen pohjalta kysymys, onko tulevaisuudessa vaarana vapaaehtoistoiminnan polarisoituminen. Onko vapaaehtoistoimintaan osallistuminen mahdollista myös pienituloisille, vähemmän koulutetuille tai syrjäytymisvaarassa oleville? Ja jos on, niin tarjotaanko edellä mainituille aktiivisen toimijan paikkaa vapaaehtoistoiminnassa, vai ovatko he pelkästään muiden järjestämän vapaaehtoistoiminnan kohteena (vrt. Nylund, 2008, me meille- ja me teille -vapaaehtoistoiminta)?

### 1.3 Kirjallisuuskatsaus aiempaan tutkimukseen

Kuuloliiton vapaaehtoistoimintaa käsittelevä tutkimus on luonteeltaan vahvasti monitieteinen. Tutkimusaiheen kannalta ovat merkityksellisiä kansalaisyhteiskunnan, yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen sekä ikääntymisen tutkimuksen perinteet. Nämä kaikki ovat kohtalaisen nuoria tieteenaloja ja kuuluvat lähtökohdiltaan enimmäkseen yhteiskuntatieteisiin. Käyn tässä alaluvussa läpi tutkimuksen kannalta olennaisia aiempaa tutkimuskirjallisuutta.

#### 1.3.1 Kansalaisyhteiskunnan tutkimus

Suomessa kansalaisyhteiskunnan tutkimus on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina. On perustettu kansalaisyhteiskunnan tutkimuksen professuuri, tutkimusseura sekä alan tutkimusta käsittelevä tieteellinen lehti. Kansalaisyhteiskunnan tutkimuksessa ilmiöitä on lähestytty monesta eri näkökulmasta. Tutkimusta on tehty esimerkiksi nuorten, maahanmuuttajien ja mielenterveyskuntoutujien kokemuksista. Lisäksi esimerkiksi Raha-automaattiyhdistys on teettänyt yleisempiä vapaaehtois- ja järjestötoimintaa koskevia tutkimuksia (ks. Pessi & Oravasaari 2010).

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ajatellaan olevan murroksessa, ja sen takia on tärkeä saada ajantasaista tietoa kansalaisyhteiskunnan tilasta sekä kansalaisyhteiskunnan toimijoiden näkemyksistä ja kokemuksista. Lisäksi aiemmassa vapaaehtoistoimintaa käsittelevässä tutkimuksessa ovat korostuneet tietyt aiheet, esimerkiksi vapaaehtoisena toimimisen motiivit. Yhteiskunnan muuttuessa tarvitaan lisää tietoa vapaaehtoistoiminnan monenlaisista ilmentymistä (ks. Nylund 2008).



Tulevaisuuden vapaaehtoistoiminnassa on Pessin ja Oravasaaren (2010, 123–124) mukaan neljä nousevaa trendiä: 1) ihmisten arvostuksen ja innostuksen kasvu, 2) toiminnan sirpaleisuus, projektimaisuus, lyhytkestoisuus, 3) yhteisöllisyys netin kautta (erityisesti nuoret) ja 4) uusien toimintatapojen käyttöönotto mm. nuorten saamiseksi mukaan. Trendien rinnalle nousee myös huolenaiheita. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan käsite voi hämärtyä, jos mikä tahansa lyhytkestoinen ihmisen auttaminen luetaan vapaaehtoistoiminnaksi. Onkin syytä pohtia perusteellisesti, missä menee lähimmäisen vastuun ja auttamisen sekä vapaaehtoistoiminnan raja.

Pessin ja Oravasaaren tutkimuksessa suomalaiset kansalaisjärjestöt kertoivat kielteiseksi tulevaisuudenkuvaksi sen, että kunnat yrittävät siirtää vapaaehtoistoiminnan vastuuta järjestöille. Osassa järjestöistä sanottiin, ettei yhteisöllisyyttä enää ole, vaan ihmiset ovat yksilökeskeisempiä ja kiireisempiä ja vapaaehtoistoimintaa järjestävät tahot joutuvat kilpailemaan heidän ajastaan yhä enemmän. Lisäksi tulevaisuudessa tiettytyypiset vapaaehtoistehtävät (globaali toiminta, ympäristöön ja eläimiin liittyvä toiminta) kiinnostanevat enemmän, kun taas toisia tehtäviä, kuten perinteistä yhdistysten hallitukseen kuulumista, karsastetaan. Pessi ja Oravasaari kuitenkin muistuttavat, etteivät yksilöllisyys ja yhteisöllisyys ole toisiaan pois sulkevia asioita. (Pessi & Oravasaari 2010, 125–126.)

Kansalaisjärjestöjen visio ja perustehtävä ovat nousseet yhä tärkeämmiksi ja merkityksellisempään asemaan, koska niiden avulla järjestöt voivat navigoida alati muuttuvassa yhteiskunnassa ja toimintaympäristössään. Eri tahoilla voi olla kuitenkin eriäviä näkemyksiä järjestöjen rooleista suomalaisessa yhteiskunnassa. Minna Järvinen (2011, 102) on korostanut kolmannen sektorin riippumatonta roolia ja ei-valtiollisuutta. Hän pitää riippumattomuutta julkisesta sektorista välttämättömyytenä, jotta järjestöt voisivat suorittaa arvovartijan ja puolestapuhujan roolejaan. Poliitiikka ei saisi Järvisen mukaan tulla mukaan järjestötyöhön, vaan riippumattomuuden avulla järjestöt voivat toimia demokratian edistäjinä. Suomalaisten sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöjen päärahoittaja on Raha-automaattiyhdistys, joka puolestaan on hallinnollisesti sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa. Suomalaiset sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt ovat siis poliittisesti riippumattomia, mutta niiden pääasiallinen valtiollinen rahoituslähde tekee niistä tietyllä tapaa osan suomalaista hyvinvointivaltiota.

Selvää on, että suomalaiset sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestöt kohtaavat nykypäivänä mitä erilaisimpia tarpeita ja odotuksia. Järjestöjohtamista koskevassa artikkelissaan Arja Koski ja Riitta Kittilä (2011, 87–89) pohtivat ristiriitaa, joka on järjestöjen aatteellisen perustehtävän ja toisaalta palveluiden tuottamisen ”kaupallisten” lähtökohtien välillä. He pitävät uhkakuvana sitä, että järjestöt antautuvat markkinoiden vietäväksi ja alistuvat niiden reunaehtoihin ja näin unohtavat järjestön perustehtävän eli sen, miksi järjestö on aikoinaan perustettu. Samaten Nylund (2008) on pohtinut, että pohjoismaissa hyvinvointipalvelujen markkinoituminen ja ulkoistaminen ovat vaikuttaneet selkeästi myös vapaaehtoisjärjestöjen toimintaan. Nylund kysyykin, kumpaan

suomalaisten kansalaisjärjestöjen toiminta jatkossa painottuu: palvelujen tuottamiseen vai edunvalvontaan. Lisäksi tulevaisuudessa puhuttaa varmasti yhä enemmän vapaaehtoisten rooli koko järjestön kannalta. (Nylund 2008, 37.) Itse olen pohtinut tutkimusprosessin kuluessa samoja kysymyksiä sekä sitä, voiko samassa järjestössä tehdä kumpaakin onnistuneesti.

Myös Katz (2011) pohtii järjestöjen uhkakuvana vieraantumista perustehtävästä. Jos järjestöt omaksuvat liiaksi yritysmaailmaan kuuluvaa tuloskeskeistä ajattelua, ne voivat vieraantua sellaisista järjestötehtävistä, joissa tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta on vaikeampi osoittaa. (Koski & Kittilä 2011, 4.) Voidaan ikään kuin valita sellainen toiminta ja tie, jonka vaikuttavuutta on helpompi todentaa, todistaa ja raportoida.

Suomessakin on viime vuosina toivottu järjestöiltä yhä läpinäkyvämpää toiminnan arviointia. Kuitenkin esimerkiksi vapaaehtoistoimintaa arvioitaessa törmää helposti kysymyksiin siitä, millä keinoilla eri vapaaehtoistehtävien tuoma hyöty ja vaikuttavuus saadaan näkyviksi. Kaikkea vapaaehtoistoimintaa, kuten vapaaehtoisten tekemää vaikuttamistyötä, ei voi arvioida pelkästään määrällisin mittarein. Myös Katzin (2011) mielestä järjestöjen vaikeimmin mitattavia tehtäviä ovat perustehtäviin kuuluva yhteiskunnallinen vaikuttaminen, edunvalvonta ja kansalaisten oikeuksien tukeminen.

Lisääntyvän toiminnan arvioinnin lisäksi kolmannelta sektorilta odotetaan myös hyvinvoinnin innovaatioita. Järvisen (2011) mukaan uusia tapoja toimia ja osallistaa ihmisiä tarvitaan jatkuvasti muuttuvassa globaalissa maailmassa. Järjestöjen tulee kyetä virittämään oma organisaationsa (sekä toimihenkilöt että vapaaehtoiset) ja toimintatapansa toimintaympäristön muutokseen, jotta ne voisivat toimia niiden aatteellisen perus- ja arvotehtävän mukaisina suunnannäyttäjinä. (Järvinen 2011, 102–103.) Kuuoliitossa toimintaympäristön muutoksessa pysymistä ja siinä onnistuneesti luovimista tavoitellaan mm. vapaaehtoistoiminnan kehittämishankkeella, jonka yksi osa tämä tutkimus on.

Järvinen (2011) tuo omassa kirjoituksessaan esiin, että innovatiivisen toiminnan korostuminen järjestöissä antaa järjestöille etulyöntiasemaa yksityiseen ja julkiseen sektoriin verrattuna. Hän pitää jäsenistöä järjestöjen mahdollisuutena onnistua innovatiivisessa toiminnassa. Toimivathan jäsenet resonanssipohjana, joka antaa järjestölle palautetta siitä, vastaako sen toiminta muuttuneen toimintaympäristön haasteisiin. Jäsenten palaute ja ideat ovat järjestöjen käyttövoima. Ne mahdollistavat toiminnan jatkuvan reflektoinnin. (Järvinen 2011, 103–105.)

Järvinen painottaa, että nykypäivänä järjestöjohtamisessa tarvitaan ensisijaisesti luotettavuutta ja luottamusta, koska hierarkiat ja kontrolliin perustuva johtaminen vastaavat liian hitaasti toimintaympäristön jatkuvan muutoksen tuomiin haasteisiin. (Järvinen 2011, 104–105.) Myös Pessi (2011) on käsitellyt luottamusta vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta. Hän näkee, että luottamus voi ilmetä ”joko käytännöllisesti (yhteistoimintana, molemminpuolisena auttamisena) tai vähemmän suorasti (positiivisena ilmapiirinä, jaettuina arvoina)”. Pessi esittää vapaaehtoistoiminnassa syntyvän luottamuksen erityisen arvokkaaksi yhteiskunnallisen luottamuksen lähteeksi. Vapaa-

ehtoistoiminta voi saattaa yhteen eritaustaisia ihmisiä ja luoda vuoropuhelua normeiltaan ja arvoiltaan erilaisten ihmisten välille. (Pessi 2011, 191.)

Yhteiskunnallisen luottamuksen synnyttämisen lisäksi vapaaehtoistoiminta voi olla merkittävä osa yhteiskunnallista demokratiaa. Ranskalainen poliittisen historian tutkija Pierre Rosanvallon (2008) on hahmottanut kansalaisyhteiskunnan roolia olennaisena osana demokratiaa. Hänen mielestään demokratiaa ei tule ymmärtää pelkästään yleisen äänioikeuden ja parlamentaarisen järjestelmän kautta. Rosanvallon esittää, että ”vastademokratia ei ole demokratian vastakohta; pikemminkin se on demokratian muoto, joka vastustaa toista, yhteiskuntaan hajautuneen epäsuoran vallan demokratiaa; se on organisoitua demokratiaa, joka asettuu vaalien legitimoimaa demokratiaa vastaan. Näin vastademokratia on samaa kokonaisuutta kuin legitiimit demokraattiset instituutiot”.

Rosanvallon hahmottaa vastademokratian eri muodoiksi valvonnan, torjunnan ja tuomitsemisen. Valvonnan muoto vastademokratiassa voi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että valppaat kansalaiset koettelevat edustuksellisen demokratian edustajien mainepääomaa eri valvontavallan mekanismeilla (valppaus, ilmiantaminen, arvostelu). Torjunta puolestaan tarkoittaa esimerkiksi toisinajattelija-kansalaisen valtaan kohdistamia pakotteita ja torjuntaa, toisin sanoen tietynlaista negatiivista demokratiaa, joka ei ole kuitenkaan passiivisuutta. Tuomitseminen ilmenee esimerkiksi politiikan oikeudellistumisena.

Rosanvallonin mielestä valvontavallan eri muotoja käyttävät tänä päivänä uudet yhteiskunnalliset liikkeet, kuten feministiset liikkeet. Nämä liikkeet ilmaisevat ja organisoivat julkisesti uusia yhteisöllisiä identiteettejä, mutta niiden varsinaista demokraattista tehtävää ei ole Rosanvallonin mukaan juurikaan tutkittu. Hän esittää, että eniten uusia yhteiskunnallisia liikkeitä, kuten kansalaisjärjestöjä, yhdistää valppaus. Valppaudella Rosanvallon tarkoittaa päättäjien toiminnan jatkuvaa tarkkailua, joka on yhtä aikaa kontrollia ja toimintaa, ns. ”ohjaava käsi”. Rosanvallonin analyysin pohjalta on mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon suomalaiset vammaisjärjestöt muistuttavat uusia yhteiskunnallisia liikkeitä luonteeltaan. Vammaisjärjestöissä tapahtuva vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen ja edunvalvonta menevät mielestäni melko hyvin Rosanvallonin valppauden käsitteen sisälle.

### *1.3.2 Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus*

Yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus on kohtalaisen uusi oppiala. Se lähestyy vammaisuutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvänä ja luotuna ilmiönä, joka on sidoksissa aikaan, paikkaan ja kulttuuriin. Pisimpään yhteiskunnassa on kuitenkin tarkasteltu vammaisuutta yksilöllisesti, vammaisen ihmisen ja hänen vammansa kautta. Vammaisuus on nähty negatiivisena asiana, ja vammaisen henkilön elämää on pidetty henkilökohtaisena tragediana. Kritiikiksi vammaisuuden yksilöllistä mallia vastaan syntyi siis vammaisuuden sosiaalinen malli, jonka juuret voidaan jäljittää 1960-luvulle. Tässä mallissa vamman ei ajatella aiheuttavan vammaisuutta, vaan sitä aiheuttavat

yhteiskunnassa olevat esteet ja syrjivät käytännöt (ks. esim. Oliver 2004). Vammaisaktivismin myötä luotiin sosiaalinen vammaistutkimus (disability studies), joka lähestyi vammaisuuden ilmiötä eri näkökulmasta kuin aiemmin.

Viimeisimpänä kehityssuuntauksena vammaisuuden käsitteellistämässä on ihmisoikeusnäkökulma (ks. esim. Kumpuvuori ja Scheinin 2010). Ihmisoikeusnäkökulma sisältää paljon samoja ominaisuuksia kuin vammaisuuden sosiaalinen malli, mutta se korostaa kaikille ihmisille kuuluvia ihmisoikeuksia. Ihmisoikeusnäkökulma vammaisuuteen on voimistunut vuonna 2006 allekirjoitetun YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen myötä. Sopimuksessa korostetaan, että vammaisilla henkilöillä on samanlaiset oikeudet kuin ei-vammaisilla henkilöillä. YK-sopimuksessa vammaisuutta pidetään nimenomaan vammaisen henkilön ja hänen ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa syntyvänä ilmiönä.

Tutkimuksen tuloksia esittelevissä kolmannessa ja neljännessä luvussa tulee näkyviin, kuinka vammaisuuden eri näkökulmat ilmenevät Kuuloliiton ja kuuloyhdistysten vapaaehtoistoiminnan arjessa sekä tämän tutkimuksen haastateltavien puhetoissa. Haastateltavien puheissa esiintyy yksilöllisen, sosiaalisen ja ihmisoikeusnäkökulman mukaisia näkemyksiä vammaisuudesta. Yhtäältä osa haastateltavista on voimaantuneita huonokuuloisia, jotka pitävät kuulovammaa vain yhtenä ihmisen ominaisuutena. Toisaalta osa haastateltavista liittyy kuulovammaisuuteen häpeän. Tutkimuksen haastateltavien joukossa ikä tuntuu vaikuttavan merkityksellisellä tavalla vapaaehtoisten käsityksiin kuulovammaisuudesta ja vammaisuudesta ylipäätään. Tutkimusaineisto tuo empirian avulla esille huonokuuloisten ryhmän heterogeenisyyden, jota on käsitelty myös aiemmissa tutkimuksissa (ks. Kalela 2007; Hietala ja Lavikainen 2010). Edellä mainittujen tutkimusten näkökulma huonokuuloisten ja huonokuuloisuuden käsitteellistämiseen on ollut uudenlainen.

Kuulovammaisuutta on nimittäin hyvin pitkään tarkasteltu melko kapea-alaisesti joko lääketieteellisestä tai kuntoutuksellisesta näkökulmasta. Lisäksi kuulovammaisten ryhmä on voitu käsitteellistää tutkimuksissa koskemaan vain tietynlaisia kuulovammaisia, esimerkiksi sisäkorvaistutetta käyttäviä henkilöitä. Yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa kuulovammaisuuden ilmiön käsitteellistäminen ja kuulovammaisiin ja heidän kokemuksiinsa liittyvä tutkimus on ollut melko marginaalista. Viime vuosina tilanne on kääntynyt parempaan suuntaan, ja kuulovammaisiin liittyvän ei-lääketieteellisen tutkimuksen määrä vaikuttaa lisääntyneen. Yksi seikka, joka on voinut vaikuttaa kuulovammaisuuden näkymättömyyteen yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa, on viittomakielisiä kuuroja ja heidän kieltään ja kulttuuriaan käsittelevä tutkimus (Deaf studies, ks. esim. Lane 1992, Hole 2007).

Kuulovammaisten ryhmän heterogeenisyyttä voidaan tarkastella ensinnäkin kielen näkökulmasta, jolloin kokemusten kannalta tärkeäksi nousee henkilön käyttämä kieli: puhekieli tai viittomakieli. Jos ajatellaan puhekieltä käyttävien kuulovammaisten ryhmää, heterogeenisyyttä voidaan lähestyä esimerkiksi sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Esa Kalela (2007) on tyypitellyt huonokuuloiset kolmeen eri ryhmään sen mukaan,

mihin ryhmään huonokuuloinen itse tuntee kuuluvansa ja minkä ryhmän kulttuuriin hän jakaa. Selkeä enemmistö huonokuuloisista tuntee kuuluvansa kuulevien kulttuuriin. Osa huonokuuloisista voi identifioitua muihin huonokuuloisiin. Lisäksi pieni vähemmistö huonokuuloisista tuntee kuuluvansa viittomakielisten kuurojen kulttuuriin.

Huonokuuloisten ryhmän heterogeenisyyttä voidaan lähestyä myös ns. elämäkaarajattelun näkökulmasta, jolloin merkitykselliseksi nousee se, missä vaiheessa elämää ihmisestä tulee huonokuuloinen. Henkilö on voinut olla huonokuuloinen lapsesta tai nuoresta asti, hän on voinut saada kuulovammadiagnoosin keski-ikäisenä, tai hän voi olla ikähuonokuuloinen, jolloin kuulo heikkenee osana muuta ikääntymistä (ks. Hietala & Lavikainen 2010). Tämän tutkimuksen aiheen kannalta elämäkaarajattelu on hyvin olennainen. Nimittäin se, missä vaiheessa elämää ihmisestä tulee huonokuuloinen, vaikuttaa merkittävästi hänen polkuunsa kuuloyhdistysten jäseneksi ja vapaaehtoistoimijaksi.

Lisäksi kuulovammaan liitetään vieläkin vahvoja häpeän tunteita. Erving Goffman (1963) on stigmaa käsitellessään puhunut passing- ja covering-käsitteistä, joiden kautta voi mielestäni lähestyä myös huonokuuloisuuteen liitettyjä häpeän tunteita. Passing viittaa siihen, kun henkilö esiintyy jonain muuna kuin hän oikeasti on. Vammainen henkilö voi esimerkiksi mennä vammattomasta. Olen aiemmassa tutkimuksessani (2010) käyttänyt huonokuuloisuuden kontekstissa ilmenevästä passing-ilmioista nimitystä kuulevaksi tekeytyminen. Covering-käsite puolestaan tarkoittaa sitä, että ihminen yrittää pitää jonkin ominaisuutensa mahdollisimman näkymättömänä, vähäistä huomiota herättävänä. Huonokuuloisuuden kontekstissa tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että huonokuuloinen henkilö haluaa peittää kuulokojeensa, esimerkiksi hiuksilla.

Kuulovamma on suhteellisen näkymätön vamma, jolloin kuulovammaisen henkilön on mahdollista yrittää sitä peittää. Tässä suhteessa se eroaa esimerkiksi liikuntavammoista. Pyörätuolia käyttävä henkilö ei voi peittää pyörätuoliaan, vaikka niin haluisi. Toisaalta hänen kohdallaan voidaan ehkä helpommin ymmärtää esteettömyyden merkitys, varsinkin liikkumisessa (vrt. Hietala & Lavikainen 2010).

Ingrid Jonsson ja Birgitta Hedelin (2011) ovat esittäneet, että kuulovamman saaminen keski-ikässä muuttaa ihmisen elämää perustavanlaatuisesti. Jonssonin ja Hedelinin tutkimuksessa keski-ikäisenä kuulovammadiagnoosin saaneet miehet etsivät jatkuvasti aitoja kommunikatiivisia yhteyksiä muihin käyttämällä erilaisia sopeutumisstrategioita. He esimerkiksi kehittivät erilaisia toimintatapoja pärjätäkseen päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa. Lisäksi kuulokojeet ja muut kuulemisen apuvälineet auttoivat heitä vuorovaikutustilanteissa. Kuulovamman saaneet miehet kokivat myös persoonallisuutensa ja identiteettinsä muuttuneen kuulovamman myötä. Vuorovaikutustilanteisiin oli hiipinyt uudeksi tekijäksi epävarmuus ja huoli oikein kuulemisesta. Tämän vuoksi kuulovammadiagnoosin saanut mies saattaa vetäytyä vuorovaikutustilanteista ja muuttua aiempaa passiivisemmaksi. (Jonsson & Hedelin 2011, 5.8.)

### 1.3.3 Ikääntymisen tutkimus

Tutkimuksen teoriassa on olennaista myös ikääntymiseen ja ikääntyvään kansalaisyhteiskuntaan liittyvä tutkimus. Väestön tasolla suurin osa huonokuuloisista on ikähuonokuuloisia eli henkilöitä, joiden kuulo heikkenee iän myötä osana muutakin ikääntymistä. Suomessa Samuli Hannula (2011, 78–79) on juuri ilmestyneessä lääketieteen väitöskirjassaan todennut, että ikäkuulo on kansantauti. Ikäkuulo on aikuisten kuulovikojen aiheuttajista yleisin. Hannulan tutkimus osoittaa, että kuulovika on hyvin yleinen jo 55–66-vuotiailla aikuisilla. Tutkimuksessa kuitenkin huomattiin, että osa niistä henkilöistä, joilla oli kuulovika, jäi nykyisten kuulonkuntoutuksen kriteerien pohjalta kuulonkuntoutuksen ulkopuolelle.

Hannula esittää, että tulevaisuudessa olisi nykyistä paremmin huomioitava myös suurien taajuuksien kuuloviat sekä kiinnitettävä huomiota huonommin kuulevaan korvaan kuulonkuntoutuksen tarvetta arvioitaessa. Tämä on tärkeää, koska aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että kuulovikaan voi liittyä masennusta, ahdistusta ja jopa dementiaa. Tutkimuksensa pohjalta Hannula toteaa, että suomalaisen ikäjakautaman huomioon ottaen vanhempien ikäluokkien kuuloviat muodostavat suomalaiselle yhteiskunnalle merkittävän haasteen sosioekonomisesta näkökulmasta. (Hannula 2011, 78.)

Yksi ongelma on siis joidenkin ihmisten jääminen kokonaan kuulonkuntoutuksen ulkopuolelle. Toinen kuulonkuntoutukseen liittyvä ongelma on puolestaan se, etteivät ikääntyneet kuulokojeita käyttävät henkilöt välttämättä saa tarvitsemiaan palveluja läheltä. Kuulonkuntoutus on vielä erikoissairaanhoidon vastuulla, ja monille ikäihmisille pitkät välimatkat kuulokeskuksiin saattavat nousta esteeksi avun hakemiselle ja saamiselle. Kolmannessa luvussa selviää, että paikallisten kuuloyhdistysten järjestämä kuulolähipalvelu osaltaan täydentää julkisia kuulonkuntoutuksen palveluita tarjoamalla kuulokojeen käytön opastusta ja neuvontaa lähempänä ikähuonokuuloisen kotia.

Myös Ruotsissa Jorunn Solheim (2012, 7–9) työryhmineen on todennut, että ikäihmisen onnistuneeseen kuulokojeen käyttöön vaikuttaa erityisesti kaksi tekijää. Ensinnäkin on olennaista, että ikääntynyt henkilö hyväksyy kuulokojeen tarpeen. Toiseksi on tärkeää, että hän saa kojeen käyttöön riittävää jatko-ohjausta ja neuvontaa. Solheim ja työryhmä toteavatkin, että tulevaisuudessa jatko-ohjaukseen tulee kiinnittää enemmän huomiota ja suunnata myös resursseja.

Kaiken kaikkiaan ikähuonokuuloisten asemaa ja asioita lähestytään eri näkökulmasta kuin nuoresta asti huonokuuloisten asioita. Ikähuonokuuloisten kohdalla puhutaan terveystutkimuksen hengessä kansantaudista, kun taas nuorempien huonokuuloisten asioita voidaan lähestyä kuntoutuksellisen ja lääketieteellisen näkökulman lisäksi yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sekä ikääntymiseen että vammaisuuteen liittyvät kysymykset ovat molemmat hyvin relevantteja empirian tulkitsemisen kannalta.

Ruotsissa Sara Erlandsson (2008) on tutkinut, miten iäkkäät henkilöt ja vammaiset henkilöt kuvataan vammais- ja vanhuspolitiikkadokumenteissa sekä minkälaisia tulkintakehyksiä nämä kuvaukset luovat kyseisille ryhmille ja heitä koskeville toimille. Iäkkäiden asioista puhutaan ruotsalaisessa politiikassa solidaarisuuden kontekstissa, kun taas vammaisten henkilöiden asioista puhutaan demokratian ja kansalaisuuden kontekstissa. Nämä erilaiset kontekstit vaikuttavat niin, että vammaisten henkilöiden kohdalla hyvinvointivaltion tehtävänä nähdään olevan vammaisten henkilöiden yhteiskuntaan osallistumisen mahdollistaminen sekä heidän vapauttamisensa syrjityn kansalaisen roolista. Iäkkäiden henkilöiden kohdalla hyvinvointivaltion tehtäväksi hahmottuu huolenpito kansalaisista ja varsinkin siitä, että haavoittuvassa asemassa olevista kansalaisista huolehditaan. (Erlandsson 2008, 3–6.)

Ruotsalaisissa politiikkadokumenteissa iäkkäät henkilöt kuvataan terveyden, talouden, asumisen ja perhetilanteen kautta, kun taas vammaisia henkilöitä ei kuvata juuri lainkaan näin. Pikemminkin vammaisten henkilöiden tilannetta kuvataan ja käsitteellistetään välillisesti tarvittavien toimenpiteiden, esimerkiksi esteettömyyden edistämisen, kautta. Iäkkäitä henkilöitä ja ikääntymistä käsitteellistetään paljon terveyden heikkenemisen ja sairauksien näkökulmasta, vaikkakin tiedostetaan se, että enemmistö iäkkäistä on aktiivisia eläkeläisiä. Ikääntymisestä luodaan kuitenkin politiikkadokumenteissa sellainen kuva, että se väistämättä johtaa sairauksiin ja hoivan tarpeeseen. (Erlandsson 2008, 6–8.) Tämän tutkimuksen valossa on myös havaittavissa samantyyppistä kahtiajakoa puhuttaessa yhtäältä ikähuonokuuloisten asioista ja toisaalta lapsesta tai nuoresta asti huonokuuloisten henkilöiden asioista. Näiden henkilöiden asioista puhutaan eri diskurssien puheella (ks. luku 3, kuulolähipalveludiskurssi ja oikeuksien edistäminen -diskurssi).

Ruotsissa ei Erlandssonin mukaan puhuta ikääntyneiden vammaisuudesta tai vammoista, vaan politiikka-asiakirjoissa luodaan käsitys, että ikääntyneet voivat tarvita esteettömyys- ja saavutettavuusratkaisuja ensisijaisesti ikänsä takia. Ikääntyneet henkilöt nähdään siis vammaispolitiikan näkökulmasta omana ryhmänään. Ikääntyneille sairauksien myötä tulevat toiminnalliset vammat tavataan nähdä osana luonnollista ikääntymistä. Tällä tavoin menettelemällä ikääntyneet vammaiset henkilöt tietyllä tavalla katoavat poliittisesta retoriikasta asiakirjoissa. (Erlandsson 2008, 13.)

Vammaiset henkilöt esitetään Ruotsissa siis oikeusdiskurssin kehyksessä, kun taas iäkkäiden henkilöiden tilannetta lähestytään enemmänkin hoivan diskurssin näkökulmasta. Erlandsson (2008) nostaakin pohdittavaksi vammaisuuden ja ikääntymisen kompleksisen suhteen. Hän esittää, että vuoropuhelun lisääminen vammais- ja vanhuspolitiikan välillä voisi hyödyttää molempia ryhmiä. Nimittäin tämänhetkisessä yhteiskunnallisessa tulkintakehyksessä voi syntyä väliinpuotojaryhmiä, kuten ikääntyneet vammaiset henkilöt. Lisäksi jos ikääntyneiden asioista, tarpeista ja tilanteesta puhuttaessa käytettäisiin enemmän oikeusdiskurssia, saatettaisiin heidän ongelmiinsa suhtautua vakavammin kuin hoivan diskurssia käytettäessä. (Erlandsson 2008, 14–15.)

Ikääntyneiden tilannetta vapaaehtoistoimintaan osallistumisen näkökulmasta on puolestaan käsitelty Ilka Haarni (2009). Hän on nostanut keskusteluun eläkeikäisten kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle antamia merkityksiä sekä eläkeikäisten osallistumisen yhteiskunnallista merkitystä. Haarni esittää, että Suomessakin on alettu nähdä eläkeikäiset yhteiskunnan resurssina, jolloin ikääntymisen voimavarat eivät ole ainoastaan yksilön omaisuutta, vaan niillä voidaan hyödyttää myös yhteiskuntaa. (Haarni 2009, 81.) Yhteiskunnan kannalta ei ole siten ”ihan sama”, osallistuvatko ikääntyneet vapaaehtoistoimintaan vai eivät.

Ikääntyneiden vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan osallistumista voi kuitenkin tarkastella myös terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämisen ja edistämisen kannalta. Haarnin tutkimuksessa eläkeikäiset olivat päätyneet vapaaehtoistoimintaan saadakseen arkeensa rytmiä ja mielekästä toimintaa työelämän päättymisen jälkeen. Mielenkiintoisesti kuitenkin enemmistö Haarnin tutkimuksen haastateltavista ei mieltänyt osallistumistaan vapaaehtoistoiminnan käsitteen kautta, vaan toimintaan osallistuminen oli heille ennemminkin erilaista tekemistä. Monet heistä pitivät vapaaehtoistyötä harrastuksena. (Haarni 2009, 85.) Tämä on mielenkiintoinen näkemys siihen nähden, että muiden vapaaehtoistoimintaa käsittelevien tutkimusten mukaan vastuu voi vapaaehtoistoiminnassa kertyä liikaa vain tiettyjen vapaaehtoisten harteille (ks. esim. Pessi & Oravasaari 2010).

Eläkeikäisten vapaaehtoistoiminnassa oli Haarnin (2009) mukaan tärkeää myös jatkuvuus, muutos ja työn korvaaminen. Eläkeikäiset haastateltavat kertoivat, että he olivat aina tottuneet tekemään työtä ja saaneet nyt vapaaehtoistyöstä mukavia kokemuksia ja toiminnan, johon sitoutua. Osa eläkeikäisistä saattoi siirtyä vapaaehtoistoimintaan saadakseen korvaavaa tekemistä ansiotyölle. Haarni näki, että protestanttinen etiikka piti eläkeikäiset ahkerana myös eläkkeellä, jolloin toiminnasta haettiin hyödyllisyyden ja kelvollisuuden kokemuksia. Jotkut eläkeikäiset saattoivat päätyä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan muutoksen teeman kautta: vapaaehtoistyöhön ohjasi työn päättymisen. Tällöin joko ajaututtiin tai tietoisesti päädyttiin uuden tekemisen pariin. Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen toi eläkkeellä oleville myös psyykkistä, fyysistä, sosiaalista sekä edelliset yhdistävää monipuolista hyvinvointia. (Haarni 2009, 85–90.)

Haarnin (2009) tutkimuksessa eläkeikäiset vapaaehtois- ja kansalaistoiminnassa olevat henkilöt kuvasivat osallistumistaan sekä hyötynäkökulmasta että tarpeellisuuden näkökulmasta. Eläkeikäiset pitivät vapaaehtoistoimintaan osallistumista yhteiskunnallisesti tärkeänä tehtävänä, jonka avulla voi huolehtia myös omasta hyvinvoinnista. Näin eläkeikäisten näkemyksiin vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan osallistumisesta syntyi myös moraalinen ulottuvuus. Toimintaan osallistumista pidetään hyvänä sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Haarnin (2009) mielestä onkin tärkeä pohtia moraalista diskurssia, joka käsittelee kunnon ikäkansalaisuutta koskevaa eetosta ja vanhenemisen ideaalia. Voiko ”onnistunutta” ja ”positiivista” vanhuutta koskeva diskursiivinen konstruktio syrjäyttää politiikassa, mediassa ja sosiaaligerontologiassa haavoittuvuuden, raihnauuden ja haurauden vanhuuden todellisuuksina? (Haarni

2009, 91–92.) Tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista pohtia, millä tavoin ikähuonokuuloisten asiat ja vapaaehtoisten järjestämä kuulolähipalvelu (ks. luku 3.1.2) liittyvät Haarnin tutkimuksen tuloksiin.

Ikääntyneiden asioita lähestytään hyvin paljolti vielä hoivan, huolenpidon, terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Pirkko Laitinen (2011) on kuitenkin käsitellyt tuoreessa pro gradu -tutkielmassaan ikääntyneiden asioita aktivismin näkökulmasta. Hän on hahmottanut seniориaktivismin ominaispiirteitä ja pohtinut laajemminkin, minkälaisia ulottuvuuksia seniориaktivismi käsitteenä pitää sisällään. Laitisen tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että seniори-ikäisillä aktivismin ja aktivisteihin liittyy yleisesti ottaen kielteisiä mielleyhtymiä. He esimerkiksi mielsivät aktivisteiksi ensisijaisesti kettutyttöjen tyyliset radikaalit aktivistit. (Laitinen 2011, 66–67.)

Seniориaktivismi oli Laitisen tutkittavien mukaan epätavallinen termi, mutta siihen ei liitetty negatiivisia mielleyhtymiä. Seniориaktivismia pidettiin vanhusten, eläkkeensaajien, ikääntyvän väestön ja senioreiden asioiden aktiivisena ja konkreettisena ajamisena, esimerkiksi lobbaamalla ja puolesta puhumalla. Kuitenkin Laitisen tutkittavat kokivat, että Suomessa tullaan seniориaktivismissa jälkijunassa verrattuna muihin maihin. Seniориaktivismin liitettiin myös ”rauhanomaisuus”; sen nimissä ei oltu valmiita rikkomaan lakia tai tekemään laittomuuksia. Seniориaktivismi on Laitisen mukaan jaettavissa kolmeen eri osa-alueeseen: identiteetin rakentamiseen, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä hallinnolliseen toimintaan. (Laitinen 2011, 66–67.) Laitisenkin tutkimuksen tuloksista näkyy, ettei Suomessa juurikaan puhuta ikääntyneiden asioista oikeusdiskurssin hengessä.

Olen nyt tuonut esiin tutkimuksen aiheen ja tutkimusaineiston kannalta olennaisia teoreettisia näkökulmia ja aiempien tutkimusten tuloksia. Ne kaikki osoittavat, että kyseessä on hyvin monitahoinen tutkimusaihe. Itse koen, että monitieteisyyden suurimpana haasteena tässä tutkimuksessa on ollut se, että kuulovammaisuutta voidaan lähestyä hyvin erilaisista näkökulmista (ihmisoikeuskysymys vs. lääketieteellinen kysymys). Lähestymistavat näkyvät ja painottuvat eri tavoin sekä tutkimuksen aineistossa että aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Ikähuonokuuloisten asemaa käsitellessä korostuvat lääketieteellinen ja sosioekonominen näkökulma. Oikeustematiikkaa sivuavaa puhetta on löydettävissä eniten lapsesta ja nuoresta asti kuulovammaisina olleiden puheista. Tutkimusaineiston pohjalta nouseekin pohdittavaksi, missä määrin erilaiset yhteiskunnalliset diskurssit kuulovammaisuudesta ilmenevät myös vapaaehtoistoiminnassa. Lisäksi on syytä pohtia, voivatko erilaiset näkökulmat aiheuttaa ongelmia, esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan arjessa.

## 2. ERI TUTKIMUSMENETELMILLÄ MONIPUOLINEN TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI

Toisen luvun ensimmäisessä alaluvussa pohdin ensin tutkimuksen metodologiaan liittyviä kysymyksiä sekä tuon esille tehdyt metodologiset valinnat. Kuvailen myös tutkimusprosessin kulkua, tutkimuksessa käytettyä osallistavaa tutkimusotetta sekä omaa tutkijan positiotani. Lisäksi käyn läpi tutkimuseettisiä kysymyksiä. Toisessa alaluvussa esittelen tutkimukseen osallistuneet haastateltavat kyselylomakkeiden tausta-analyysin pohjalta sekä teen näkyväksi, miten olen tutkimusaineistoa analysoinut.

### 2.1 Tutkimuksen menetelmistä ja prosessista

Tämä tutkimus on päämenetelmältään laadullinen haastattelututkimus, jonka rinnalla on käytetty myös tilastollisia menetelmiä. Tuon tässä luvussa mahdollisimman läpinäkyvästi esiin tekemäni menetelmälliset valinnat, jotta lukijat voivat seurata aineiston analyysin ja päättelyni etenemistä. Tutkimuksen lukija tekee tutkimusraportista luonnollisesti oman tulkintansa sitä lukiessaan.

#### 2.1.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuksella on tarkoitus selvittää, minkälaisia erityispiirteitä Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnassa on. Tutkimusta suunniteltaessa olen jo lähtökohtaisesti oletanut, että Kuuloliiton vapaaehtoistoiminta eroaa jossain suhteessa esimerkiksi SPR:n ”kaikille kansalaisille suunnatusta” vapaaehtoistoiminnasta. Tutkimuksen tavoitteena on myös luoda kokonaiskuva Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnasta. Jo suunnitteluvaiheessa huomasin, että liiton vapaaehtoistoimintaa voidaan lähestyä joko vapaaehtoisen omasta vapaaehtoistehtävästä tai palkatun työntekijän toimenkuvasta käsin (ks. Lavikainen 2010).

Tutkimus on osa liiton vapaaehtoistoiminnan kehittämishanketta, joten sen avulla on tärkeä saada selville myös vapaaehtoistoiminnan ongelmakohtia ja toimintaan osallistumisen esteitä. Näistä lähtökohdista käsin olen muotoillut tutkimuksen tutkimuskysymykset yhdessä tutkimuksen kommentointiryhmän kanssa (ks. luku 2.1.4).

#### *Päättökysymys:*

Mitä Kuuloliiton vapaaehtoistoiminta merkitsee haastateltaville?

#### *Alatutkimuskysymykset:*

- Millä eri tavoilla haastateltavat puhuvat vapaaehtoistoiminnasta?
- Minkälaisia vapaaehtoistoimintaan osallistumisen esteitä ja ongelmia vapaaehtoisten puheista ilmenee?
- Minkälainen merkitys kuulovammaisuudelle ja huonokuuloisuudelle Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnassa annetaan?

### 2.1.2 Monimenetelmällinen tutkimus

Pohdin tutkimuksen menetelmällisiä valintoja pitkään yhdessä tutkimuksen kommentointiryhmän kanssa (ks. luku 2.1.4). Tutkimusmenetelmät voidaan jakaa tilastollisiin ja laadullisiin menetelmiin. Tilastollisten menetelmien tarkoituksena on tuottaa tietoa esimerkiksi eri muuttujien välisistä syy-seuraussuhteista, kun taas laadullisilla menetelmillä pureudutaan usein syvällisemmin tutkitun ilmiön taakse. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että kerätty aineisto tekee tarkastelut monista eri lähtökohdista mahdolliseksi. On kuitenkin kiinnitettävä huomiota ja pohdittava, minkälaisiin kysymyksiin aineiston perusteella on mahdollista vastata ja minkälaisia päätelmiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä voi tehdä. (Alasuutari 1995, 84–88.)

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä, että se lähestyy maailmaa ”paikan päällä” eikä esimerkiksi laboratorio-olosuhteissa. Sen avulla yritetään kuvata, ymmärtää ja selittää sosiaalisia ilmiöitä ”sisäpuolelta”. Laadullisella tutkimuksella voi analysoida ihmisten tai ryhmien kokemuksia, vuorovaikutustilanteita tai vuorovaikutuksen ja kokemusten dokumentteja, esimerkiksi tekstiä, kuvia tai musiikkia. (Flick 2007.) Osallistavaa tutkimusotetta käyttävässä tutkimuksessa tutkimukseen osallistuneet voivat olla tutkijan mukana pohtimassa aineiston pohjalta tehtyjä tulkintoja ja analyysia.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kaiken kaikkiaan saada riittävästi tutkimusaineistoa kokonaiskuvan saamiseksi liiton vapaaehtoistoiminnasta, jolloin luonnollisesti pohdittiin mahdollisuutta käyttää tilastollisia menetelmiä. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa survey-tyyppisillä kysely- ja haastattelututkimuksilla on oma vakiintunut asemansa. Survey-menetelmillä tarkoitetaan etukäteen strukturoitua aineistonkeruuta kysely- ja haastattelulomakkeiden avulla. Survey-tyyppisten kyselytutkimusten vahvana puoleena on pidetty niiden tehokkuutta ja taloudellisuutta, varsinkin silloin kun aikeena on kerätä tietoa suurten massojen asenteista, mielipiteistä ja toiminnasta. Kuitenkin survey-kyselyitä on myös kritisoitu voimakkaasti. On esimerkiksi tuotu esille, että kyselyiden avulla kerätty tieto on hyvin pinnallista. (Alkula ym. 2002, 118–121.)

Jos käytettäisiin pelkästään tilastollisia tutkimusmenetelmiä, voisi jokin osa Kuuloliiton moninaisesta vapaaehtoistoiminnasta jäädä pois – tilastotutkimuksessa on nimittäin osattava kysyä oikeat kysymykset. Laadullisissa tutkimusmenetelmissä taas haastateltavalla on mahdollisuus tuoda esille sellaisiakin näkemyksiä, joita tutkija ei osaa kysyä. Lisäksi laadullisilla tutkimusmenetelmillä ilmiöihin päästään pureutumaan paremmin ja syvällisemmin. Pohdinnan jälkeen käyttöön valittiin ensisijaisesti laadullisen tutkimuksen menetelmät, joita kuitenkin täydennettiin tilastollisen tutkimuksen menetelmillä. Useamman menetelmän käyttö onkin lisääntynyt yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa viime vuosina. Tutkimusmenetelmien yhteiskäytöstä voidaan käyttää termiä triangulaatio, jolla tavoitellaan siis tutkimuksen validiuden tarkentamista (Hirsjärvi ym. 2003).

Seuraavaksi mietin yhdessä kommentointiryhmän kanssa, millä laadullisen menetelmän keinoilla tutkimusaineisto on järkevää kerätä. Punnitsin eri aineistonkeruume-

netelmien hyviä ja huonoja puolia tarkkaan tutkimussuunnitelmassa. Alkuperäisenä tavoitteena oli kerätä aineisto kokonaan ryhmähaastatteluilla. Aineistonkeruuprosessin alussa kohtaamieni haasteiden (ks. Lavikainen 2010) takia jouduin tarkentamaan tutkimussuunnitelmaa niin, että lopulta päädyin keräämään tutkimusaineiston sekä yksilö- että ryhmähaastatteluilla. Tarkempi kuvaus tutkimusprosessin kulusta on seuraavassa alaluvussa 2.1.3.

Ryhmähaastattelu on saanut viime vuosikymmeninä yhä enemmän suosiota sosiaalitieteissä. Ryhmähaastattelu voi vaikuttaa ensialkuun helpolta ja yksinkertaiselta tavalta kerätä tutkimusaineistoa. Pelkistetyimmillään ryhmähaastattelu tarkoittaa sitä, että joukko ihmisiä kerääntyy keskustelemaan tietyn aihealueen tiimoilta. Yleensä ryhmähaastattelut nauhoitetaan ja nauhoitettu materiaali litteroidaan eli saatetaan kirjalliseen muotoon. Aineistoa voidaan analysoida erilaisten laadulliselle aineistolle sopivien analyysitekniikoiden avulla, useimmiten temaattisen tai sisällönanalyysin avulla. Ryhmähaastattelut ovat erikoislaatuisia juuri niiden aineistonkeruutavan suhteen, eivät niinkään analyysitavan suhteen. (Wilkinson 2004, 177–179.)

Ryhmähaastattelun suosiota tutkimusmenetelmänä selittää sen joustavuus. Ryhmähaastatteluryhmien koko voi vaihdella kahden ja kahdentoista välillä. Yleisimmin ryhmähaastatteluissa on neljästä kahdeksaan haastateltavaa. Ryhmähaastattelun etuna on aineiston kerääminen suhteellisen nopeasti isoltakin määrältä osallistujia. (Wilkinson 2004, 177–181.) Tämän tutkimuksen ryhmähaastatteluissa osallistujien määrä vaihteli neljän ja seitsemän välillä.

Mitä useampi ihminen ryhmähaastattelussa on, sitä paremmin haastattelijan pitää hallita tilannetta. Ryhmähaastattelun vetäjän voi olla tarpeen kannustaa hiljaisempia osallistujia sekä rajoittaa dominoivia osallistujia. Ryhmähaastatteluissa ryhmän vetäjä ei kuitenkaan kysy haastattelukysymyksiä jokaiselta haastateltavalta erikseen, vaan kannustaa ryhmän jäseniä vuorovaikutukseen. (Wilkinson 2004, 179–180.)

Ryhmähaastattelujen dynaamisuus on yksi ryhmähaastattelujen silmiinpistävästä piirteistä. Ryhmähaastattelut sisältävät monesti erilaisia kommunikatiivisten prosessien muotoja, esimerkiksi tarinankerrontaa, väittelyä, vitsailua, haastamista sekä eri mieltä olemista. Ryhmähaastattelut voivat myös toimia hyvänä keinona lähestyä sensitiivisiä aiheita, koska ryhmän läsnäolo voi helpottaa itsensä esiin tuomista. (Wilkinson 2004, 180–181.) Toisaalta dominoiva ryhmähaastatteluun osallistuja voi tukahduttaa muiden haastateltavien mielipiteitä. Tällaisessa tilanteessa ryhmähaastattelun vetäjän taitojen merkitys korostuu.

Ryhmähaastattelun etuna on myös haastattelutilanteen ”tasa-arvoistuminen”. Ryhmähaastattelutilanteessa haastateltavia on paljon ja tutkijoita vain yksi tai kaksi. Tämä seikka väistämättä vähentää tutkijan kontrollia haastattelutilanteessa sekä tekee keskustelusta tasa-arvoisemman. Ryhmähaastatteluista onkin tullut suosittuja esimerkiksi feministisessä tutkimuksessa ja yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa. Tutkijan vähäisen kontrollin ansiosta keskustelijat voivat puhua haluamistaan aiheista vapaammin. (Wilkinson 2004, 181.)

Tämän tutkimuksen ryhmähaastatteluissa otettiin huomioon huonokuuloisuus, ja se vaikutti mielestäni jonkin verran ryhmähaastattelumenetelmän dynaamisuuteen. Kahdessa haastattelussa oli mukana kirjoitustulkkaus, ja yhdessä oli käytössä äänentoistojärjestelmä. Jokaisessa haastattelussa oli käytössä periaate, että yksi haastateltava puhuu kerrallaan, jotta kaikilla on mahdollisuus seurata puhetta ja haastattelutilanteen etenemistä. Edellä mainituista seikoista huolimatta kaikki ryhmähaastattelut olivat hyvin eloisia ja vuorovaikutuksellisia.

Ryhmä- ja yksilöhaastatteluja varten suunnittelin yhteistyössä tutkimuksen kommentointiryhmän (ks. lisää luku 2.1.4) kanssa teemahaastattelurungon. Molemmissa haastattelumuodoissa käytettiin samaa haastattelurunkoa, joka tarkentui vielä noin viiden ensimmäisen haastattelun aikana; siitä esimerkiksi poistettiin päällekkäisiä kysymyksiä. Teemahaastattelurungossa oli lopulta kuusi eri teemaa: 1) osallistuminen, 2) tuen tarve, 3) osallistumisen esteet ja mahdollisuudet, 4) vammaisuus- ja identiteettikäsitykset, 5) vapaaehtoistoiminnan merkitys ja 6) vapaaehtoistoiminnan määrittely.

Ilkka Pietilä (2011) on esittänyt, että yksilö- ja ryhmähaastattelut on hyödyllistä nähdä toistensa peilauspintoina, jolloin niiden avulla on mahdollista havaita ja ymmärtää uusia ominaisuuksia molemmista aineistoista. Yksilö- ja ryhmähaastatteluiden vuorovaikutuskonteksti on erilainen, ja se vaikuttaa haastatteluista saadun aineiston luonteeseen. Yksilöhaastattelussa haastattelijan merkitys vuorovaikutusta ohjaavana toimijana on keskeinen. Tosin vuorovaikutuksellisuuden suhde voi vaihdella erilaisten haastattelutyypin välillä (esim. strukturoitu vs. avoin haastattelu), mutta Pietilä näkee niihin kaikkiin kuitenkin kuuluvan jonkinlaista vuorovaikutuksen hierarkisuutta. Ryhmäkeskusteluissa puolestaan haastateltavat muodostavat yksilöllisistä kokemuksistaan kollektiivisesti jaettua ymmärrystä, ja tutkijan vaikutus on vähäisempi. (Pietilä 2011, 212–215.)

Pietilän esittämät yksilö- että ryhmähaastatteluiden piirteet tulivat mielestäni näkyviin tutkimusaineistossa ja haastatteluja kerätessä. Haastattelumuoto näytti vaikuttavan siihen, mistä aiheesta puhutaan sekä miten jostain haastattelun teemasta puhutaan. Tässä tutkimuksessa ryhmähaastattelussa oli selkeästi tiettyjä aiheita, joista ei puhuttu kovin monisanaisesti. Varsinkin osallistumisen esteisiin liittyvistä asioista ei juurikaan puhuttu, vaan ne korostuvat enemmän yksilöhaastattelussa. Lisäksi tietyissä ryhmähaastattelussa ei enemmälti käsitelty vammaisuus- ja identiteettikysymyksiä. Kuitenkin on huomattava, että joissakin ryhmähaastattelussa tästäkin teemasta puhuttiin luontevasti. Pietilä (2011, 216–217) on esittänyt, että ryhmähaastattelut tulee analysoida ensisijaisesti ryhmän toimintana, koska siinä esitetyt puheenvuorot ovat olennaisesti kiinni siinä kontekstissa, jossa ne on esitetty. Ryhmähaastattelussa on tärkeää pureutua haastattelupuheen variaatioihin sekä siihen, miten haastateltavat käsittelevät tätä variaatioita ja tuottavat siitä yhteisiä jaettuja näkemyksiä.

Tulkitsen, että tämän tutkimuksen joissakin ryhmähaastattelussa haastateltavat eivät saaneet muotoiltua yhteisesti jaettua näkemystä vammaisuudesta ja identiteetistä,

vaan keskustelu tyrehtyi lyhyeen. Kuitenkin muutamassa ryhmähaastattelussa, kuten nuorten ja sisäkorvaistutetta käyttävien henkilöiden haastattelussa, puhuttiin vammaisuus- ja identiteettikäsityksistä laajasti. Tulkitsen, että näissä haastattelussa haastateltavat saivat muodostettua yhteisesti jaetun ymmärryksen vammaisuus- ja identiteettiteemasta. Yksilöhaastattelussa haastateltavat käsittelevät vammaisuus- ja identiteettikysymyksiä omien näkemyksiensä ja ymmärryksensä pohjalta, jotkut enemmän ja jotkut vähemmän. Nämä huomiot eroista yksilö- ja ryhmähaastatteluiden välillä liittyvät olennaisesti kysymykseen mahdollisesta vapaaehtoisten kollektiivisesta identiteetistä, jota käsitelen luvussa 3.1.1.5 esitellessäni vertaisuudessa yhdistäviä ja erottavia tekijöitä.

Jokaisen ryhmähaastattelun jälkeen haastateltavat kiittelivät sitä, kuinka positiivinen kokemus ryhmähaastattelu oli ollut ja kuinka paljon he olivat saaneet uutta tietoa ja näkemyksiä muilta. Vaikka haastateltavat eivät välttämättä saaneet kaikista teemoista muotoiltua yhteisesti jaettua ymmärrystä, he silti pitivät ryhmähaastatteluja onnistuneina vuorovaikutuksen tilanteina.

Yksilöhaastattelussa haastateltavat toivat selkeästi enemmän esiin vaikeita ja kipeitä yksilöllisiä kokemuksia kuin ryhmähaastattelussa. Lisäksi yksilöhaastattelussa haastateltavalla oli enemmän tilaa lähteä kertomaan vapaaehtoistoimintaan liittyvistä kokemuksistaan oman elämäntarinansa kautta kuin ryhmähaastattelussa. Niissä haastateltavien vastaukset jäivät helpommin haastateltavan elämäntarinasta irrallisiksi, mutta niissä saatiin luotua ryhmän yhteisesti jakamia käsityksiä vapaaehtoistoiminnasta. Eri haastattelutyypit ja niistä saatu tieto täydentävät toisiaan tutkimuksen tavoitteita hyödyntävällä tavalla.

### 2.1.3 Tutkimusprosessin kuvaus

Jouduin tutkimusprosessin edetessä muuttamaan alkuperäistä tutkimussuunnitelmaa. Alun perin tavoitteena oli tehdä ryhmähaastattelu jokaisessa liiton kahdeksassa kuulopiirissä sekä lisäksi jokaisessa liitossa toimivassa pienemmässä ryhmässä, kuten sisäkorvaistutetta käyttävien kanssa. Melko pian ensimmäisen tutkimuksen saatekirjeen julkaisun jälkeen huomasin, ettei haastateltavia olekaan erityisen helppo tavoittaa. Lisäksi osa ilmoitti minulle henkilökohtaisesti, että he halusivat osallistua tutkimukseen, mutta eivät ryhmähaastatteluun.

Edellä mainituista syistä päädyin keräämään tutkimuksen aineiston sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluilla. Aineistonkeruun edetessä tämä osoittautui hyväksi päätökseksi, koska osalle haastateltavista pidempi matkustaminen ryhmähaastattelupaikalle nousi osallistumisen esteeksi. Yksilöhaastattelumahdollisuutta tarjoamalla madallettiin kynnystä osallistua tutkimukseen. Matkustin monesti myös itse haastateltavan luokse. Lisäksi molempien haastattelumuotojen käyttö osoittautui onnistuneeksi päätökseksi tutkimusaineiston analysoimisenkin kannalta.

Aineistonkeruuvaihe kesti vuoden 2010 elokuun puolesta välistä huhtikuun 2011 alkuun. Keräsin enimmäns osan aineistosta loka-, marras- ja joulukuussa 2010, ja vii-

meisen tutkimushaastattelun tein huhtikuussa 2011. Joidenkin haastattelujen järjestämistä vaikeuttivat osallistujista riippumattomat seikat, kuten Finnairin lentolakko. Tein itse kaikki haastattelut, ja kolmessa ryhmähaastattelussa oli läsnä myös hankkeen kehittämispäällikkö. Hän kirjasi ylös huomioita haastattelutilanteesta ja sen sujuvuudesta, mutta ei osallistunut itse haastatteluun. Pidin koko aineistonkeruun ajan säännöllisesti ns. kenttäpäiväkirjaa, johon kirjasin huomioitani haastatteluista sekä alustavaa tulkin-taa niiden pohjalta.

Haastattelupaikka vaikutti mielestäni jonkin verran haastattelujen luonteeseen. Haastattelut, jotka järjestettiin Valkeassa talossa (jossa Kuuloliiton Helsingin-toimitilat sijaitsevat), olivat luonteeltaan virallisempia. Haastateltavien kotona tehdyt haastattelut olivat useimmiten hyvin rentoja ja luontevia. Joidenkin haastateltavien kotona vietin vielä haastattelun jälkeen aikaa, jolloin haastateltava saattoi näyttää minulle kotiympäristöönsä ja kertoa asioita, jotka auttoivat minua ymmärtämään paremmin myös hänen haastattelussa kertomiaan vapaaehtoistoimintaan liittyviä asioita. Nämä haastateltavat kertoivat usein myös pidempiä tarinoita kotiseutujensa muutoksista, joiden välityksellä tuli selkeästi esiin Suomen viimeaikainen alueellinen kehitys, esimerkiksi se, kuinka väestö ja palvelut keskittyvät harvoihin isompiin keskuksiin, ja samalla muu Suomi tyhjenee. Näissä kotona tehdyissä haastatteluissa oli tuulahdus etnografista otetta (vrt. Cerwonka & Malkki 2007).

#### *2.1.4 Osallistava tutkimusote ja tutkijan positio*

Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan tutkimus on tehty osallistavalla tutkimusotteella. Osallistava tutkimussuuntaus on kasvattanut suosiotaan viime vuosina, kun monet ovat tunnustaneet ja tunnustaneet sen, että tieto on sosiaalisesti tuotettua ja sen ominaisuudet riippuvat siitä kontekstista, jossa se tuotetaan. Osallistavaa tutkimusta on tehty paljon esimerkiksi feministisessä tutkimuksessa, yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa ja muita vähemmistöjä käsittelevässä tutkimuksessa. Lähtökohtana kaikessa osallistavassa sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa on ollut se, että vähemmistöjen, syrjittyjen ym. ryhmien ja yksilöiden asemasta puhuttaessa ja sitä tutkittaessa on varottava, ettei ryhmistä tehdä tutkimuksella vain passiivisia objekteja (ks. lisää osallistavasta tutkimuksesta Cornwall & Jenkes 1995).

Osallistavassa tutkimusotteessa nähdään olevan monia hyötyjä. Ensinnäkin se saattaa madaltaa ja hälventää ihmisten, esimerkiksi vähemmistöjen tutkimuksia kohtaan tunteita ennakkoluuloja. Toisekseen osallistava ote saattaa lisätä tutkimuksen validiteettia, kun osallistamisen kautta on jo lähtökohtaisesti osattu tutkia ”oikeaa” asiaa sopivilla menetelmillä. Jos tutkija tekisi tutkimusta vähemmistöjen asemasta yksin ”tutkijankammiossaan”, hän lukkiutuisi helposti omaan ajattelumaailmaansa eikä saisi kosketusta vähemmistöjen oikeaan arkeen.

Kuitenkin osallistavassa tutkimusotteessa on myös omat haasteensa. Se esimerkiksi monesti vaatii selkeästi enemmän taloudellisia, ajallisia ja henkilöstöresursseja kuin tutkijan yksikseen tekemä tutkimus. Tutkimukseen osallistettavien henkilöiden osal-

listumisesta tutkimusprosessiin suunnitteluun ja kommentointiin tulee kuluja. Lisäksi aikataulusta tulee väkisinkin pidempi, jos tutkija aidosti jättää tilaa tutkimuksen reflektoinnille osallistettavan ryhmän kanssa.

Osallistava tutkimusote vaatii myös tutkijalta sopeutumista ja oman aseman oivaltamista suhteessa suunnitteluun osallistuviin henkilöihin. Tutkimukseen osallistettavien rooli ei sekään ole yksinkertainen. Ajatus siitä, että kuka vaan voisi kommentoida tutkimusprosessin suunnittelua, kuulostaa ihanteelta. Kuitenkin on aiheellista pohtia, voivatko akateemisen koulutuksen saaneet ja peruskoulun käyneet henkilöt kommentoida tutkimusta ja ottaa siihen kantaa samoista lähtökohdista? Mielestäni eivät, ja näin ollen osallistavassa tutkimuksessa olisi huomioitava myös tutkimukseen osallistettavien kykyjen lisääminen osana osallistavan tutkimuksen ajatusta ja perimmäistä olemusta (ks. Priestley ym. 2010).

Osallistava tutkimusote on tässä tutkimuksessa käytännössä tarkoittanut sitä, että tutkimuksella on ollut vapaaehtoisista ja aluetyöntekijöistä koostuva kommentointiryhmä. Ryhmän tehtävänä on ollut kommentoida tutkimusprosessin eri vaiheita ja tuoda oma näkemyksensä tutkijan tietoon. Ryhmä on esimerkiksi muotoillut teema-haastattelurungon haastattelukysymyksiä yhdessä tutkijan kanssa sekä kommentoinut taustakyselylomaketta, jonka haastateltavat ovat täyttäneet haastattelun jälkeen.

Kommentointiryhmä on myös ollut mukana haastatteluaineiston tulosten analyysivaiheessa. Tein ensin alustavan analyysikehikon tutkimusaineiston löydöksistä. Tämän jälkeen kommentointiryhmä luki alustavaa analyysiä ja kertoi siitä heränneitä ajatuksia. Kommentointiryhmä on toiminut oman ajatteluni ja analyysintekoni peilauspintana lähes koko tutkimusprosessin ajan. Kommentointiryhmän ajatusten pohjalta olen joutunut perustelemaan omia valintojani sekä tekemään tarkennuksia analyysiin. Tämä kaikki on mielestäni lisännyt tutkimuksen tulosten luotettavuutta.

Olen koko tutkimusprosessin ajan ja jo tutkimusta suunniteltaessa pohtinut tutkijan positiotani suhteessa tämän tutkimuksen aiheeseen. Minulla oli ennen tutkimusprosessin alkamista vahvin osaaminen yhteiskuntatieteellisestä vammaistutkimuksesta ja terveys sosiologisesta tutkimuksesta. Tutkimuksen myötä olen perehtynyt eri näkökulmista kansalaisyhteiskunnan tutkimukseen sekä hahmottanut myös ikääntymiseen liittyvää sosiaalitieteellistä tutkimusta.

Olen aiemmin tehnyt Kuuloliitossa työikäisten huonokuuloisten kokemuksia käsittelevän tutkimuksen. Tämä on vaikuttanut käsitykseeni huonokuuloisista sekä yksilöinä että ryhmänä. Kuuloliiton Ehyt-projektissa (Edistetään huonokuuloisten yhdenvertaisuutta työelämässä) toteutetun tutkimuksen aikana silmäni avautuivat sille, kuinka heterogeeninen huonokuuloisten ryhmä pohjimmiltaan on. Ryhmän sisällä vaikuttaa olevan eroja kuulovamman saamisien, identiteetin, kommunikaatiotapojen ja kulttuurin suhteen. Lisäksi olen osallistunut vuosina 2008–2009 vammaistutkimuksen tulevaisuutta käsittelevään eurooppalaiseen EuRADE-projektiin. Siihen osallistuminen lisäsi tietämystäni vammaistutkimuksesta oppialana sekä osallistavan tutkimuksen perinteestä ja mahdollisuuksista. Pro gradu -tutkielmani olen tehnyt puolestaan



fibromyalgiaa sairastavien kokemuksista. Itse koen, että tutkielmani aiheesta on ollut minulle hyötyä myös tämän tutkimuksen aiheen kannalta, esimerkiksi tiettyjen haastateltavien tarinoiden käsitteellistämässä.

Osa haastateltavista oli kiinnostunut minun ominaisuuksistani, kuten siitä, olenko itse kuulovammainen tai osaanko viittoa. Yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa on pohdittu paljon sitä, voiko ei-vammainen tutkija tehdä vammaistutkimusta. Karen Beauchamp-Pryor (2011) on esittänyt, että itsekin vammainen tutkija voi yhtäältä saada enemmän ”sisäpuolen” näkökulmaa tutkimukseen omien kokemustensa pohjalta, mutta toisaalta vahva ”insider”-näkökulma voi rajoittaa tutkimuksen tekoa. Beauchamp-Pryor esittääkin, että olipa tutkija sitten ”insider” tai ”outsider”, olennaisiksi kysymyksiksi nousee tutkijan kyky kysyä merkityksellisiä kysymyksiä, olla kriittinen ja sensitiivinen tutkimuksen aihetta kohtaan ja kyky tulkita tutkimusaineiston tuloksia. (Beauchamp-Pryor 2011, 13.)

### 2.1.5 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikkaan kuuluu esimerkiksi se, että tutkimukseen osallistuvilla on kerrottava kattavasti, mihin he ovat osallistumassa (ks. lisää tutkimusetiikasta Kuula 2006). Haastateltavien tavoittamista varten tehtiin tutkimuksesta kertova saatekirje, jota jaettiin erilaisia reittejä pitkin vapaaehtoisille. Saatekirjettä jaettiin muun muassa Kuuloliiton jäsenlehden Kuuloviestin välityksellä sekä vapaaehtoisille tarkoitettun Yhdistysten kautta ja näiden lisäksi myös aluetyöntekijöiden ja piirin puheenjohtajien välityksellä. Tutkimuksen saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimuksen yhteydestä liiton vapaaehtois- ja aluetoiminnan kehittämishankkeeseen. Lisäksi saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen tekijöistä sekä tutkimuksen vapaaehtoisista koostuvasta kommentointiryhmästä ja sen merkityksestä.

Saatekirjeessä painotettiin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, tutkimusaineiston luottamuksellisuutta ja luotettavaa säilytystä sekä tutkimukseen osallistuvien mahdollisimman vähäistä tunnistettavuutta. Haastateltaville kerrottiin, ettei kenenkään tutkimukseen osallistuvan nimeä tai muita tunnistamisen mahdollistavia tietoja tuoda tutkimuksessa julki. Saatekirjeessä kerrottiin, että kaikki haastattelut nauhoitetaan ja sen jälkeen puretaan kirjalliseen muotoon. Samaten tuotiin esille se, että nauhojen purkamisen kirjalliseksi tekstiksi tekee ulkopuolinen litteroimiseen erikoistunut taho.

Saatekirjeessä kerrottiin myös tutkimuksen ja tutkimusprosessin aikataulusta. Niitä vapaaehtoisia, jotka olivat halukkaita osallistumaan tutkimushaastatteluun, pyydettiin ottamaan yhteyttä hankkeen tutkijaan sekä kertomaan hieman taustatietoja: ikänsä, lyhyesti siitä, miten on liittynyt jäseneksi, ja tieto, kuinka kauan on ollut mukana liiton vapaaehtoistoiminnassa. Saatekirjeessä kerrottiin myös, miten tutkimuksen tuloksia käytetään, ja se, että niistä voidaan raportoida eri tilaisuuksissa ja erilaisia viestintäkanavia käyttäen.

## 2.2 Tutkimusaineiston ja analyysin kuvaus

Tutkimuksen aineistonkeruussa saatiin laaja tutkimusaineisto. Kuvaan tässä alaluvussa tarkemmin tutkimuksen haastateltavien taustoja helpottaakseni tutkimuksen tuloksien ymmärtämistä. Lisäksi teen näkyväksi, millä tavoin olen aineistoa analysoinut, jotta tutkimuksen lukijan on mahdollista paremmin ymmärtää tuloksia.

### 2.2.1 Tutkimusaineisto

Kun aloin suunnitella tutkimusta, olin jo tietoinen siitä, että vapaaehtoisten joukko on ominaisuuksiltaan hyvin heterogeeninen. Kuuloyhdistysten ja Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnassa on mukana eri tavoin huonokuuloisia henkilöitä, jotka ovat eri-ikäisiä ja asuvat eri puolella Suomea. Lisäksi pystyin erottamaan kokemukseni ja aiemman tietämykseni pohjalta viisi pienempää ryhmää: kuuroutuneet, sisäkorvaistutetta käyttävät, nuoret huonokuuloiset, tinnituksesta kärsivät ja akustikusneurinooman vuoksi leikatut. Tutkimuksen kohderyhmän heterogeenisuuden huomioiden päädyin toteuttamaan niin sanotun strategisen otannan. Tämä tarkoitti sitä, että ennen aineistonkeruun aloittamista hahmotin teoreettisesti ja käytännön kokemusteni pohjalta tutkimuksen kohderyhmän piirteitä. Sen avulla pyrin varmistamaan, että haastateltavien joukko olisi mahdollisimman monipuolinen ja sisältäisi erilaisia vapaaehtoisia ja eri tavoin huonokuuloisia henkilöitä. Tutkimukseen haettiin haastateltavia saatekirjeellä, jossa painotettiin, että tutkimukseen etsitään vapaaehtoisten ryhmän moninaisuutta edustavia haastateltavia.

Haastattelin tutkimukseen yhteensä 46 henkilöä. Ryhmähaastatteluja tein yhteensä viisi, yksilöhaastatteluja 18, ja näiden lisäksi tehtiin yksi parihaastattelu. Ryhmähaastattelut kestivät keskimäärin 2½ tuntia ja yksilöhaastattelut yhden tunnin (40 minuuttia 1½ tuntiin). Haastatteluissa ensimmäinen ja toinen teema veivät yleensä eniten aikaa. Haastattelujen litteroinnin hoiti Annanpura oy. Litteroitua haastattelumateriaalia on kaiken kaikkiaan 570 sivua. Haastattelumateriaalin lisäksi on 46 taustakyselylomaketta.

Lopullinen tutkimusaineisto kuvaa mielestäni hyvin vapaaehtoisten joukkoa eri ominaisuuksiltaan. Kolme neljänestä haastateltavista oli naisia, yksi neljännes miehiä. Haastateltavista yli puolet oli yli 60-vuotiaita, mutta haastateltavien joukossa oli nuoria ja työikäisiä mukana. Haastateltavien ikähaitari vaihteli 17 ja 82 ikävuoden välillä. Noin puolella haastateltavista oli toisen asteen tutkinto, neljänneksellä perusasteen tutkinto ja neljänneksellä korkea-asteen tutkinto. Haastateltavista neljännes oli työelämässä ja kolme neljänestä työelämän ulkopuolella, joko eläkeläisenä, opiskelijana tai työttömänä.

Alueellisesti haastateltavat olivat eri puolilta Suomea, Etelä-Suomesta aina Lappiin saakka. Identiteetiltään haastateltavat olivat ennen kaikkea huonokuuloisia ja toiseksi eniten kuulovammaisia. Myös tinnittäjiä ja sisäkorvaistutteen käyttäjiä oli molempia noin 13 prosenttia haastateltavista. Tutkimusaineistossa on joitakin alueellisia ja pienten ryhmien edustajien puutteita. Esimerkiksi Oulun läänistä en onnistunut tavoitta-

## Taulukko taustamuuttajat

Sukupuoli	%
Nainen	74
Mies	26

Ikä	%
17–39 vuotta	22
40–59 vuotta	27
60–69 vuotta	24
yli 70 vuotta	27

Koulutus	%
Perusaste	25
Toinen aste	48
Korkea-aste	27

Asema	%
Työelämässä	25
Työelämän ulkopuolella (eläkeläinen, opiskelija, työtön)	75

Identiteetti (mahdollista valita useita vaihtoehtoja)	%
Huonokuuloinen	69
Kuulovammainen	44
Sisäkorvaistutteen käyttäjä	13
Tinnitus	13
Muu (esim. kuurosokea, sukulainen ym.)	9
Kuuroutunut	7
Akustikusneurinooma	4
Ei identiteettiä	2

Paikkakunta	%
Etelä-Suomi	48
Länsi-Suomi	28
Itä-Suomi	13
Oulu	0
Lappi	11

Paikkakunnan koko	%
alle 50 000 asukasta	44
50 000–99 999 asukasta	23
yli 100 000 asukasta	33

maan yhtään haastateltavaa. Lisäksi pienempien ryhmien, esimerkiksi kuuroutuneiden, edustajia on aineistossa sen verran vähän, että on vaikea nostaa esiin asioita, jotka olisivat merkityksellisiä juuri heille. Uskon kuitenkin, että olen pystynyt luomaan aineiston pohjalta sellaisen vapaaehtoistoiminnan kuvauksen, että jokainen vapaaehtoistoimija voi samastua johonkin osaan tuloksista.

### 2.2.2 Aineiston analyysistä

Tutkimuksen ontologinen lähtökohta on realismissa. Toisin sanoen katson, että vapaaehtoistoimijat ja vapaaehtoistoiminnan paikat ovat olemassa huolimatta siitä, mitä itse ajattelen heistä. Tutkimuksen epistemologinen lähtökohta on sitä vastoin relativistinen. Näen, että tutkimuksella kerätty tieto on sosiaalisesti, kulttuurisesti, ajallisesti ja paikallisesti tuotettua. Lähdän siis näkemyksestä, että vapaaehtoiset ja vapaaehtoistoiminnan paikat ovat fyysisesti olemassa, mutta vapaaehtoistoimijoiden tekemisen kutsuminen vapaaehtoistoiminnaksi on sosiaalisesti luotua ja tuotettua todellisuutta. Vapaaehtoiset muokkaavat vapaaehtoistoimintaa koskevia diskursseja kertomalla kokemuksistaan ja näkemyksistään. Sen lisäksi yhteiskunnassa tarjolla olevat vapaaehtoistoimintaa käsittelevät diskurssit luovat tulkintakehyksiä vapaaehtoisten puheelle ja merkityksenannolle vapaaehtoistoiminnasta.

Vapaaehtoiset eivät siten luo toimintaa koskevia merkityksiä ja puhetta tyhjiössä, vaan heihin vaikuttaa myös heidän toimintaympäristönsä, esimerkiksi yhteiskunnalliset odotukset vapaaehtoistoimintaa kohtaan (ks. mm. Kataisen hallitusohjelma). Samoin sekä haastattelutilanne että haastattelijan ja haastateltavan suhde vaikuttavat siihen, minkälaiseksi haastateltavien vapaaehtoistoimintaa käsittelevä puhe muotoutuu. Tässä tutkimuksessa vapaaehtoiset kertoivat kokemuksistaan joko kahdestaan tutkijan kanssa tai sitten ryhmähaastattelussa.

Aloitin aineiston varsinaisen analyysin keväällä 2011. Sain litteroidut haastattelumateriaalit useammassa eri osassa (helmikuun lopussa, huhti-, touko- ja kesäkuussa 2011). Analyysivaiheen ensimmäisenä toimenpiteenä luin litteroidut haastattelut kertaalleen läpi vapaan luennan keinoin eli mahdollisimman paljon aineistoa kuunnellen. Olen aineistoa analysoidessani käyttänyt useampia eri analyysin menetelmiä, kuten temaattista analyysiä ja diskurssianalyysiä. Steinar Kvale (2007) on käyttänyt erilaisten analyysitekniikoiden soveltamisesta samassa tutkimuksessa nimitystä bricolage. Hän näkee sen yleisenä tapana analysoida haastatteluita. Tutkija voi vapaasti vaihdella eri analyysitekniikoista toiseen analyysia tehdessään. Kvalen mukaan tutkija voi esimerkiksi ensin lukea vapaasti aineistoa ja sen jälkeen palata tiettyihin mielenkiintoisiin aineistokappaleisiin. Hän voi myös laskea aineistossa esiintyviä tiettyä ilmiötä kuvaavia aineiston osia sekä lähestyä jotakin haastattelukohtaa narratiivin näkökulmasta. (Kvale 2007, 115–117.)

Tässä tutkimuksessa koodasin aineistoa vapaan luennan jälkeen käyttäen apuna Atlas.ti-ohjelmaa, ja sen jälkeen analysoin koodeja tarkemmin teemoittain. Tutkimusaineisto on laajuudeltaan mittava (570 sivua), joten laadullisen tutkimusaineiston käsit-

telyyn suunniteltua atk-pohjaista Atlas.ti-ohjelmaa tuntui perustellulta käyttää analyysin tukena (ks. lisää analyysiohjelmien käytöstä Jolanki & Karhunen 2010). Olen käyttänyt ohjelmaa ensisijaisesti tutkimusaineiston hallitsemiseen sekä aineistossa esiintyvien tuloksien yleisyyden havaitsemiseen. On kuitenkin otettava huomioon, ettei Atlas.ti-ohjelman käyttö ole neutraalia, vaan koodaukseen vaikuttaa oma tulkintani, jonka teen aiemman teoreettisen tietämykseni pohjalta. Aineiston koodaamisen ja teemojen määrittelyn lisäksi olen analysoinut aineistossa esiintyviä erilaisia puhetapoja.

Ensimmäisessä koodausvaiheessa (12.7.2011) olin käyttänyt haastatteluaineiston jäsentämiseen yhteensä 143 eri koodia. Yhdistin joitakin koodeja heti toisiinsa, esimerkiksi vastuun jakamisen ja vastuun kasautumisen yhdistin vastuu-koodin alle. Erot koodien välillä olivat lopulta hyvin pieniä, mutta niitä kaikkia yhdisti vastuun teema. Yhdistämisen jälkeen koodeja oli 134. Tämän jälkeen otin yksittäisiä koodeja lähempään tarkasteluun, ja aloitin koodiperheiden hahmottamisen ja luomisen. Hahmotin siis aineistoa myös temaattisesti.

Olen tehnyt tutkimuksen analyysiä koko ajan aineistolähtöisesti, ja sen tekeminen on alkanut jo kenttävaiheessa eli aineistoa kerätessä. Olen kirjannut koko aineistonkeruuvaiheen ajan huomioitani haastatteluista kenttäpäiväkirjoihin. Niihin merkityt huomiot ovat omaa reflektiotani haastatteluissa esille nousseista teemoista. Vaikka olen tehnyt analyysiä aineistolähtöisesti, on aiempi teoreettinen tietämykseni aiheesta luonnollisesti vaikuttanut siihen, miten tulkitsen haastatteluissa esiin nousseita ilmiöitä. Olen siten kenttävaiheessa peilannut haastatteluissa esille nousseita asioita aiemman teoreettisen tietämykseni läpi sekä kirjannut noita huomioita säännöllisesti ylös koko pitkän kenttävaiheen ajan. Jo kenttävaiheessa huomasin, että esimerkiksi kuulolähipalvelua käsittelevä puhe vaikuttaa erityyppiseltä kuin muu haastattelupuhe.

Aineiston temaattisen analyysin rinnalla olen käyttänyt myös diskurssianalyysin näkökulmaa. Olen lähestynyt vapaaehtoisten vapaaehtoistoiminnalle luomia merkityksiä tarkastelemalla ja paikantamalla haastateltavien puheista erilaisia diskursseja eli puhetapoja (ks. luku 3). Diskurssien sisällön ja ominaispiirteiden lisäksi olen hahmotanut eri diskurssien keskinäisiä suhteita. Luomani diskurssit ovat siis karkeasti tyypiteltyjä aineistossa esiintyviä erilaisia puhetapoja. Diskurssit ovat teoreettisia abstraktioita, mikä tarkoittaa sitä, etteivät ne ole täysin palautettavissa yhden tietyn vapaaehtoisen haastattelupuheeseen. Diskurssit eivät ole myöskään tiukkarajaisia, vaan niiden välillä voi olla yhtymäpintoja ja sekoittumista. Kuitenkin uskon, että jokainen vapaaehtoistoimija kykenee löytämään itselleen tuttuja asioita jostakin diskurssista.

Olen useammasta eri syystä päätenyt käyttämään temaattisen analyysin ohella diskurssianalyysiä. Ennen tutkimuksen teon aloittamista olin jo tietoinen vapaaehtoisten käyttämistä käsitteistä, esimerkiksi puhuvatko vapaaehtoiset huonokuuloisista vai kuulovammaisista henkilöistä ja miten he ylipäättään suhtautuvat vammaisuuteen. Omiin silmiini vaikutti siltä, että vapaaehtoiset liittyivät erilaisiin vammaisuuskäsityksiin vahvoja mielikuvia, jotka olivat merkityksellisiä itse vapaaehtoistoiminnan kannalta.

Vapaaehtoistoimijat ja liiton työntekijät käyttivät myös hyvin erilaisia käsitteitä ja puhetta vapaaehtoistoinnasta puhuessaan (ks. Lavikainen 2010). Norman Fairclough'n (2010, 19) mukaan kriittisellä diskurssianalyysillä tutkimukseen saadaan erityinen diskursiivinen tulokulma: siinä keskitytään ensinnäkin puhetapojen ja muiden sosiaalisten elementtien, esimerkiksi vallan, suhteeseen ja lisäksi korostetaan diskurssien ominaisuuksia ja piirteitä.

Fairclough (2010) on koonnut kriittisen diskurssianalyysin tematiikkaa laajasti. Hän sisällyttää siihen diskurssien esiin nousemisen; diskurssien välisen vuoropuhelun, kilpailun ja dominoinnin; diskurssien uudelleen kontekstualisoimisen sekä diskurssien operationalisoinnin. Fairclough ehdottaa, että kriittisessä tutkimuksessa ja diskurssianalyysissä tulisi yhä enemmän keskittyä strategioiden analysoimiseen rakenteiden rinnalla, koska strategioiden luonne on pohjimmiltaan diskursiivinen ja niitä käytetään nykypäivän jatkuvasti muuttuvassa maailmassa yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseen. Erilaiset strategiat muutoksen aikaansaamiseksi lisääntyvät jatkuvasti, mikä vääjäämättä johtaa myös strategisen kamppailun ilmaantumiseen. Diskurssianalyysin avulla voidaan selvittää, mitkä strategiat nousevat dominoiviksi diskursseiksi ohitse muiden strategioiden ja niiden diskurssien. Lisäksi kriittisellä diskurssianalyysillä voidaan tutkia, mitkä strategiat johtavat varsinaiseen sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen muutokseen ja parannuksiin. (Fairclough 2010, 17–21.)

Analysoidessani tutkimusaineistoa syvällisemmin tarkastelin ensin kuulolähipalveluun liittyviä koodeja ja puhetta, koska se niin vahvasti erottui omanlaisekseen puhe- tavaksi. Sen jälkeen hahmotelin muita vapaaehtoisten luomia diskursseja käymällä läpi aineistossa tiheästi esiintyviä koodeja. Lukiessani lisää aineistoa ja koodeja erotin vertaisuuden kokemusta käsittelevän haastattelupuheen omaksi vertaisdiskurssikseen. Tämän lisäksi paikansin aineistosta vielä oikeuksien edistäminen -diskurssin. Diskurssien kautta voin tehdä näkyväksi kokonaiskuvan Kuuloliiton alaisesta vapaaehtoistoinnasta vapaaehtoistoimijoiden omasta näkökulmasta ja merkityksistä käsin. Lisäksi niiden kautta on mahdollista tarkastella diskurssien keskinäisiä suhteita sekä niiden merkitystä vapaaehtoistoiminnan arjen kannalta.

Lisäksi huomasin pian aineistoa analysoidessani, etteivät haastateltavien puheet kohtaamistaan ongelmista ja osallistumisen esteistä mahtuneet täysin diskurssien tulkintakehikon sisälle. Niiden kohdalla kallistuin käyttämään temaattista analyysiä ja hahmotin sen avulla tulkintakehikkoa vapaaehtoisten kokemuksille. Vapaaehtoisten kohtaamille haasteille ja ongelmille muodostin vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten tulkintakehiksen. Toimintaedellytykset ovat myös karkea hahmotelma asioita, jotka ovat merkityksellisiä onnistuneen vapaaehtoistoiminnan järjestämisen ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen kannalta.

Olen siis luonut kaksi laajempaa tulkintakehikkoa analyysiprosessin aikana: vapaaehtoistoiminnan diskurssit ja vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset. Näiden tulkintakehikojen avulla on mielestäni selkeämpi hahmottaa, ymmärtää ja kuvata tutkimusaineistossa esiintyviä ilmiöitä. Haastattelujen yhteydessä kerätyt

taustakyselylomakkeet olen analysoinut tilastollisen SPSS-ohjelman avulla. Kyselylomakkeista on poimittu tarkempi kuva tutkimuksen kohdejoukosta. Niistä on myös analysoitu muuta taustatietoa, esimerkiksi sitä, kuinka paljon aikaa vapaaehtoinen käyttää kuukaudessa toimintaan (ks. liite 3).

Laadullisessa analyysissä validiteetti ja reliabiliteetti rakennetaan toisin kuin tilastollisessa analyysissä. Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander ja Matti Hyvärinen (2010) ovat esittäneet, että kvantitatiivisessa tutkimuksessa reliabiliteetin rakentaminen perustuu mittaamisen logiikkaan, kuten siihen, voidaanko tutkimuksella saatu tulos toistaa samoilla aineistoilla. Laadullisessa tutkimuksessa on Ruusuvooren ja työryhmän mukaan kyse pikemminkin analyysin systemaattisuudesta ja tulkinnan luotettavuudesta. Se tarkoittaa muun muassa analyysin aikana tehtyjen valintojen avaamista lukijalle sekä analyysin etenemistä ohjaavien periaatteiden esille tuomista. On tärkeä esitellä aineisto hyvin ja pohtia aineiston analyysin vahvuuksien ohella aineiston mahdollisia rajoituksia. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 26–27.)

Ruusuvoori työryhmineen toteaa, että laadullisen tutkimuksen validiteetin arvioiminen tarkoittaa kerätyn aineiston sekä niistä tehtyjen tulkintojen käyppyyttä. Kyseessä on silloin esimerkiksi lukijan vakuuttaminen tutkimusaineiston tulkinnan perusteluista sekä siitä, että tutkija on testannut aineistoa koskevia havaintojaan riittävästi. Validiteettia vahvistaviksi toimiksi Ruusuvoori työryhmineen näkee ”tulkintojen perustana olevien analyttisten kriteerien avaamisen, analyysiohjelmien käyttämisen, aineistokoosteiden tekemisen ja visualisoimisen, samoin kuin poikkeustapauksien tarkastelun omia tulkintoja koetellessa”. Heidän mielestään laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista puhua tulosten yleistettävyydestä sekä läpinäkyvyydestä. Kyseessä ei ole kuitenkaan yleistettävyyttä siinä mielessä, että tutkimuksella löydetty ilmiö pitäisi paikkansa myös laajemmassa joukossa. Enemmänkin on kyse siitä, että jos tutkimuksella on esimerkiksi paikannettu tietyn ryhmän tapoja, voidaan olettaa, että nuo tavat ovat jossain määrin yhteisesti jaettuina. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 26–28.)

Olen kirjoittanut mahdollisimman hyvin auki tutkimuksen aikana tekemiäni valintoja sekä analyysin etenemistä. Lisäksi olen käyttänyt Atlas.ti-ohjelmaa analyysin tukena. Olen myös säännöllisesti koetellut omia havaintojani esimerkiksi esittämällä niitä erilaisilla tutkimuspäivillä ja pyytämällä kommentteja tutkimuksen kommentointiryhmän jäseniltä ja liiton työntekijöiltä. Havaintojen koettelu eri areenoilla on foku-soinut aineiston analyysia tarkemmaksi sekä parantanut tutkimuksen validiteettia.

### 3. KUULOLIITON VAPAAEHTOISTOIMINNAN ILMIÖ VAPAAEHTOISTEN KERTOMANA

Tutkimuksen haastattelut muodostavat monitahoisen aineiston, jota on mahdollista lähestyä useammasta eri näkökulmasta. Laajasta aineistosta tuli paljon tuloksia; luotavuuden vahvistamiseksi olen jakanut ne kahteen lukuun. Tässä luvussa esittelen haastatteluaineiston diskursseja. Olen siis etsinyt aineistosta vapaaehtoistoiminnan puhetapoja. Näiden erilaisten diskurssien kautta pystyn tekemään näkyväksi myös vapaaehtoisten toiminnalle luomia merkityksiä sekä esittämään kokonais kuvan liiton vapaaehtoistoiminnasta.

Jo aineistokeruuvaiheessa minut yllätti se, kuinka erilaisin tavoin ja käsittein vapaaehtoistoiminnasta haastatteluissa puhuttiin. Ensimmäisenä haastatteluaineistosta erottui omaksi puhettavakseen kuulolähipalvelutoimintaa koskeva puhe. Siinä painotetaan hyvin erityyppisiä asioita kuin muussa vapaaehtoistoimintaa käsittelevässä haastattelupuheessa. Olen hahmottanut vapaaehtoisten haastattelupuheesta yhteensä kolme erilaista vapaaehtoistoiminnan diskurssia. Nämä diskurssit ovat siis karkeita teoreettisia konstruktioita, jotka ovat osittain erillisiä ja osittain toistensa kanssa päällekkäisiä. Olen nimennyt puhettavat vertaisdiskurssiksi, kuulolähipalveludiskurssiksi ja oikeuksien edistäminen -diskurssiksi.

Vertaisdiskurssi on aineistossa valtapuhetapa, joka leikkaa läpi myös aineiston kaksi muuta puhetapaa. Vertaisdiskurssi on ikään kuin puunrunko, josta kaksi muuta puhetapaa versovat. Vertaisdiskurssin ytimenä on polku, jonka kautta kuulovammaiset, sisäkorvaistutetta käyttävät sekä ne, joilla on tinnitusta tai akustikusneurinooma, ovat tulleet vapaaehtoistoimintaan mukaan. Vertaisdiskurssissa korostuu toisten vertaisten tapaaminen, heidän kokemustensa kuuleminen sekä toisten auttaminen omien kokemusten pohjalta. Vertaisdiskurssin syntymiseen on myötävaikuttanut se, etteivät haastateltavat ole löytäneet vallitsevista yhteiskunnallisista keskusteluista ja diskursseista sellaista, johon he kokemuksinensa täysin samastuisivat (haastateltavat kertoivat tunteensa itsensä yksinäisiksi ja ulkopuolisiksi ennen toimintaan mukaan lähtemistä).

Vertaisdiskurssi luo kehykset sille, minkälaista muuta vapaaehtoistoimintaa Kuuloliitossa ja kuuloyhdistyksissä voitaisiin järjestää. Vertaisdiskurssiin olen tulkinnut kuuluvaksi vertaisuutta ja vertaistukea käsittelevän puheen lisäksi haastateltavien puheen kommunikaatiosta, huonokuuloisuudesta, vammaisuudesta, tinnituksesta, akustikusneurinooma-kasvaimesta, sisäkorvaistutuksesta sekä omasta identiteetistä. Vertaisdiskurssiin olen sisällyttänyt myös ikää ja terveydentilaa käsittelevän puheen, vaikkakin näihin liittyviä kysymyksiä sivutaan myös muissa diskursseissa.

Vertaisdiskurssissa tulee kattavasti selville se, minkälaiselta pohjalta vertaisuuden kokemus syntyy. Samoin näkyy se, että vertaisdiskurssi ei ole homogeeninen, vaan se sisältää erilaisia kokemuksia vertaisuudesta. Sisäkorvaistutetta käyttävillä voi olla omanlaisensa yhteisesti jaettu vertaisuuden kokemus ja tinnituksesta kärsivillä omansa. Vertaisuuden kokemuksen moninaisuus näyttäytyy sekä rikkautena että haasteena

## Taulukko Kolme diskurssia

	Vertaisdiskurssi	Kuulolähipalvelu -diskurssi	Oikeuksien edistäminen -diskurssi
Vapaaehtoistoiminnan ydinmuodot	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tapahtumat</li> <li>Kerhot</li> <li>Vertaistuki</li> <li>Leirit</li> <li>Kansainväliset vertaistapahtumat</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Kuulolähipalvelu-toiminta</li> <li>Kuulo-infot</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoisten tekemä vaikuttamistyö</li> <li>Vapaaehtoisten esteettömyyttä edistävä työ</li> <li>Tietoisuuden lisäämis-tapahtumat</li> <li>Kansainvälinen verkostoituminen ja yhteistyö</li> </ul>
Yhteiskunnallinen viite-diskurssi	<ul style="list-style-type: none"> <li>ei ole? – sen tähden mukaan vapaaehtoistoimintaan</li> <li>”normaaliuden” diskurssi – osa haluaa kuulua, osa vastustaa, osa ei koe kuuluvansa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Hoivan diskurssi (vanhuusdiskurssi)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Oikeusdiskurssi (vammainen-diskurssi)</li> </ul>
Diskurssin arvopohja	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vertaisuuden kokemus</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Lähimmäisen (vertaisen) auttaminen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Oikeus yhteiskunnalliseen osallisuuteen</li> </ul>
Diskurssin eri toimijat	<ul style="list-style-type: none"> <li>Huonokuuloiset</li> <li>Vertaisuus muilla perusteilla, esim. ikä, tinnitus, sisäkorvairi, akustikusneuriinomia</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoiset</li> <li>Ammattilaiset</li> <li>Asiakkaat</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoiset</li> <li>Liiton palkattu henkilöstöpäätäjät</li> </ul>
Yhteistyö diskurssissa	<ul style="list-style-type: none"> <li>Muut paikallisyhdistykset</li> <li>Yhteistyö liiton sisällä</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Julkinen sektori</li> <li>Yritykset</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eri vammaisjärjestöt</li> </ul>
Diskurssin suurimmat haasteet	<ul style="list-style-type: none"> <li>Uusien vapaaehtoisten rekrytointi ja perehdytys</li> <li>Vapaaehtoisten jakaminen (enemmän sitoutuneiden toimijoiden suhde episodisiin toimijoihin)</li> <li>Erilaisten vertaisten keskinäisten suhteiden toimivuus</li> <li>Toimivan kommunikation ja huonokuuloisuuden merkityksen huomioiminen vapaaehtoistoiminnan arjessa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Julkisen sektorin kuulonhuollon puutteet</li> <li>Ikähuonokuuloisten kasvava määrä suhteessa kuulolähipalvelutoiminnan riittämättömiin resursseihin</li> <li>Kuulemisen apuvälineiden tekniikan nopea kehitys</li> <li>Vastuunjako eri toimijoiden kesken</li> <li>Yhteistyömuotojen luominen</li> <li>Palvelun ja asiakkuuden määrittelyminen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Poliittisen päätöksenteon hitaus ja haastavat rakenteet</li> <li>Vaikuttamistyön haastavuus – vaaditaan hyviä sosiaalisia taitoja</li> <li>Liiton palkatun henkilöstön ja vapaaehtoisten roolien, vuorovaikutuksen ja yhteistyön haasteet vaikuttamistyössä</li> <li>Vammaisneuvostojen asema ja merkitys</li> </ul>

	Vertaisdiskurssi	Kuulolähipalvelu -diskurssi	Oikeuksien edistäminen -diskurssi
Vapaaehtoisen ominaisuudet	<ul style="list-style-type: none"> <li>Luotettava</li> <li>Vastuullinen</li> <li>Ei-yksinvalti</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Sosiaalinen</li> <li>Asiakaspalvelija</li> <li>Tuntee tekniikkaa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tietotaito</li> <li>Rohkeus</li> <li>Kontaktit</li> </ul>
Diskurssin tulevaisuus	<ul style="list-style-type: none"> <li>Eri vertaisuuden perusteet huomioiden toimintakulttuurin ja toimintatapojen luominen</li> <li>Vammaisuuden ja ikääntymisen suhde arjessa ja yhdistysten toiminnassa – voiko tietty vertaisuuden peruste syrjäyttää toisen?</li> <li>Saavatko kaikki vertaisuuden perusteet toimintatilan vapaaehtoistoiminnassa?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Diskurssin merkitys voimistuu tulevaisuudessa</li> <li>Alueelliset erot lähipalvelun puitteissa (toimitilat ym.)</li> <li>Lähipalvelun arvostus</li> <li>Lähipalvelun suhde muuhun toimintaan</li> <li>Sisältääkö tulevaisuudessa yhä enemmän oikeusdiskurssin piirteitä (ikähuonokuuloisten oikeuksien turvaaminen lähipalvelutoiminnan rinnalla)?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Oikeusnäkökulma vammaisuuteen voimistuu</li> <li>Kansalaisten vaikuttaminen poliittiseen päätöksentekoon lisääntyy?</li> <li>Aletaanko ikääntyneiden huonokuuloisten haasteista ja asemasta puhua oikeusdiskurssin hengessä?</li> <li>Mahdollisten vanhusneuvostojen asema ja merkitys</li> </ul>
Diskurssissa luotu vapaaehtoistoiminnan merkitys	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vertaistuki ja -seura, vertaisten joukossa voimaantuminen</li> <li>Vapaaehtoistoiminta kohdistuu välittömästi ”sisäänpäin”</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ikähuonokuuloisten vanhusten syrjäytymisen ehkäisy</li> <li>Vapaaehtoistoiminta kohdistuu välittömästi ”ulospäin”</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Huonokuuloisten /kuulovammaisten oikeuksien ymmärtäminen ja edistäminen.</li> <li>Vapaaehtoistoiminta kohdistuu sekä sisäänpäin (ymmärtäminen) että ulospäin (edistäminen)</li> </ul>

Eri luottamustehtävät – paikallis-, piiri- ja liittotasolla

vapaaehtoistoiminnan arjen kannalta. Haasteeksi nousee esimerkiksi toimiva vuoropuhelu erilaisten vertaisten välillä.

Kuulolähipalveludiskurssi vaikuttaa olevan voimistuva diskurssi: sen merkitys tulee tulevaisuudessa korostumaan ja vahvistumaan. Kuulolähipalvelupuhetapa luodaan ikähuonokuuloisten näkökulmasta, ja sen taustalla oleva yhteiskunnallinen viitediskurssi vaikuttaa olevan Erlandssonin (2008) esiin nostama hoivan diskurssi. Kuulolähipalvelutoimijoiden tavoitteena on ikähuonokuuloisten kuulemisesta ”huolehtiminen”. Kuulolähipalvelupuhetavassa vapaaehtoistoimijat tuntevat auttavansa ikähuonokuuloisia vanhuksia kuulolähipalvelutoiminnalla ja oman esimerkin avulla. Ikähuonokuuloisten henkilöiden tilanteesta huolehtimiseen kuuluu se ajatus, että kuu-

lolähipalvelu ehkäisee ikähuonokuuloisten syrjäytymistä sosiaalisesta ympäristöstä. Kuulolähipalvelutoimijoiden motiivit vaikuttavat altruistisilta, ja tässä diskurssissa auttaminen ja siitä saatu hyvä olo nousevat yhdeksi tärkeimmistä toimintaan osallistumisen motiiveista.

Oikeuksien edistäminen -diskurssi muistuttaa luonteeltaan Erlandssonin (2008) hahmottelemaa oikeusdiskurssia. Siinä painottuvat kuulovammaisten oikeudet, niiden tiedostaminen sekä oikeuksien toteutuminen. Lisäksi puhettavassa korostuu myös kuulovammaisille henkilöille kuuluvien oikeuksien edistäminen, esimerkiksi paikallista vaikuttamistyötä tekemällä. Oikeuksien edistäminen -puhettavalla puhutaan tutkimuksen aineistossa nimenomaisesti vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisuustematiikasta. Ikääntyneiden tilanteesta ei puhuta juurikaan oikeuksia korostavalla puhettavalla.

Oikeuksien edistäminen -puheta on eräänlainen kuulolähipalveludiskurssin vastadiskurssi. Osa haastateltavista esimerkiksi pohtii, kuinka paljon tilaa tulevaisuudessa jää vapaaehtoisten tekemälle vaikuttamistyölle, jos paikallisyhdistykset suuntaavat resurssiaan yhä enemmän kuulolähipalvelutyöhön. Näitä kahta diskurssia ei kuitenkaan tule pitää toisilleen täysin vastakkaisina; yhtymäkohtia on ja molemmat pohjautuvat vahvasti vertaisdiskurssiin ja vertaisuuden kokemukseen.

Näissä kaikissa diskurssissa tulee näkyviin tietynlainen murros suomalaisessa vapaaehtoistoiminnassa. Käsittelen vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten haasteita myös luvussa 4.1. Sivulla 40-41 olevassa taulukossa tiivistettynä eri puhetapojen keskeisimpiä piirteitä. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen kunkin puhettavan ominaispiirteitä yksityiskohtaisemmin.

### 3.1. Vertaisdiskurssi

#### 3.1.1 Vertaisuuden vaihtelevat perusteet

Vapaaehtoistoiminnan valtapuhettavaksi muodostuu vapaaehtoisten puheissa monitahtoinen vertaisdiskurssi. Haastatteluissa (yhteisesti) tuotetun vertaisdiskurssin piirteet ja painotukset vaihtelevat, varsinkin ryhmähaastatteluissa. Useimmiten vertaisuus syntyy aineistossa kuulovamman tai huonokuuloisuuden perusteella. Vertaisuuden perusteena voi olla kuitenkin myös jokin muu piirre tai tekijä, esimerkiksi tinnitus tai ikä. Vertaisdiskurssi on vapaaehtoistoiminnassa lähtökohta, jonka pohjalta muita toimintoja suunnitellaan ja ilmapiiri paljolti muotoutuu. Haastateltavien mukaan vain vertainen voi ymmärtää tiettyjä kokemuksia, vaikka kukaan ei koskaan voi täysin mennä toisen ihmisen kokemukseen mukaan. Monien haastateltavien puheissa tulee esille vahva kokemus ”omaan” ryhmään tai joukkoon kuulumisesta.

*Ja siellä X:n yhdistykseen, kun olin liittynyt, niin huomasi sen tilanteen näin, että olen ikään kuin omieni seurassa. Se oli nimenomaan selvä tuntemus tästä vertaisuudesta, mitä sain näiltä muilta. Täytyy muistaa, että kuulon menetys oli mulle aika-*

*mainen järkytys, mutta tilanne pelastui heti sillä, että pääsin tähän muiden kuulovammaisten seuraan.*

Vertaisdiskurssista käy ilmi, että vapaaehtoistoimijaksi on ryhdytty useimmiten nimenomaisesti oman kuulovamman takia. Näistä kuulovammaisista henkilöistä sisäkorvaistutetta käyttävät henkilöt erottuvat ainakin osittain omaksi ryhmäkseen. Osa vapaaehtoisista on lähtenyt mukaan saatuaan tinnitus- tai akustikusneurinooma-diagnoosin. Muutamilla vapaaehtoisilla toimintaan osallistumisen syynä ja motivaationa on ollut puolison tai muun läheisen kuulovammaisuus. Lähes kaikilla edellä mainituilla henkilöillä mahdollisuus kokea vertaisuutta on ollut kuitenkin pohjimmallaan syy lähteä toimintaan mukaan, vaikkakin siihen vaikuttavat vertaisuuden eri perusteet.

Tutkimuksen kyselyosuuden tulokset tukevat käsitystä vertaisuuden isosta merkityksestä vapaaehtoistoiminnassa. Vapaaehtoiset nimittäin ilmoittivat kahdeksi suosituimmaksi vapaaehtoistoiminnan syyksi vertaistuen ja yhdessä tekemisen (vertaistoiminnan). Haastattelupuheesta selviää, että eri tavoin huonokuuloiset henkilöt, sisäkorvaistutetta käyttävät, tinnituksesta kärsivät ja akustikusneurinooman vuoksi leikatut ovat monesti kokeneet yksinäisyyttä tai ulkopuolisuuden tunnetta ennen yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan lähtemistä (vrt. myös Jonsson ja Hedelin 2011, 8). Moni vapaaehtoinen tavoittelikin toimintaan osallistumisella sitä, etteivät muut samassa tilanteessa olevat joutuisi kokemaan samaa.

*Niin se meni sitten jotenkin luontevasti ittestään se liittoon liittyminen ja toimintaan mukaan lähtö, koska mä koin sen niin voimakkaasti leikkauksen jälkeisen yksinäisyyden, että niin mä ajattelin, että toivottavasti kenenkään muun ei koskaan tarte sitä kokea.*

Vertaisdiskurssin vapaaehtoistoimintaan osallistumisen motiiveja käsittelevä puhe keskittyy muiden kokemuksista kuulemiseen, muiden auttamiseen omien kokemusten avulla ja näiden lisäksi sekä ihmisenä että ryhmän jäsenenä voimaantumiseen. Vertaisuutta käsittelevässä puheessa kerrotaan myös Sari Toppilan (2010, 46) pro gradu -tutkielmassaan esiin nostamasta sosiaalisesta vertailusta. Vapaaehtoinen saattoi siis verta omia kokemuksiaan kohtaamiensa vertaisten kokemuksiin ja todeta, että on olemassa ihmisiä, jotka kuulevat huonommin kuin hän tai, esimerkiksi tinnituksen tapauksessa, kärsivät enemmän kuin hän. Omat kokemukset asettuivat ikään kuin uuteen valoon vertaisten tarinoita kuuntelemalla ja omia kokemuksia niihin peilailmalla.

*Se, että minä olen mukana ollut, niin mä olen saanut kaikkein parhaiten vertaistukea siitä, että minä olen ollut näissä porukoissa mukana. En tiedä sitten, että olenko pystynyt antamaan sitä niin paljoa. Mutta kun katsoo moniakkin tinnittäjiä, että varmasti on sitä vaivaa, mutta ei niistä sitä kauheasti huomaa. Mutta kai niistä*

*jokainen varmasti kärsii sen omalla tavallaan. Ja se on antanut voimaa, että miksi tässä ei voisi olla vähän valoisemmin, kun toisetkin pärjää noin hyvin.*

Toisaalta Toppila on käsitellyt tutkielmassaan myös sitä, ettei yhteinen diagnoosi, sairaus tai vamma välttämättä takaa vertaisuuden kokemusta. Vertaisuudesta erottaviksi tekijöiksi Toppila on hahmotellut esimerkiksi sairastuneiden erilaisen elämäntilanteen ja ajatusmaailman, suuren ikäeron sekä pelon vammaiseksi leimautumisesta. Lisäksi osa Toppilan haastateltavista saattoi tuntea sääliä tai surua niitä kohtaan, joilla oli sama vamma. Osa vertaisuudesta erottavista tekijöistä liittyi itse toimintaan, jolloin vertaistukiryhmä saatiin kokea esimerkiksi liian vapaamuotoiseksi. Oli myös tilanteita, joissa vertaistukiryhmätoiminta oli kääntynyt kuluttamaan yksilön voimavaroja, esimerkiksi jos vertaistukiryhmän vetäjä ei ollut saanut riittävästi tukea muilta. (Toppila 2010, 54–55.)

Tämän tutkimuksen haastateltavien puheista paljastui myös vertaisuudesta erottavia tekijöitä, kuten erilaiset vammaisuuskäsitykset (ks. luku 3.1.5). Vertaisdiskurssissa muodostui kuitenkin selkeä käsitys vapaaehtoisten mahdollisuudesta voimaantua vertaistensa seurassa. Vertaiselle ei tarvitse selittää esimerkiksi omia kommunikaatiotapojaan. Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat, että kuulovamma voi syrjäyttää ihmisen hyvin voimakkaasti vuorovaikutuksesta, arjesta ja yhteiskunnasta. Vapaaehtoistoimintaan osallistumalla ja muita vertaisia tapaamalla huonokuuloisen saattoi estää syrjäytymistä sosiaalisesta elämästä. Lisäksi osa haastateltavista kertoi, että muiden vertaisten seurassa on helpompi tehdä asioita kuin yksin.

*(---) ni kyllähän se (kuulovamma A.L.) syrjäyttää (---) ihmistä sehän on ihan selvä asia, mut sen takiahan me ollaan täällä kuulonhuoltoyhdistyksessä, että siellä ymmärrettäisiin meitä ja me ymmärretään heitä.*

*No, se on harrastus tavallaan, mutta sitten siihen tuntee semmoista jonkinlaista vetoa, että pystyy olemaan siellä kanssasisarien ja -veljien kanssa sitten (naurahdus)*

Vertaisdiskurssissa painottuu vertaisten vapaaehtoisten keskinäinen luottamus. Luottamus nousee merkitykselliseksi myös vapaaehtoistoiminnan henkisissä toimintaedellytyksissä (ks. 4.1.3). Vertaisten keskinäinen luottamus voi ilmetä käytännössä esimerkiksi siten, että vapaaehtoinen voi luottaa siihen, että hänet hyväksytään vapaaehtoistojoukkoon sellaisena kuin hän on. Luottamus vertaisten kesken on omiaan synnyttämään yhteenkuuluvuuden tunnetta ja siten myös vahvistamaan vertaisdiskurssia. Vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä on tärkeää pohtia, minkälainen luottamus eri tavoin kuulovammaisten, esimerkiksi huonokuuloisen ja sisäkorvaistutetta käyttävän vapaaehtoisen välillä vallitsee.

*Kohtalotovereiden kanssa ei tarvii niin kun jännittää eikä esittää mitään. Että kaikki niin kun mä meen sinne kun suhtautuu kiinnostuksella ja hyvällä asialla, eikä aattele mikä tuokin puolikuuro tossa tai mitään semmosta. Tai ainakaan ei sano jos ajattelee, mutta sillä tavalla niin kun rento olla.*

Vertaisuus jonkin muun kuin kuulovamman, esimerkiksi tinnituksen, perusteella eroaa vertaisdiskurssin valtavirrasta, huonokuuloisten luomasta vertaisdiskurssista. Mielestäni kuitenkin kaikkia vapaaehtoistoiminnan pienten ryhmien toimijoita yhdistää kokemus olemisesta ”vähemmistönä vähemmistössä”. Sisäkorvaistutetta käyttävien, tinnittäjien, akustikusneurinooman vuoksi leikattujen, nuorten huonokuuloisten ja huonokuuloisten puolisoitten kokemuksille on yhteistä se, etteivät he täysin koe kuuluvansa huonokuuloisten enemmistön luomaan vertaisdiskurssiin.

*Istutteen käyttäjät ovat vuosien saatossa ryvenneet suossa. Olemme joutuneet käymään taistelua joka mahdollisesta ja mahdottomasta asiasta. Aina ei muisteta, että me ollaan pieni ryhmä, mutta silti meillä on omat tarpeemme. (---) Eteenpäin positiivisessa mielessä on menty, mutta en voi vielä liputtaa, että asiat olisivat kunnossa.*

Tinnittäjien ja akustikusneurinooman vuoksi leikattujen puheet kokemuksistaan ja näkemyksistään muistuttavat piirteiltään niin sanottuja sairaustarinoita (ks. Frank 1995). Heidän vertaisdiskurssilleen on siis ominaista vapaaehtoistoimijuuden tarkasteleminen myös sairausnarratiivin läpi. Tällöin haastattelupuheessa on esimerkiksi erotettavissa selkeä elämäkerrallinen katkeama (ks. Bury 1982). Elämän koetaan muuttuneen perustavanlaatuisesti tinnituksen tai akustikusneurinooma-kasvaimen myötä.

*On hirveän monta semmoista ihmistä, jolla se alkaa kuten minullakin, että romahtaa kuulo toisesta korvasta.*

Tämä muutos on vaatinut haastateltavalta elämäntarinan uudelleenrakentamista uusista lähtökohdista käsin. Sairaustarinoissa on myös tyypillistä menetyksen esiin tuominen, muutosta vastaan taisteleva sekä esimerkiksi tinnituksen hyväksyminen lopulta osaksi omaa elämää. Tinnituksesta kärsivät ovat usein tunteneet suurta epävarmuutta ennen diagnoosin löytymistä ja pelänneet, mikä on tinnituksen syynä. Tinnitus on diagnoosina samantyyppinen kuin jotkut krooniset sairaudet, joita ei pystytä lääketieteellisesti todentamaan. Haastatteluissa tulee kuitenkin selkeästi näkyviin, että sekä lääketieteellinen tieto että maallikkojen tietämys tinnituksesta ovat viime vuosina selvästi lisääntyneet.

*Koska siinä on yks kompastuskivi tässä, kun tinnitusta ei pystytä lääketieteellisesti todentamaan. Se on sen henkilön suussa ja korvissa se soi. Ja kyllä se ehkä on lää-*

*kärikunnassa jo asenteet ruvennu muuttumaan sitten. Ne jo kokee sen, että se jo aiheuttaa työkyvyttömyyttä.*

Tinnituksesta on haastateltujen mukaan pidetty useita onnistuneitaluentotyyppejä tapahtumia. Osan mielestä tinnituksesta on helpompi kertoa ns. suurelle yleisölle kuin huonokuuloisuudesta. Kuitenkin haastatteluissa esitetään myös sellainen näkemys, että Kuuloliiton sisällä tinnitus on menettänyt näkyvyyttään aiempiin vuosiin verrattuna.

*Mutta sitten jotkut semmoisetluentotilaisuudet, että vaikkapa tinnitus, niin seinät pullistelivat, koska se on hyvin yleinen aihe, eikä sitä koettu niin kuulovammaisuutena. Niin huomaa, että kuinka paljon oli semmoisia ihmisiä.*

Jonkinasteista tinnitusta kokee jossain vaiheessa elämänsä moni suomalainen, mutta haastateltavat korostivat, että tinnitus voi olla hyvin eri-asteista eri henkilöillä. Joillakin se voi olla pieni haitta, kun taas toisilla tinnitus aiheuttaa isoja ongelmia esimerkiksi työelämässä jaksamisen kannalta.

Tinnitusta käsittelevässä haastattelupuheessa tulee esille sama ilmiö kuin muissa ns. ”vähemmistönä vähemmistöissä” -ryhmissä. Nimittäin nämä pienemmät ryhmät eivät useinkaan tunne löytävänsä omaa paikkaa paikallisyhdistystasolla. Joidenkin ryhmien, kuten akustikusneurinooman vuoksi leikattujen haasteena on se, että heitä on yhdellä paikkakunnalla vain muutama. Osa ”vähemmistönä vähemmistöissä” -ryhmistä oli kuitenkin onnistunut saamaan itselleen tärkeän ryhmän, kuten tinnitusryhmän, myös paikallisyhdistykseen. Toisaalta eräs haastateltava sanoi, että paikallisten ryhmien ylläpitäminen voi olla haasteellistakin.

*(---) eihän nämä varsinaiset kuuloyhdistykset, kun eihän siellä oikein... meitä pahasti tinnittäviä on niin vähän, niin siksi vähän tupataan sivuun. (---) Onhan meillä tämä Tinnitusryhmä, joka alkoi silloin 2000 ja on ollut nyt siitä saakka. Sen verran me ollaan täällä X:ssä meteliä tästä tinnituksesta pidetty.*

Nuorten huonokuuloisten vertaispuhetavassa korostuivat puolestaan nuorille järjestettyjen leirien merkitys nuoren huonokuuloisen voimaantumisen ja itsetunnon parantamisen kannalta. Leirit ovat nuorille merkityksellisiä useammasta näkökulmasta. Nuori on voinut tavata toisen huonokuuloisen nuoren ensimmäistä kertaa Kuuloliiton leirillä. Tämä on ollut todella merkityksellistä nuoren koko elämän kannalta, verrattavissa aikuisen huonokuuloisen vapaaehtoistoiminnasta saamaan kokemukseen ja huomioon siitä, ettei hän olekaan yksin maailmassa.

Leirit ovat kasvattaneet huonokuuloisten nuorten itsetuntoa, ja henkilökohtaisen voimaantumisprosessin jälkeen moni heistä on halunnut jatkaa leireillä ohjaajana. Näin he ovat halunneet viedä eteenpäin sitä samaa vertaisiesimerkin voimaa, jonka avulla he ovat itse aiemmin voimaantuneet. Osa nuorista kokeekin, että Kuuloliiton

leirit ovat muuttaneet heidän elämänsä suunnan. Nuorten huonokuuloisten vertaisdiskurssissa korostuu vertaisuuden kokemus identiteetin kannalta.

*Mä nostasin etenkin tän identiteetikysymyksen esille, että kun on ollu pienestä asti ite niillä leireillä ja sitten mulla se isoin muutos tapahtu kun pääsi ite ohjaamaan, niin se tosissaan muutti koko sen elämän. Että tavallaan kun pääset omana ittenäs olemaan jollekin se esimerkki, niin silloin siitä saa, mä ainakin saan tosi paljon itseluottamusta ja niin kun muuhun elämään semmosta toimintakykyä ihan vois sanoa.*

Sisäkorvaistutetta käyttävien vertaisdiskurssi eroaa jonkin verran huonokuuloisten luomasta vertaisdiskurssista. Siinä korostuu näkemys, ettei Kuuloliitossa ole vielä riittävästi tietoa sisäkorvaistutteista. Heidän vertaisdiskurssissaan painottuu tiedon lisääminen – erityisesti tietoa pitäisi saada niille, jotka odottavat sisäkorvaistutteen laittamista. Tietoa istutuksista ja muista apuvälineistä pitäisi saada lisättyä yhteiskunnassa yleisemminkin.

*(---) kun joku implantisti, niin sillä on joku ongelma, niin sillä ei tulis mieleenkään lähtee kysyyn sitä Kuuloliitosta. Se kysyy multa sitä. Ja en mä es tiedä onko Kuuloliitossa ketään, jolta vois kysyäkään.*

Sisäkorvaistutetta käyttävien aikuisten määrä kasvaa tulevaisuudessa, joten CI-käyttäjien kokemuksiin kannattaa kiinnittää huomiota vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä. Sisäkorvaistutetta käyttävien vertaisdiskurssissa lääketieteellä ja tekniikalla on suurempi merkitys kuin huonokuuloisten vertaisdiskurssissa. Lisäksi sisäkorvaistutetta käyttävien puheissa identiteettiin liittyvät kysymykset saavat tulkintani mukaan suuremman merkityksen kuin esimerkiksi ikääntyneiden huonokuuloisten puheissa.

*H1: Kyl meidän identiteetti, silloin identiteetikysymys mulla tuli viimeks silloin kun mä sain implantin. Mä rupesin miettiä, että mikä mä nyt oon sitten. Oonks mä huonokuulonen, vai oonks mä kuuroutunut, vai mikä mä oon.*

*H2: (---) varmasti tulee lisääntymään tämä pohdinta, koska istutteen käyttäjien määrä lisääntyy. Kaikille se siirtyminen sieltä hiljaisuudesta kuuleviin ei oo niin yksinkertaista. Tiedän oikeasti ongelmia olleen, psyykkisiä ongelmia, että siinä varmasti käydään aika tiukasti sitä identiteettiä läpi.*

Mielenkiintoista oli, että sisäkorvaistutteen käyttäjiä haastatellakseni jäin sivurooliin. Haastatteluun osallistuneet olivat hyvin aktiivisia ja loivat yhteisiä näkemyksiä haastattelun teemoista, esimerkiksi identiteetistä. Sisäkorvaistutetta käyttävillä aikuisilla vaikuttaa olevan siis jonkinlainen kollektiivisesti jaettu identiteetti.



### 3.1.2 Vertaistuen sisältö vapaaehtoisten luomana

Kuuloliitossa on olemassa vertaistukiryhmien toimintaperiaatteet, jotka on luotu liiton Tinnitus-projektin myötä käynnistettyjen vertaistukiryhmien kokemusten pohjalta. Niissä korostetaan toisen ihmisen kunnioittamista, erilaisuuden hyväksymistä sekä sitä, että jokainen henkilö on oman elämänsä asiantuntija. Kuuloliiton vertaistukiryhmät ovat olleet avoimia ryhmiä, joissa on ollut vapaaehtoisia, itse tinnituksesta kärsiviä ryhmänohjaajina. Ryhmien toimintaa ovat ohjanneet vuorovaikutussäännöt, joissa keskeisenä on ollut ”se, että toista ryhmäläistä kuunnellaan keskeyttämättä, hänen kertomaansa ei ryhdytä tulkitsemaan eikä hänelle anneta neuvoja, jos hän ei niitä suoraan pyydä”. Vertaistukiryhmien olennaisena piirteenä on ollut myös luottamuksellisuus. (Kuulonhuoltoliitto 2004, 13.)

Kuuloliitossa oli jo ennen tätä tutkimusta huomattu, että vertaistukiryhmien toiminta on uhannut hiipua, useimmiten vetäjien puutteen vuoksi. Tämän tutkimuksen haastateltavat toivat jonkin verran esille kokemusta siitä, ettei vertaistukiryhmien toimintaa arvosteta yhtä paljon kuin aiemmin ja ettei niille tarjottu tuki kohtaa vapaaehtoistoimijoiden tarpeita (vrt. myös Toppila 2010, 55). Siitä huolimatta vertaistuki koettiin todella tärkeäksi asiaksi sekä liitossa että suomalaisessa yhteiskunnassa ylipäätensä.

*Kaikissa elämäntilanteissa on tärkeitä, että on vertaistukea mun mielestä, että hyvissä ja huonoissa asioissa.*

Tutkimuksen vapaaehtoisten käsitys vertaistuesta on laajempi ja väljempi kuin Kuuloliiton Tinnitus-projektin myötä esille nousseet vertaistukiryhmät ja niiden piirteet. Monet haastateltavat pitivät vertaistukena toisen vertaisen (huonokuuloinen, tinnittäjä, sisäkorvaistutteen käyttäjä ym.) tapaamista ja hänen kokemuksistaan kuulemista. Samaten jotkut vapaaehtoiset pitivät vertaistukena vapaaehtoistoiminnan tapahtumia, varsinkin jos niissä oli ollut vapaata aikaa paneutua keskusteluihin. Haastateltavien käsityksissä vertaistuen ydinelementti on vertaisten kohtaaminen ja tärkeää on toisten kokemusten kuuleminen ja omista kertominen.

*Joo, siis mä oon tossa ihan samaa mieltä, että ei sillä oo ihan oikeesti loppujen lopuks merkitystä mitä tehdään, kunhan me ollaan siitä samassa paikassa samaan aikaan.*

Vertaistuelle ei siis välttämättä koettu tarvittavan ryhmämuotoa tai suurempaa määrää vertaisia, vaan kahden henkilön välinen vertaistuki saattoi syntyä esimerkiksi tapahtumaan osallistumisen ”sivutuotteena”. Osalla vapaaehtoisista oli kuitenkin tiukkarajaisempi näkemys vertaistuesta. Lisäksi esimerkiksi akustikusneurinooman vuoksi leikattut ja sisäkorvaistutetta käyttävät vapaaehtoiset puhuivat vertaistukihenkilötoiminnasta yhtenä vertaistuen muotona. Akustikusneurinoomam vuoksi leikattujen henkilöiden selviytymiskeinoja ja työhönpaluuta koskevassa tutkimuksessa Taina Aaltonen (2011)

on todennut, että kolmannes hänen tutkimukseensa vastanneista AN-henkilöistä oli saanut vertaistuesta paljon tai erittäin paljon voimavaroja.

Vapaaehtoisten kokemuksen ja näkemysten mukaan vertaistuki voi olla siis ryhmämuotoista toimintaa, tukihenkilötoimintaa tai ”vapaamuotoisempaa” kahden vertaisen kohtaamista. Lisäksi vertaistuen tarve voi olla erilaista äkillisen kriisin, kuten kuulon menetyksen, kohdanneella henkilöllä kuin henkilöllä, joka on ollut lapsesta asti huonokuuloinen. Vertaistuki voi olla erityisen tärkeää tietyssä elämänvaiheessa, esimerkiksi silloin, kun henkilö totuttelee käyttämään kuulokojetta ja haluaa kuulla vertaisilta siitä kokemuksia. Huonokuuloinen voi haluta toimia vapaaehtoisena ja saada vertaistukea tietyn ajanjakson elämässään, jonka jälkeen tuen tarve pienenee.

*Ja mulla kävi sillä lailla sillon, että ahmin tietoa mitä on huonokuuloisuus (---). Mutta mulla on semmonen käsitys tullu vuosikymmenien saatossa, että ihmiset kun ne oppii käsittään oman asemansa siinä ja käsittävät muitten ongelmia kun kuuntelevat ja näkevät, niin ne tavallaan saavat sen tiedon siitä. Ja sitten kun muut ei jaksa olla niin aktiivisia niin se väsyä ihminen.*

Lisäksi kannattaa huomioida, että sisäkorvaistutetta käyttävien, tinnituksesta kärsivien ja akustikusneurinooman vuoksi leikattujen vertaistuessa voi korostua tarve puhua merkittävän käänteen kokemisesta elämässä, omaan terveyteen liittyvistä huolista, leikkauksiin liittyvistä peloista ym. Heidän vertaistuessaan voi tulla myös enemmän esille lääketieteeseen liittyviä kysymyksiä, jolloin pohdittavaksi nousee, kuka ja missä hengessä voi puhua lääketieteellisistä kysymyksistä. Nämä ”vähemmistönä vähemmistössä” -ryhmät voivat myös toivoa tapahtumia, joissa olisi asiantuntijoita luennoimassa eri aiheista.

Myös Toppila (2010) on esittänyt, että vertaistukitoiminnan kautta on mahdollista saada monipuolisesti tietoa. Yhtäältä vertaistukiryhmään osallistuvat henkilöt voivat vaihtaa keskenään kokemustietoa omasta sairaudesta tai vammasta. Toisaalta asiantuntija voi tuoda vertaistukiryhmälle asiantuntijätietoa. On kuitenkin muistettava, että kokemustiedon ja asiantuntijätiedon välinen raja voi välillä olla kuin veteen piirretty viiva. (Toppila 2010, 49.)

Sisäkorvaistutetta (CI) käyttävien mielestä valtakunnalliset viikonlopputapahtumat ovat olleet heille todella merkityksellisiä. Sieltä he ovat saaneet kattavasti tietoa sisäkorvaistuteteista. Heillä on ollut aikaa keskustella mieltä askarruttavista kysymyksistä vertaisseurassa. Sisäkorvaistutetta käyttävien vertaispuheessa tärkeässä osassa olivat myös kokemusasiantuntijat. Lisäksi hyvä asia oli, että valtakunnallisiin viikonlopputapahtumisiin voi tulla perheen kanssa.

*No CI-viikonloppu on siis se kaikkein onnistunein Kuuloliiton tapahtuma ikinä. (---) Ja sitten paras puoli näissä CI-viikonlopuissa on ollu just se, että ne on perjantaita sunnuntaihin, elikkä siellä on kahtena iltana vapaata olemista yhdessä.*

*Ja sillon sitä aina tutustuu näihin muihin ihmisiin, jotka tulee eri puolelta Suomea ja luo tavallaan koko ajan uusia kontakteja.*

Vertaistukea ns. kriisitilanteessa, kuten äkillisen kuulonmenetyksen takia, voi saada myös sopeutumisvalmennuskursseilta. Niille luontevana jatkona toimisi Anu Aution (2011, 45) mukaan kuuloyhdistysten tarjoama vertaistuki. Sopeutumisvalmennuskurssin jälkeen olisi myös hyvä olla olemassa paikka, jossa äkillisesti kuulonsa menettäneet voisivat turvallisessa ympäristössä käsitellä kokemuksiaan sekä jatkaa sopeutumistaan kuulonmenetyksen tuomiin muutoksiin elämässä.

Lisäksi eräs haastateltava nosti esiin, kuinka tärkeää olisi se, että jo pitkään toiminnassa mukana olleilla vapaaehtoisilla säilyisi siteet Kuuloliittoon. Hänestä oli tärkeää, että myös uusilla huonokuuloisilla olisi mahdollisuus löytää liiton ja yhdistysten toimintaan mukaan tapaamaan muita huonokuuloisia ja vapaaehtoisia sekä saamaan ja antamaan vertaistukea.

Tutkimusaineistossa tuli esiin myös se, että osa työikäisistä vapaaehtoisista on alkanut järjestää vertaistapahtumia spontaanisti ilman Kuuloliiton tukea. Syyksi tähän mainitaan se, ettei Kuuloliitto tarjoa perheellisille työikäisille sopivaa ohjelmaa ja toimintaa. Yksi jo pidempään toiminnassa mukana ollut vapaaehtoinen pohti myös syitä paikallisyhdistyksen jäsenmäärän vähentymiseen: ehkä toimintaan osallistuneet ovat jo vahvistuneet ja voimaantuneet niin paljon, että he pärjäävät itsekseenkin ilman yhdistyksen tukea.

*En mäkkään tiedä minkä takii meitin (jäsenmäärä AL.) putos, mutta mää jo sanoin, että mää tiedän ihan varmasti sen asian, että me opetettiin ne liika viisaaks. Nii ei ne tarvinnu enää yhdistyst.*

Tutkimusaineisto antaa siis tukea ajatukselle, että vertaistukea olisi kehitettävä vastaamaan paremmin vapaaehtoisten odotuksia vertaistuesta. Olisi tärkeää luoda sellaisia vertaistuen muotoja ja tukirakenteita, joissa eri aikoina ja eri lähtökohdista toimintaan mukaan tulevilla vapaaehtoisilla säilyisi mahdollisuus oman hyvinvoinnin ja voimaantumisen kannalta merkitykselliseen vertaistukeeseen.

### **3.1.3 Kommunikaation merkitys vertaisdiskurssissa**

Vertaisdiskurssiin tulkitseen kuuluvaksi myös vapaaehtoisten puheen kommunikaatiosta vapaaehtoistoiminnassa ja yleisemminkin. Haastateltavat tuntevat hyvin voimakkaasti, että vapaaehtoistoiminnassa heidän kommunikaatiotapansa ja -tarpeensa eivät nouse samalla tavoin esteeksi kuin muussa elämässä. Vertaisuuden kokemuksessa kommunikaatioon liittyvät kysymykset ovat hyvin merkityksellisiä. Mielestäni on tärkeä tarkastella kommunikaatiota nimenomaan monitahoisena ilmiönä, joka vaikuttaa yksittäisen vapaaehtoisen lisäksi koko yhdistyksen ja vapaaehtoistoiminnan arjessa.

Haastateltavien kommunikaatioon liittyvässä puheessa painottuvat sekä apuvälineet, tekniikka ja tulkkaus että kommunikaation sosiaaliset aspektit, kuten henkilökemiat ja ryhmädynamiikan toimivuus. Huonokuuloisten kommunikaatioon liittyvät kokemukset ovat ajankohtainen aihe. Tällä hetkellä (2012) on käynnissä sekä Suomen Akatemian että Työterveyslaitoksen tutkimukset ja tutkimushankkeet, joissa keskusteluanalyysin keinoin tutkitaan kommunikaatiota kuulokojeen avulla sekä arjessa että työelämässä.

Kommunikaatiota käsittelevässä haastattelupuheessa huonokuuloisten ryhmän heterogeenisuutta lähestytään useimmiten arjen käytäntöjen ja apuvälineiden kautta. Tällöin heterogeenisuutta lähestytään eksplisiittisesti vähemmän sosiokulttuurisesta näkökulmasta (vrt. Kalela 2007). Kuitenkin on huomattava, että vapaaehtoisten keskustelu kommunikaatiotavoista linkittyy Kalelan ajatukseen huonokuuloisten kulttuurista ja sen ulottuvuuksista, joista esimerkiksi kommunikaatiotavat voisivat olla yksi osoitus.

Tämän tutkimuksen haastateltavien kommunikaatioon liittyvässä puheessa vertaisuudella oli vahva merkitys. Haastateltavien mielestä oli selvää, että huonokuuloiset voivat paremmin ymmärtää toistensa kommunikaatiohaasteita kuin kuulevat henkilöt. Samalla on syytä muistaa huonokuuloisten ryhmän heterogeisuus: kuulemisen haasteet eivät ole samanlaisia. Kommunikaatioon liittyvissä haasteissa vaikuttaa olevan kuitenkin tietty sama perusominaisuus, nimittäin se, että jos huonokuuloinen kuulee kysymyksen väärin, hän myös yleensä vastaa väärin. Muualla yhteiskunnassa se voi aiheuttaa hämmennystä, mutta vertaisseurassa huonokuuloiset ymmärtävät, mistä on kyse, eikä asiasta tehdä suurta numeroa.

*Mun tuli nyt mieleen semmonen esimerkki kun meillä oli kuulokerho. (---) mä siten sanoin X:lle, että kuule kerrotko sä. Mulla oli joku ajatus, että mimmosen kommentin mä häneltä oisin halunnu, mutta hän ei ollu kuullukaan riittävän hyvin sitten. Ja hän rupes puhumaan jostain ihan muusta ja toimittamaan jotain ihan muuta ja mä olin ensin, että aah. Ja sit mä totesin, että täähän on just sitä. Et me ollaan täällä nyt niin kun me saamme vertaistukea toisiltamme ja kaikki muutkin tai suurin osa ymmärsi, että nyt mentiin ihan hakoteille.*

Nuoret huonokuuloiset keskustelivat myös siitä, käyttäkö leireillä oleva nuori puhuttua kieltä vai viittomakieltä. Nuorten kokemusten mukaan kieli jakoi nuoret kahteen ryhmään, vaikkakaan kukaan ei sellaista varsinaisesti halunnut.

Vapaaehtoisten puheiden mukaan huonokuuloiset eivät välttämättä uskalla tuoda avoimesti esiin, etteivät he vapaaehtoistoiminnassakaan kuule kaikkea puhetta. Osa vapaaehtoisista saattaa esittää ”hyvin kuulevaa” huonokuuloista, vaikkei kaikkea kuulisikaan ja tarvitsisi kenties selvitystä keskustelun aiheeseen (vrt. Lingsom 2008). Syyt tämänkaltaiselle käytökselle voivat olla monitahoisia. Osa huonokuuloisista voi jännittää puhumista ryhmässä, osa saattaa hävetä kuulovammaansa, varsinkin jos ei ole vielä sopeutunut elämään sen kanssa.

*Ja sitten, kun ei kaikki ei uskalla sanoa, et mä en nyt saanu tosta selvää, niin se ihminen voi mielessään sitten kuvitella siitä asiasta ihan eri lailla ku minä, jos (...)*

Tällainen saattaa tietynlaisissa olosuhteissa aiheuttaa konflikteja ja vähentää halua osallistua. Tulevaisuudessa vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä seikka kannattaa ottaa huomioon ja kehittää keinoja, joilla kaikkia kannustetaan ilmaisemaan itseään ja kertomaan, jos ei kuule puhetta.

Selkeä enemmistö tämän tutkimuksen haastateltavista oli ollut jo pidempään mukana toiminnassa. Osa oli kuitenkin uusia ja osa sellaisia, jotka olivat olleet vapaaehtoistoiminnassa aikaisemmin. He kertoivat, että ihminen, jolle kuulovamma on vielä kohtalaisen uusi asia, voi ihmetellä, miten vapaaehtoistoiminnan tilaisuuksissa on tarkoitus kommunikoida. Kaikilla ei ole tietoa siitä, miten vapaaehtoistoiminnassa kommunikointi onnistuu ja mitä se vaatii siihen osallistuvilta.

*Ja musta tuntuu, että siellä yhdistyksessä, jos me ollaan kaikki huonokuuloisia tai jopa kuuroja, niin miten me kommunikoidaan siellä? Vaikka me ollaan kaikki samassa veneessä, niin miten siellä sitten selviää? Mä en tiedä sitten, että onko siellä jotain kirjoitustulkkkeja, että joskus jossain luki, että olis mahdollista, että tämmöisiä siellä olis, mutta mä en tiedä.*

Joidenkin uusien vapaaehtoisten mielestä vapaaehtoistojen olisi tärkeä järjestää koulutusta kommunikaatiokäytännöistä ja kommunikaation merkityksestä vapaaehtoistoiminnan arjessa. Uusien ihmisten pitäisi saada heti vapaaehtoistojena aloittaessaan riittävät tiedot huonokuuloisuuden merkityksestä ryhmätoiminnassa sekä siitä, miten ottaa huonokuuloisuus konkreettisesti huomioon. Vapaaehtoistoiminnan aloittamisen kynnystä madaltaisi se, jos vapaaehtoinen saisi heti tullessaan hyvän startin kommunikaatioon.

Jotkut vapaaehtoistoiminnassa jo mukana olevat muistuttivat, että vaikka ihmisellä itsellään olisi huono kuulo, hän ei välttämättä tiedä, mitä ryhmäkeskusteluissa pitäisi ottaa huomioon. Aineistosta löytyy monenlaisia perusteita siihen, että vapaaehtoistointaan suunniteltaisiin lisää koulutusta huonokuuloisuudesta ja sen huomioon ottamisesta.

*No osa huonokuuloisista ei osaa puhua toisille huonokuuloisille. Siis vaikka itsellä on se vamma, ja itse huomioidaan, niin sitten puhutaan kauhean hiljaa, tai mumistaan tai laitetaan käsi suun eteen, ja siis tämmöisiä ihan perusjuttuja.*

Vapaaehtoistoiminnan tapahtumissa ei siis välttämättä osata tai muisteta kommunikoida huonokuuloisuuden huomioivalla tavalla. Puutteellinen kommunikaatio saattoi olla ongelma myös vapaaehtoistoiminnan arjen käytäntöjen kannalta. Väärinkäsityksiä oli saattanut syntyä pelkästään kommunikaatiovaikeuksien takia. Vapaaehtoiset eivät

välttämättä olleet perillä toistensa puheista, ja se oli voinut välillisesti vaikuttaa itse toimintaankin.

*Kun kuulovammaiset ovat jossakin tilaisuudessa, niin kaikki puhuvat yhtä aikaa siellä (nauradus). Toisin sanoen, kun se porukka on, että kommunikointi on vaikeata ja kommunikoinnista kiinni, niin siellä ei todellakaan ihmiset tiedä, että mitä muut puhuvat. Siellä tapahtuu tämmöistä sekamelskaista toimintaa. (---) Ja tää on ollut semmoinen yks näkyvä probleema. En mä nyt paljon mitään muuta, mutta tää on meidän keskuudessa tunnettu asia, niinkö kuulovammaisten keskuudessa.*

Tekniikka koettiin jo kuitenkin olennaiseksi osaksi kuuloyhdistysten vapaaehtoistoiminnan arkea. Haastateltavat puhuivat toistuvasti mikrofonien ja induktiosilmukan ja myös tulkkauksen käytöstä. Eri tekniset apuvälineet ja tulkkaus nähtiin olennaisena osana toimivaa kommunikaatiota myös vapaaehtoistoiminnassa. Pelkkä tekniikka ei toki auta, jos huonokuuloisuutta ei muutoin oteta kommunikaatiossa huomioon – edelleen on puhuttava yksi kerrallaan.

*Tilaisuudet mitkä meillä pidetään niin pyritään, että induktiosilmukka toimii varmasti, taikka pyritään kattoon, että tekniikka pelaa. Ja varmistetaan, että tekniikka pelaa kysymällä aina, että kuuluuko. Ja sitten pyytämällä, että jos kaikki nyt ei puhuis yhtä aikaa, niin rohkeasti mikrofooni käteen.*

*Tämä on kyllä niin hyvä kerho, että kun on erittäin voimakkaita kuulon alenemia, niin eivät he pärjää tuolla noissa muissa eläkeläistenkin kerhoissa. Kyllä tätä tarvitaan.*

Toisaalta aina kehittynyt tekniikkakaan ei auta, vaan kommunikaatioon voi silti tulla vaikeuksia. Kuulokojeesta voi esimerkiksi loppua paristo, jolloin loppuosa keskustelusta menee ohi. Jotkut vapaaehtoiset kertoivat väliin kyllästyvänsä siihen, ettei kommunikointi kaikesta yrityksestä huolimatta suju. Vapaaehtoinen saattaa sen vuoksi vetäytyä syrjemmälle vapaaehtoistoiminnan tapahtumassa ja kenties jäädä pois jostain sellaisesta, johon olisi alun perin halunnut osallistua.

*Kommunikointivaikeus on ehkä se kaikkein hankalin, että niin noloo kuin se onkin, että kun tekniikka on niin valtavan kehittynyttä maailmassa ja muuta, niin aina meillä on vain vehkeet vähän, miten sattuun (nauradus). Se on ainakin yksi semmoinen probleema, että niin paljon kuin mä eilenkin, kun me oltiin siellä X Y:ssä, niin jatkuvasti sai vaihdella pattereita ja muita mikrofontia, niin silti aina pätki ja katko se kuuntelu, niin se hermostuttaa kuulijaa. Ja sitten tulee välinpitämättömäksi, kun ei sieltä kumminkaan saa kaikkea selville.*

Joidenkin vapaaehtoisten puheissa näkyi mielenkiintoinen ilmiö. Kuulovammaa pidettiin sosiaalisena vammana, joka voi heikentää sosiaalisia taitoja. Haastatellut vapaaehtoiset olivat luoneet selitysmallin, jossa ihmisen käyttäytymistä tulkittiin hyvin voimakkaasti kuulovammasta käsin. Tällöin vaaraksi voi nousta, että kuulovammasta syntyy leima, jonka kautta kaikki tilanteet tulkitaan. Kuinka paljon tilaa tuolloin jää muille tavoille tulkita ihmisen käyttäytymistä?

Vapaaehtoisista useimmat olivat tulleet toimintaan siksi, että he olivat olleet yksinäisiä ja kaipasivat vertaisseuraa. Kuulovamma tuntui heidän mukaansa vieläkin olevan yhteiskunnassa jonkinlainen stigma. Tätä lähtökohtaa vasten on erittäin mielenkiintoista, että osa huonokuuloisista vapaaehtoisista muodosti itsekin kuulovammasta sellaisen stigman, joka vaikuttaa vapaaehtoisena toimimiseen. Osa haastateltavista esimerkiksi ilmaisi, että vapaaehtoisena toimiva henkilö ei juuri kuulovammansa takia osaa puhua korrektisti tai tilanteen vaatimalla tavalla.

*Onks sitten siinä semmoinen, että kun sulla on sosiaalinen vamma, niin sitten tulee näitä sosiaalisia rajoitteita, että sä et osaa hanskata asioita, että tulee kielellisesti, että et osaa ilmaista asioita. (---) Ehkä niinkö jotkut semmoiset kultaisen käytöksen säännöt vois olla kertauksena, että reilun pelin säännöt jakaa kaikille vapaaehtoistoimijoille ennen kokouksen alkua. En tiedä sitten, että herättääkö se niitä ihmisiä, että huomaaks ne ite sitä?*

Kuulovammaan liitetyn stigman lisäksi haastateltavat puhuivat ihmisistä, jotka ovat olleet ennen vapaaehtoistoimintaan tulemistaan pitkään syrjäytyneinä. Haastateltavien mukaan heillä saattaa olla isojakin vaikeuksia päästä mukaan vapaaehtoistoiminnan arkeen ja käytäntöihin. Kuulovammaan liitetty stigma ja syrjäytyneiden toimintaan houkuttelevuus kannattaa huomioida uusille vapaaehtoisille tarkoitettua perehdytystä suunniteltaessa ja kehittämisohjelmaa luotaessa. Kannattaa pohtia, millä keinoin stigmaa voitaisiin vähentää vapaaehtoistoiminnan arjessa ja ylipäätään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näin toimimalla rohkaistaisiin välillisesti myös syrjäytyneitä osallistumaan laajemmin toimintaan.

Huonokuuloisten heterogeenisuus tuli näkyviin myös kommunikaatiota koskevassa puheessa. Vaikka haastatellut painottivat voimakkaasti vertaistukea toimintaan osallistumisen motiivina sekä oman hyvinvoinnin kannalta (”joku ymmärtää minua”), he silti sanoivat, että on olemassa niin eri tavoin huonokuuloisia henkilöitä, ettei heidän kokemuksiaan ja tapojaan ole aina mahdollista täysin ymmärtää omien kokemusten pohjalta. Samaan hengenvetoon vapaaehtoiset monesti kuitenkin korostivat, että he yrittävät opetella huomioimaan eri tavoin huonokuuloisia vapaaehtoisia ja heidän tarpeitaan. Voidaankin kenties ajatella, että jatkossa tarvittaisiin kahdenlaista kommunikaatioon liittyvää koulutusta: uusille vapaaehtoistoimijoille tarkoitettua koulutusta sekä lisäkoulutusta niille vapaaehtoistoimijoille, jotka haluavat oppia kommunikaatiosta lisää.

*Kyllä, että me ollaan kaikki erilaisia. Ja se vamman laatu ja muu kaikki, niin se vaikuttaa, ja ikäkin tietysti vaikuttaa siihen. Mullakin on vielä tosi paljon opettelemista siinä (---) vaikka itekin oon huonokuuloinen, mutta että mä osaan ottaa sen toisen huomioon esimerkiksi puherytmissä tai vastaavassa, että mulla on kyllä siinä jännästi aika paljon opettelemista. (---) että siinä pitää olla skarppina, että saa sen viestinnän vietyä silleen, että toiselle tulee hyvä mieli siitä, että minä osaan ottaa hänet huomioon semmoisena kuin hän on.*

Vertaisdiskurssin kommunikaatiota käsittelevässä puheessa osa vapaaehtoisista tekee eroa eri toimijoiden välille luomalla kommunikoinnin ”meidät” ja ”muut”. Kommunikoinnin muiksi voidaan puheessa rakentaa esimerkiksi ei-kuulovammaiset henkilöt. Osa vapaaehtoisista on hyvin vahvasti sitä mieltä, että vapaaehtoistoiminnan tila kuuluu huonokuuloisille eivätkä ”hyväkuuloiset” ole sinne varauksetta tervetulleita.

*Mutta ihan siis varsinaiset, jos hyväkuuloiset tulee siihen porukkaan ni eihän ne huonokuuloiset, ei ne koe olevansa sitten oikeessa paikassa.*

Yhteiset kommunikaatioon liittyvät kokemukset ovat vertaisuuden kannalta hyvin tärkeitä. Voi olla, että osa vapaaehtoisista pitää ns. hyväkuuloisten osallistumista vapaaehtoistoimintaan uhkana sen takia, että sitten toiminnassa ei välttämättä olisi enää yhteisesti jaettua kokemusta kommunikaatiosta, vaan huonokuuloinen saattaisi kokea samanlaisia vuorovaikutuksen ongelmia kuin muualla yhteiskunnassa.

### 3.1.4 Vertaisuutta kasvotusten ja verkon välityksellä

Vertaisdiskurssissa paljastui myös, että vertaisuutta voidaan kokea sekä kasvotusten että verkon välityksellä. Internetissä tapahtuva vertaistoiminta voi olla hyvin monipuolista. Suosituimpia verkkotapaamispaikkoja olivat Facebook ja Irc-galleria. ”Perinteiset” keskustelupalstat vaikuttivat jäävän varsinkin Facebookin varjoon. Moottorikorvat-keskustelufoorumi sekä Yhdistysnetti olivat jääneet haastateltavien mielestä vähemmälle käytölle Facebookin tulemisen myötä. Etenkin nuoret haastateltavat kertoivat kokevansa vertaisuutta internetissä. Aineiston pohjalta selvisi, että suuri osa nuorista huonokuuloisista on tottuneita tietokoneen ja internetin käyttäjiä ja he pystyvät hyödyntämään monipuolisesti sen tarjoamia mahdollisuuksia. Poikkeuksiakin löytyi. Esimerkiksi yksi nuori haastateltava ilmoitti olevansa kokonaan internetissä tapahtuvan vertaisuuden ulkopuolella.

Nuoret itse tuntuivat tiedostavan, että heidän sukupolvensa kuitenkin yleisesti ottaen eroaa aiemmista sukupolvista tietoteknisten valmiuksien suhteen. Sen tähden he myös tunnustivat, että tietotekniikka on yksi keino vapaaehtoistoiminnassa – mutta se ei saa jäädä ainoaksi. Nuoret pitivät siis lähtökohtaisesti tärkeänä varmistaa, että mahdollisimman monella huonokuuloisella olisi mahdollisuus päästä osalliseksi vapaaehtoistoiminnasta ja sitä koskevasta tiedosta.

*H1: Joo, mut silleen tavallaan, että ihan oikeesti sellaset ihmiset, jotka on vaikka kymmenen vuotta vanhempia kun minä, niin ei ne oo niin kun kasvanu siihen tekniikkakulttuuriin, et siks mä ymmärrän kyl hyvin, että sellaset ei koe tommosta foorumii.*

*H2: Tarpeellisena.*

*H1: Ne ei niin kun osaa käyttää sitä, ne ei omaksu sitä sillä tavalla. Et tekniikkaa auttaa, tekniikka on hyvä apuväline, mut sitä ei sais pitää tavallaan ainoona toiminnan muotona missään tapauksessa. Et sen takia esim. Moottorikorvat-lehtee on haluttu pitää lehtenä, koska ei kaikki siellä netissä käy.*

Läkkäämpien haastateltavien puheista paljastui, kuinka eritasoisia heidän tietotekniikkataitoonsa ovat. Osa toi selvästi esille, etteivät he osaa käyttää tietokonetta tai tietotekniikan tarjoamia mahdollisuuksia. Moni sanoi, että esimerkiksi sähköposti voisi tarjota uudenlaisia mahdollisuuksia myös paikallistason vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen ja siitä tiedottamiseen. Heistä tuntui kuitenkin haasteelliselta oppia käyttämään tietotekniikkaa riittävän hyvin, ja he painottivat tarvitsevansa siihen liiton koulutusta.

*Kyllähän se hepreaa on meidänkin yhistykselle. Meillä ei ole minkäänlaista sähköpostitouhua. Se on vähän hankala juttu, miten saat, se pitäis olla tämä internettitouhu ja semmonen. Sitähän mie terotan tässä, että kun liitto pitäis semmosen koulustilaisuuden ja niin kauan, että nämä henkilöt, jotka siihen tulee niin ne oppis varmasti käyttämään sen tietokonehomman.*

Haastateltavat pohtivat myös, ovatko internettoiminnan yleistymisen ja lisääntynyt tiedonsaanti verkon välityksellä synynä siihen, ettei kasvokkaistapaamisiin enää entiseen tapaan löydy ihmisiä. Vastapuheeksi tälle näkemykselle jotkut haastateltavat kyseenalaistivat verkkotoiminnan merkityksen esimerkiksi vertaistuen kannalta. Joidenkin vapaaehtoisten mielestä vertaistuen ydinolemuksen kuuluu toisen vertaisen näkemisen samalla, kun kuulee hänen kokemuksistaan. He kokivat, että verkon välityksellä tapahtuvasta vertaistuesta katoaa jotain olennaista.

*Mutta olishan se ihan kauheeta, jos me pidettäis kolme vuotta semmoista (verkkopohjaista toimintaa AL.), eikä koskaan nähtäis. (---) Ei, en mä ymmärrä ollenkaan semmoista elämää, että ei nähtäis, että ei kuulu mulle, ehdottomasti ei (naurahdus). Kyllähän niinkö ilmeetkin kertoo toisen puolen siitä puhumisesta.*

### **3.1.5 Vammaisuuskäsitykset ja ikä luovat vertaisuutta ja erottavat siitä**

Vertaisdiskurssissa vapaaehtoiset pitivät vammaisuuskäsityksiä, ikää ja terveydentilaa vertaisuuden kannalta yhdistävinä tai erottavina seikkoina. Näiden piirteiden suhteen vertaisdiskurssi ei ole suinkaan yhtenäinen, vaan sen sisällä vaikutti olevan keskenään

risteäviä ja toistensa kanssa kilpailevia aladiskursseja, esimerkiksi vertaisuudesta ja vammaisuudesta. Alavertaisdiskursseja syntyi mm. nuorten huonokuuloisten ja sisäkorvaistutetta käyttävien puheissa. Ne olivat luonteeltaan ja painotukseltaan hieman erilaisia kuin vertaisdiskurssin ns. valtakurssi eli ikääntyneempien huonokuuloisten luoma puhe vertaisuudesta ja vammaisuudesta. Tulkitsen, että vapaaehtoisten vertaisdiskurssissa luomat erilaiset käsitykset vammaisuudesta rakensivat myös vammaisuutta koskevia valta- ja vastadiskursseja.

Vertaisdiskurssin ydinolemuksen, vertaisuuteen, liittyy läheisesti myös voimaantumisen kokemus. Voimaantumista ei voi puolestaan erottaa siitä, minkälaisessa ryhmässä voimaantuminen tapahtuu. Tässä prosessissa ovat merkityksellisiä huonokuuloisten näkemykset vammaisuudesta ja ikääntymisestä sekä yksilötasolla että yhteiskunnassa. Tämän tutkimuksen kohdalla se tarkoittaa erityisesti kahdenlaista tarjolla olevaa yhteiskunnallista viitediskurssia: voimistuva oikeusdiskurssi vammaisten henkilöiden kohdalla ja ”hoivan” diskurssi vanhusten ja ikääntyneiden henkilöiden kohdalla.

Kati Wilska-Seemer (2005) on vammaisten naisten vertaisryhmiä tutkiessaan käyttänyt psykologisen voimaantumisen käsitettä, jonka hän on Zimmermaniin tukeutuen nähnyt koostuvan kolmesta eri aspektista: psyykkisestä, sosiaalisesta ja käyttäytymisen voimaantumisesta. Psyykinen voimaantuminen viittasi Wilska-Seemerin tutkimuksessa vertaisryhmissä syntyneeseen yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Ryhmät olivat tukeneet vammaisten naisten asenteenmuutosta ja auttoivat heitä suhtautumaan itseensä uudella tavalla, mikä oli vahvistanut heidän itsetuntoaan. Wilska-Seemer esittää myös, että vertaisryhmissä naiset olivat oppineet ”näkemään vammaisuuden vahvuuden lähteenä”. (Wilska-Seemer 2005, 261–266.)

Sosiaalinen voimaantuminen ilmeni puolestaan vertaisryhmissä saatuna tietoina ja taitoina sekä uusina ystävinä ja tuttavina. Samaten Wilska-Seemer lukee sosiaaliseen voimaantumiseen vammais- ja naistietoisuuden lisääntymisen. Käyttäytymisen voimaantumisenä hän näkee itse vertaisryhmätoiminnan ja siellä opitun selviytymiskäyttäytymisen, esimerkiksi paremman kyvyn pitää omista oikeuksistaan kiinni. (Wilska-Seemer 2005, 261–266.)

### **Vammaisuuskäsitykset**

Tämän tutkimuksen haastateltavien puheissa luotiin vammaisuuden yksilöllisen, sosiaalisen ja ihmisoikeusnäkökulman mukaisia näkemyksiä vammaisuudesta. Nämä erityyppiset näkemykset voivat vaikuttaa sekä voimaantumisprosessissa että myös konkreettisesti vapaaehtoistoiminnan arjessa, esimerkiksi siinä, minkätyyppisen toiminnan järjestämiseen yhdistys kohdentaa resurssinsa. Vammaisuuden eri näkökulmat poikkeavat niin voimakkaasti toisistaan, että ne voivat tuoda jännitteitä vapaaehtoisten välille sekä aiheuttaa sen, että vapaaehtoistoiminnan sisällä syntyy ns. alakulttuureja. Niiden syntymistä ei tule kuitenkaan nähdä liian negatiivisessa valossa, vaan ne voivat olla myös lisävoimavara koko toimintakulttuurin kannalta.

Vapaaehtoiset loivat vammaisuuden suhteen hyvin vahvasti kuvaa meistä ja muista, jolloin voimistuu käsitys siitä, ettei kuulovammaisten ryhmä ole heterogeeninen sosiaalisilta piirteiltään (vrt. Kalela 2007). Osalle haastateltavista kuulovammaisuus oli osa heidän identiteettiään, kun taas jotkut haastateltavat vaikuttivat suhtautuvan kuulovammaisuuteensa neutraalisti. Lisäksi osa haastateltavista teki selväksi, ettei kuulovammaisuus kuulu heidän identiteettiinsä.

*Tää on yks mun lempiaihe tää identiteettikysymys ja tota molemmat kuvaa (huonokuuloinen ja kuulovammainen AL.), mutta että molempia kaikki ei uskalla käyttää. Et se vammaisuus tulee siinä, että oot niin kun vammanen ja huonokuuloisuutta siinä, että oot huono. Että ne on käsitteenä sillä tavalla hankalat muille ihmisille, mut se kun ite oot niitten kanssa sinut niin voit käyttää ihan molempia.*

Joidenkin käsitykset vammaisuudesta olivat melko negatiivisia, eikä heidän kohdallaan voi ajatella tapahtuneen sellaista Wilskan (2005) esittämää voimaantumista, jossa vammaisuus nähtäisiin vahvuuden lähteenä. Haastateltavien puheissa tuli selkeästi näkyviin vammaisuuskäsitysten kontekstisidonnaisuus. Iäkkäämmät haastateltavat puhuivat vammaisuudesta enemmän vammaisuuden yksilöllisen mallin retoriikalla. He liittivät vammaisuuteen sellaisia mielleyhtymiä (mm. riippuvaisuus), joihin he eivät halunneet itse samastua. Osa tuli mieluummin liitettyksi vanhuuteen liittyviin mielleyhtymiin kuin vammaisuuteen.

*Mutta sana vammaainen se ei oo hyvä sana. Huonokuuloinen on parempi se peittelee vähän, tasottaa vähän. Sana vammaisuus tarkoittaa sitä, että on toisten autettavissa. On toisten autettavissa ja on toisista ihmisistä riippuvainen. Ni se riippumattomuus justiin se on sitä itsenäistymistä, ku ihminen on itsenäinen kuulee kaiken, näkee kaiken, pystyy liikkumaan. Mutta kyllä tää kuuluu siihen meidän vanhuuteen ehkä, koska mullahan on ikäkuulorapheetuma.*

Osan mielestä suhtautuminen vammaisuuteen on muuttunut neutraalimmaksi. Nuorten puheessa vammaisuuden lääketieteellinen retoriikka sai enemmän tilaa kuin iäkkäämpien haastateltavien puheissa. Lisäksi jotkut henkilöt pystyvät mielestään paremmin selittämään ja todentamaan kokemuksiaan kuulovamma-käsitettä käyttämällä kuin puhumalla ”vain” huonosta kuulosta.

*Ennen vanhaan kun huonokuulosia oli niin ne sanottiin tottelemattomiksi, kun ne ei oikein käsittäneet asioita niin iskettiin tottelemattomaks, että huumorilla täytyy sitten korjata tilanteita (---).*

*(---) kyllä mun mielestä sitten taas vammaainen-sana ei nykyisin, sillä ei oo enää niin negatiivista leimaa kun joskus aikoinaan, et kyl mä olen ihan kuulovammainen. Ja*

*mun mielestä jos mä sanon jollekin, että mä olen kuulovammainen niin se otetaan ehkä vakavammin kun se, että mulla on vähän huono kuulo.*

Enemmistö haastateltavista sanoi, ettei ole ihan sama, millä tavoin omasta tai muiden huonokuuloisuudesta ja kuulovammasta puhutaan. Myös itse huomasi haastatteluja tehdessäni, että jotkut haastateltavat eivät halunneet puhua vammaisuudesta tai käyttää vammaainen- ja vammaisuus-sanaa. Tulkitsen, että haastatellut vapaaehtoiset tiedostivat, että vammaisuuskäsitykset voivat vaikuttaa myös identiteettikäsityksiin. Vapaaehtoinen saattoi kylläkin itse kokea, että hänelle vammaisuuteen liittyvällä retoriikalla ei erityisemmin ole merkitystä, mutta samalla hän tiedosti, että toisille sillä voi olla isokin merkitys.

Vammaisuuttakin käsittelevässä puheessa näkyi ”me ja muut” -asetelma. Siinä eriten meidän ja muiden välistä jakoa aiheutti juuri suhtautuminen vammaisuuteen ilmiönä sekä vammaisuutta käsittelevään retoriikkaan. Vapaaehtoiset tiesivät, että joidenkin huonokuuloisten kanssa voi puhua ”vapaammin” vammaisuudesta kuin toisten.

*Mulle voi sanoo kumman tahansa, mä en ota siitä nokkiin, mut sitten on joitakin henkilöitä, jotka sitten ottaa sen niin itteensä, että mä oon aina ensin alottanu silleen, että heikkokuuloinen, kuulon alenema, huonokuuloonen tai tämmönen näin, mut sitten jos ne itte avaa sen silleen, et niin kuulovammasiahan tässä ollaan, niin sitten tietää, että okei, tälle pystyy puhumaan ihan tälleen.*

Toisaalta jotkut vapaaehtoiset, esimerkiksi tinnittäjät, tekivät haastatteluissa eroa itsensä ja huonokuuloisten välille. He eivät samastuneet kuulovammaan ja huonokuuloisena elämiseen, vaan toivat itsensä esille jonain muuna kuin huonokuuloisena. Tämä liittyy jo aiemmin tässä luvussa olleeseen kuvaukseen siitä, kuinka pienimmät ryhmät ovat ikään kuin vähemmistönä vähemmistössä.

*(---) kaikkein huonokuuloisimmat, niin tarvitsevat näitä kuuntelulaitteita, että siinä se sitten näkyy, että kellä on se huono kuulo. Itsellä kun ei ole kuulokojetta tässä ollenkaan, niin en silleen ole niitä.*

Erilaisiin vammaisuuskäsityksiin linkittyä olennaisesti myös tieto vammaisuudesta. Haastateltavien mielestä suomalaisessa yhteiskunnassa ei vielä riittävästi tunneta huonokuuloisuutta tai sen eri ilmentymiä. Olennaista on myös se, kuka huonokuuloisuudesta kertoo ja minkälaista tietoa välitetään. Osa haastateltavista sanoi, että huonokuuloisuudesta ja huonokuuloisena elämisestä voi kunnolla kertoa ainoastaan henkilö, joka on itse huonokuuloinen. Huonokuuloisuuden lisäksi tarvittaisiin haastateltavien mielestä tietoa esimerkiksi sisäkorvaistutetta käyttävien aikuisten tilanteesta. Toisaalta tieto tinnituksesta on viime vuosikymmeninä lisääntynyt.

Vapaaehtoisten mukaan huonokuuloisuutta koskevan tiedon levittäminen ei suinkaan välttämättä ole helppoa. Esimerkiksi vuonna 2010 järjestettyä Kuuloauto-kiertuetta pidettiin erittäin onnistuneena, mutta silti tuntui, että huonokuuloisuudesta ja sen perimmäisestä olemuksesta ja ilmentymistä on vaikea kertoa lyhyessä ajassa. Tämä sama tuli selville myös Kuuloliiton Ehyt-projektin tutkimuksessa, jonka mukaan työssä käyvien huonokuuloisten oli joskus vaikea saada työpaikallaan toiset ymmärtämään, miten heidän kuulovamman pitäisi huomioida työpaikan arjessa (ks. Hietala & Lavikainen 2010).

*Mutta ihmiset kaipaavat tietoa, faktoja, ja sehän on niin vaikeaa tässä... jotenkin tässä koko kuulojutussa, kun ne on niin monimutkaisia, että se selittäminen kahdella lauseella jonkun faktan selittäminen, niin se on aika vaikeeta ihmisille (naurahdus).*

Huonokuuloisuudesta kertomisen vaikeus liittyy paljon myös kuulovamman näkymättömyyteen. Vapaaehtoiset sanoivat, että kuulovammasta on vaikeampi kertoa muille kuin vaikkapa liikuntavammasta. Susan Lingsom (2008) on käsitellyt näkymättömiä vammoja ja tuonut esille näkymättömien vammojen käsitteellistämisen vaikeuden. Näkymätön vamma voidaan tuoda esiin tai piilottaa (ks. Goffman 1963). Vapaaehtoistoimintaan osallistuvat ihmiset ovat jo valmiita tuomaan kuulovamman esiin ainakin jonkinasteisesti, vaikkakaan he eivät vapaaehtoistoiminnassa aina kerro, jos eivät kuule jotain (ks. puhe kommunikaatiosta 3.1.3). He siis tukeutuvat Goffmanin esittämään passing-tekniikkaan.

*Se oli vaikea kynnys myöntää se, että on semmonen vamma, itku tirahti silmään kun, se on henkinen kynnys käyvä läpi ja ehkä vaikea joskus selittääkin kun ei oo käsi paketissa tai rullatuolilla kuletaan, pyörätuolilla, että se vamma ei näy ennen kun sitten kun ollaan vuoropuhelussa, vuorovaikutuksessa.*

### **Ikä**

Vertaisdiskurssissa vammaisuuden lisäksi vertaisuutta loi ja yhtä lailla siitä erotti ikä. Myös ikää käsittelevässä puheessa vapaaehtoiset rakensivat käsitystä meistä ja muista vapaaehtoistoiminnassa. Meihin luettiin kuuluvaksi esimerkiksi ikääntyneet aktiiviset vapaaehtoistoimijat, kun taas muihin kuului vapaaehtoistoiminnan tapahtumissa käyvät ”vanhukset”, jotka mielenkiintoisesti nähtiin enimmäkseen vanhuuteen liitettyjen vähemmän ”hohdokkaiden” ominaisuuksien kautta. Vanhukset kuvattiin esimerkiksi sairaina ja väsyneinä.

Ikään liittyvässä vertaispuheessa haastateltavat pitivät vapaaehtoistoimijoiden laajaa ikähaitaria haasteena yhdistysten ja Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnalle. Osa haastateltavista oli huomannut, ettei eri-ikäisten vuoropuhelu välttämättä toimi kunnolla tai ollenkaan. Tutkimuksen haastateltavien ikähaitari 17–82 vuotta tuo mielestäni hyvin

esille vapaaehtoistoiminnassa mukana olevien iän kirjon. Suurimman osan mielestä eri-ikäiset toimijat pitäisi ottaa huomioon vapaaehtoistoiminnan muotoja suunniteltaessa ja toimintaa järjestettäessä.

*Kun ajattelee vammaisjärjestöä verraten esim. johonkin eläkeläisyhdistykseen tai johonkin niin vammaisjärjestössä niin ihmiset on hyvinkin eri-ikäisiä kun taas eläkeläisjärjestössä esim. kaikki saattaa olla yli 65-vuotiaita.*

Pieni osa iäkkäämmistä haastateltavista oli sitä mieltä, että nuoria ja työikäisiä ei voi saada mukaan toimintaan eikä siihen pitäisi panostaa liikaa voimavaroja, vaan enemmin tulisi luoda puitteet realistisille uusille vapaaehtoistoimijoille. Näiden haastateltavien mielestä työelämä vie työikäisen voimia niin paljon, ettei vapaaehtoistoimintaan jää riittävästi aikaa, ja nuorilla on muuta tekemistä.

Pääasiassa kuitenkin selkeä enemmistö haastateltavista painotti sitä, että nuorten saaminen mukaan toimintaan on ehto tulevaisuuden kannalta. Ilman vapaaehtoistoimijoiden nuorempaa ja uudempaa sukupolvea on vaarana, että vapaaehtoistoiminta loppuu osittain tai kokonaan. Osa haastateltavista mietti myös, eikö yhdistyksen ulospäin näkyvä imago houkuttele nuorempia mukaan toimintaan. Kutsuuko yhdistyksen imago toimintaan mukaan vain tiettyntyyppisiä vertaisia, esimerkiksi iäkkäämpiä huonokuuloisia muttei muita, vaikkapa nuorempia huonokuuloisia tai sisäkorvaistutetta käyttäviä?

*Mutta meillä on sitten taas se ohjelma kun on ikäihmisiä, niin se on enemmän semmosta virkistyspainotteista. Että joskus tulee semmonen mieleen, että pitäis lisätä sitä kuulotietouden osuutta, että sitten kun tulee joku uus, niin näkeekö se meidän piirissä sitten mitään eroa muihin eläkeläisten piireihin verrattuna.*

Potentiaalisten vapaaehtoistoimijoiden ikähaitari tuo haasteita myös vapaaehtoistoiminnan muotojen järjestämiseen. Vertaisdiskurssissa työikäiset ja ikääntyneemmät loivat nuoremmista vapaaehtoisista kuvan sellaisina toimijoina, jotka eivät välttämättä halua sitoutua toimintaan pitkäksi aikaa, vaan pikemminkin kaipaavat tarkemmin rajattuja ja määriteltyjä vapaaehtoistehtäviä.

Nuoremmat haastateltavat jakoivat osittain tämän käsityksen nuorista toimijoista. Eräs nuori haastateltava muun muassa kuvasi, ettei hän ole uskaltanut lähteä mukaan vapaaehtoistoimintaan, koska se vaikuttaa hänen silmiinsä epämääräiseltä ”harmaalta banaanilta”, jonka sisällöstä ei ole tietoa. Vapaaehtoistoimintaan kaivattaisiin haastateltavien mielestä sellaisia toiminnan muotoja, jotka muistuttavat episodista vapaaehtoisuutta (vrt. Pessi & Oravasaari 2010). Vertaisdiskurssissa tuotiin esiin tarve aivan uudenslaiselle vapaaehtoistehtävälle. Tämänhetkiset vapaaehtoistoimijat (me) luovat mahdollisuuden vertaisdiskurssissa muille (potentiaaliset uudet vapaaehtoiset).

Ikään ja ikääntymiseen liittyvässä vertaispuheessa merkitykselliseksi nousivat myös eri-ikäisten vapaaehtoisten suhteet, vastuun jakautuminen eri-ikäisten vapaaehtoisten välillä sekä luottamuksen syntyminen eri sukupolvien välille. Jotkut nuorina tai työikäisinä toimintaan mukaan tulleista vapaaehtoisista kertoivat, että iäkkäämmät vapaaehtoiset olivat kaataneet kaiken vastuun heidän harteilleen. Toisaalta osa nuoremmista sanoi, etteivät he saa riittävästi vastuuta (ks. henkiset toimintaedellytykset 4.1.3).

*Heti hallitus oli iäkstä porukkaa ne ei jaksanu tehdä ja kun yhden nuoremman saivat niin kaikki kaatu mun niskaan.*

### **Terveydentila**

Vertaisdiskurssiin luen kuuluvaksi myös haastateltavien puheen sairauksista ja terveydentilan merkityksestä vapaaehtoistoiminnassa. Haastateltavat hakevat vertaisuutta terveydentilansa pohjalta etsimällä sekä samanlaisia piirteitä että eroja. Terveydentilasta puhuttiin ensinnäkin sellaisessa valossa, että sen heikentyminen voi estää vapaaehtoistoimintaan osallistumisen.

*No ainakin mennään samaa jos terveys kestää, terveydestähän se on paljon kiinni ja jaksamisesta, ehdottomasti jaksamisesta.*

Vapaaehtoistoiminnassa järjestettyihin tapahtumiin osallistuu paljon sellaisia iäkkäitä ihmisiä, joilla on jo runsaastikin sairauksia. Sairauksien vaikutukset pitää haastateltujen mukaan ottaa huomioon vapaaehtoistoiminnan tapahtumia järjestettäessä, esimerkiksi tapahtumien suunnittelussa.

Tässä puheessa haastateltavat tekivät eron itsensä ja tapahtumiin osallistuvien ”vanhuksien” välillä. Haastateltavillakin oli voinut olla terveysongelmia, mutta he eivät omasta mielestään olleet kuitenkaan yhtä ”huonossa kunnossa” kuin jotkut toiset. Osa vapaaehtoisista kuitenkin korosti, että myös heille terveydentilaan liittyvät asiat voivat olla tärkeässä asemassa vapaaehtoistoimintaan osallistuttaessa.

Vaikkakin vertaispuhetta terveydentilan suhteen luotiin kaksijakoisesti, oli ryhmillä yhteistäkin. Vapaaehtoinen saattoi esimerkiksi ymmärtää, että osallistumismaksut voivat estää sairauskulujen vuoksi tiukilla olevan vanhuksen osallistumisen.

*Jos kerran liitto nostaa jäsenmaksua niin meillä karsii kyllä paljon, meillä on vanhaa porukkaa ja vanhoja ihmisiä, sairaita. Heillä on paljon menoja (---)*

### **Yhteistyö**

Vertaisdiskurssissa puhe yhteistyöstä oli enimmäkseen puhetta siitä, että Kuuloliiton alla toimivien erilaisten vapaaehtoistojoiden pitäisi löytää luontevat välit. Vapaaehtoiset tavoittelevat siis eroista huolimatta yhteistyön säveltä. Haastateltavien puheista voi tulkita, etteivät he toivo vapaaehtoistoiminnan pienten ryhmien alkavan toimia

muusta vapaaehtoistoiminnasta irrallaan. Pikemminkin korostettiin, että olisi ylipäättään luotava vuoropuhelua eri toimijoiden välille ja tällä keinolla löytää ja luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kuitenkin myös määrällisesti pienemmällä vertaisuuden ryhmällä pitäisi olla luonteva toiminnan tila, jossa he voisivat tuntea olevansa tervetulleita ja jossa he eivät joutuisi käyttämään voimavarojaan itsensä ja toimintansa todistelemiseen.

*Niin ehkä meidän toimijoittenkin olisi muistettava, että liitolla on monet muutkin kuulovammaryhmät huolehdittavana, että pitäisi löytää sellainen yhteinen sävel.*

Lisäksi vertaisdiskurssissa rakentui kuva siitä, että yhdistysten ja liiton vapaaehtoistoiminta ehkäisee syrjäytymistä. Jotkut haastateltavat olivat sitä mieltä, että vapaaehtoistoimintaan kuuluminen on estänyt heitä jäämästä kokonaan yksin (vrt. vapaaehtoistoimijana aloittamisen motiivit). Vapaaehtoistoiminta on vaikuttanut henkiseen jaksamiseen. Vertaisuus saattoi olla huonokuuloisen henkilön koko elämän kannalta niin merkittävää, että hän joutui tosissaan pohtimaan, uskaltaako siitä irtautua.

*Mä mietin sitä, että olen miettiny, että uskallanko jättäytyä kokonaan pois yhdistyksen toiminnasta, siis ihan totta, että uskallanko, että syrjädytkö mä kokonaan. Sitten mä aattelin sitä, että mitä se tarkoittaa, ei saa tietoa ihan, että missä ollaan menossa.*

Haastateltavien mielestä ei ole välttämättä pelkästään hyväksi, jos huonokuuloiset ovat vain omissa ryhmissään. Pikemminkin vapaaehtoistoiminnan tulisi vahvistaa huonokuuloista ja antaa hänelle keinoja ja voimia toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Vertaisryhmästä ei saa muodostua liian tiivistä, sellaista, joka sulkee ulkopuolelleen muun maailman ja muut ihmiset.

*Mutta minun mielestä se pitääkin olla kaikenlaista kokemusta, että jos menee pienen ympäristöön, jos me oltas kaikki huonokuuloisia, me päätettäs, että mennään porukalla sinne ja kokoonnuttas vaan omalla porukalla, niin se ongelma vaan kasvaa. Se pitää olla jos suinkin pystyy niin kaikenlaisten porukoitten kanssa tekemisissä, mutta eihän sitä aina jaksa eikä viitsi.*

Vertaisdiskurssi paljasti kuitenkin sen, että osalla vapaaehtoisista vertaisuuden kokeminen ja muiden vertaisten löytäminen ja kohtaaminen oli saattanut muuttaa omaa sosiaalista verkostoa perustavanlaatuisesti (vrt. Toppila 2010, 50–51). Aiemmat ystävät olivat saattaneet jäädä ja uusia ystävyysuhteita syntyä vapaaehtoistoiminnan kautta. Nuoret huonokuuloiset nostivat puolestaan esiin, että vaikka he olivat saattaneet kokea elämässään yksinäisyyttä ennen Kuuloliiton lasten ja nuorten toimintaan mukaan tuleamista, niin heille oli syntynyt toimintaan osallistumisen kautta laajempi sosiaalinen



verkosto kuin monella muulla samanikäisellä nuorella. Toimintaan osallistuminen oli voimaannuttanut heitä useammalla tavalla, sekä yksilöinä että sosiaalisten suhteiden vahvistumisen kautta.

Vertaisdiskurssi tuo selvästi esiin, kuinka moniääninen vapaaehtoistoimijoiden joukko voi olla jo yhden järjestön sisällä. Vaikka vapaaehtoistoimijoita yhdistää vertaisuuden ja vertaistuen pitäminen tärkeänä, niin vertaisuutta luovat erilaiset, juuri omalle ryhmälle ominaiset asiat.

## 3.2 Kuulolähipalveludiskurssi

### 3.2.1 Kuulolähipalvelun puutteet – voimistuva diskurssi

Kuulolähipalveludiskurssi muodostui haastatteluissa puhettavaksi, jonka merkitys tulee voimistumaan tulevaisuudessa useammalla tavalla. Puhetapa korostuneeksi sekä Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnassa että yhteiskunnassa yleisemminkin. Nimittäin haastattavien puheissa paljastuivat julkisen sektorin kuulonkuntoutuksen palvelujen puutteet. Tutkimusaineiston pohjalta tuli käsitys, ettei kuulonkuntoutus toimi julkisen sektorin puolella riittävän hyvin. Haastattavien mielestä se ei kohtaa huonokuuloisten henkilöiden tarpeita eikä siinä ole varauduttu huonokuuloisten määrän kasvamiseen.

Julkiseen kuulonkuntoutukseen liittyvät puutteet tuotiin esiin ensisijaisesti ikähuonokuuloisten näkökulmasta. Ikähuonokuuloisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kuulo heikkenee osana ikääntymistä. Kuulolähipalveludiskurssissa ikää lähestyttiin muutenkin vanhuksien ja ikääntyneiden näkökulmasta. Aktiiviseksi toimijaksi diskurssissa nimettiin ikääntynyt (useimmiten) huonokuuloisen vapaaehtoistoimija ja aktivoitavaksi toimijaksi ja kuulolähipalvelun vastaanottajaksi ikähuonokuuloisen vanhus.

Kuulonkuntoutuksen kannalta kuulolähipalvelun vapaaehtoiset kertoivat eniten ongelmia olevan kuulokojeiden käytön opastuksessa ja neuvonnassa. Myös Martti Sorri ja Kerttu Huttunen (2011) ovat puhuneet audiologian tulevaisuuden haasteista Suomessa: ikääntyneiden määrän nopean kasvun myötä myös huonokuuloisten määrä lisääntyy nopeasti ja apua apuvälineiden hankintaan ja sovitukseen tarvitaan yhä enemmän. Sorrin ja Huttusen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon sektorin sisällä tullaan kilpailemaan työntekijöistä ja taloudellisista resursseista. Samanaikaisesti ongelmana on myös audiologian ammattilaisten riittämätön määrä. Sorri ja Huttunen ehdottavat yhdeksi kuulonkuntoutuksen haasteiden ratkaisuksi uudenlaista tehtävien jakoa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä. (Sorri & Huttunen 2011, 816.)

Kuulolähipalveludiskurssissa tuli esiin samantyyppisiä ilmiöitä kuin RAY:n tutkimuksessa suomalaisten kansalaisjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta (Pessi & Orava-saari 2010, 138–139). Siinä järjestöt pitivät toiminnan ulkoisena suurena uhkana sitä, että auttamisen vastuuta siirretään tulevaisuudessa yhä enemmän vapaaehtoisille ja

järjestöille, kun samanaikaisesti avun tarve kasvaa. Suureksi uhaksi koettiin myös se, että vapaaehtoistoiminnan rahoitus on riittämätöntä eikä sitä tueta tarpeeksi sekä se, että tuen ja avun tarvitsijoiden määrä kasvaa liian suureksi. Järjestöt pelkäsivät, että julkinen sektori saattaa vetäytyä vastuusta ja siirtää sitä vapaaehtoistoimijoille. Nämä kaikki ilmiöt ovat tulevaisuudessa ajankohtaisia myös kuulolähipalvelutoiminnassa, ja jo tässä tutkimuksessa kuulolähipalvelutoimijat pohtivat samantyyppisiä kysymyksiä.

Haastateltavat olivat esimerkiksi huomanneet, ettei sairaaloiden kuulokeskuksilla ole riittävästi resursseja kuulokojeiden käytön opastukseen ja neuvontaan. Vaarana on, että huonokuuloisen asiakkaan kojeen käyttöönotto viivästyy tai estyy kokonaan. Moni saattaa vieläkin ajatella, ettei kuulokojeiden käyttäminen vaadi juurikaan opettelua (ks. Måseide & Grottnland 2010, 310). Osa lähipalvelun vapaaehtoisista kertoikin omaksi lähipalvelutyöhön osallistumisen motiivikseen sen, että he haluavat estää kuulokojeiden jäämisen käyttämättöminä laatikon pohjalle. On yhteiskunnallisten ja inhimillisten resurssien hukkaan heittämistä, jos uutta tekniikkaa kehitetään pölyttymään kaappiin.

*Nimittäin ainakin meillä, niin on varmaan ton HUS:n kiireellisyyden takia, niin ihmiset joutuu niitten kojeitten kanssa kotiin niin, että ne ei saa ees korvaan sitä. Että he tulee se kotelossa ja sanoo, että tää on nyt heille annettu. Että he ei osaa ees laittaa korvaan sitä, jolloin se jäis pöytälaatikkoon se koko (koje A.L.).*

Kuulolähipalvelun merkitys korostui niillä paikkakunnilla, joissa vapaaehtoisilla oli eniten kokemuksia julkisen kuulonkuntoutuksen palvelujen puutteista. Tietyillä paikkakunnilla kuulonkuntoutuksen julkisen sektorin palvelut toimivat riittävän hyvin, eikä paineita kuulolähipalvelun järjestämiseen ollut. Useimmilla oli kuitenkin käsitys, että puutteita on sen verran, että tulevaisuudessa, kun väestön ikääntymisen myötä myös huonokuuloisten määrä lisääntyy, kuulolähipalvelunkin tarve kasvaa.

Haastatelluilla kuulolähipalvelun vapaaehtoisilla oli vaihtelevia näkemyksiä siitä, kuinka paljon kaupungit ja kunnat arvostavat kuulolähipalvelua ja sen vapaaehtoisia. Joissakin kunnissa kuulolähipalvelun vapaaehtoisten mielestä julkinen sektori arvostaa heidän toimintaansa. Arvostus näkyi silloin konkreettisesti toimitilojen ja rahoavustuksien myöntämisenä kuulolähipalvelutoimintaan. Joissain toisissa kunnissa tilanne oli päinvastainen eikä kunta tuntunut arvostavan kuulolähipalvelun vapaaehtoistyötä.

Erityisen vaikealta tilanne tuntui sellaisissa yhdistyksissä, joiden toiminta-alue on useamman kunnan alueella. Kuulolähipalvelutyöntekijät eivät yleensä pystyneet tarjoamaan palvelua etäisemmille haja-asutusalueille, koska heillä ei ollut esimerkiksi matkakustannuksiin riittäviä resursseja.

*Teillä on vielä isompi, mutta meillekin kuuluu esim. X, Y, Z, Å, että on kilometrejä, mutta kukaan näistä ei anna meille avustusta. Kun on kysytty, että mentäs pari kertaa vaikka tekemään kuulolähipalvelua vaikka X:ään, niin ei me lähetä A:n kaupungin rahoilla sinne eikä omillakaan.*

Lähipalvelun vapaaehtoiset harmittelivat sitä, ettei julkinen sektori aina riittävästi ymmärrä palvelun merkitystä. Vapaaehtoisille tuli satunnaisia motivaatio-ongelmia, jos heistä tuntui, että pienestäkin toiminta-avustuksesta joutuu taistelemaan kunnan päättäjien kanssa.

*Suoraan sanoen Y:ssä eivät tajua sitä miten paljon se on heidän rahat säästyvät kuulolähi-toiminnan ansiosta. Että siellä kun ei, kuusiko kuntsaria kävis X:stä Y:ssä sillä rahalla mitä meidän vuotuinen rahamäärä on. Ja joka kuulolähipalvelutunnilla ainakin yhden kojeen saan minä toimimaan, (---) joskus kaksikin kojetta.*

Haastateltavat lähestyivät kuulolähipalvelun toiminnan puitteita eri näkökulmista, ja ne paljastuivat eri paikkakunnilla hyvin erilaisiksi. Isommissa kaupungeissa ja kunnissa kuulolähipalvelu oli monesti systemaattisesti järjestetty ja sille oli löytynyt vakiintuneet toiminnan tilat, esimerkiksi palvelutalo. Pienemmillä paikkakunnilla ja alueilla, joissa yhdistys toimi useassa kunnassa, toiminnan puitteet eivät olleet yhtä vakiintuneita.

Kuulolähipalvelua voitiin organisoida esimerkiksi vapaaehtoisen kotoa käsin. Eräs haastateltava muun muassa kertoi hypänneensä saunan lauteilta kuulokojeen paristoja myymään. Kotoa käsin tehty vapaaehtoistoiminta voi olla luonteeltaan ”intiimimpää” kuin isojen kaupunkien organisoidumpi toiminta. Kuulolähipalvelua saatettiin tehdä myös sellaisissa tiloissa, jotka eivät sovi kuulolähipalveluun, esimerkiksi ruokailutiloissa. Kuulolähipalvelutilan pitäisi haastateltavien mukaan olla sellainen, jossa olisi esteetön kuuntelu-ympäristö ja jossa palvelun asiakas voisi luottamuksellisesti keskustella asiansa lähipalveluyöntekijän kanssa.

Eroja oli myös siinä, kuinka paljon vapaaehtoisia lähipalvelutoiminnassa oli mukana. Kuulolähipalvelu oli toimintamuodoista ainoa, johon joidenkin haastateltavien mukaan voi saada uusia vapaaehtoisia mukaan vaivattomasti. Perusteluina näkemykselle esitettiin monesti kuulolähipalvelun konkreettista ja ”mutkatonta” luonnetta. Haastateltavat olettivat, että kuulolähipalvelutoimintaan on helpompi lähteä mukaan kuin virallisempaan perusyhdistystoimintaan, esimerkiksi hallitukseen.

*Minusta tuntuu, et tällä hetkellä esimerkiks kuulolähipalvelu on semmonen, johonka on suhtkoht helppo saada. Et, kun ajatellaan, et teemapäivässäkkin meiltä oli 10 henkeä siellä meidän yhityksessä.*

Useimpien haastateltavien mielestä uusia vapaaehtoisia oli kuitenkin ylipäätään vaikea saada mukaan. Tässä tulivat esille myös alueelliset erot. Sellaisilla paikkakunnilla, joissa lähipalvelun puitteet ovat jo kunnossa, voi olla helpompi houkutellessa mukaan uusia vapaaehtoisia.

### *3.2.2 Kuulolähipalvelutoiminnan luonne, laatu ja asiakkuus*

Kuulolähipalveludiskurssi erosi painotuksiltaan muista tutkimuksen aineistossa esiintyvistä diskursseista. Siinä korostuivat palvelu, asiakkaat, laatu ja tekniikka. Kuulolähipalvelu on Kuuloliiton eri vapaaehtoistoiminnan muodoista eniten perinteistä auttavaa vapaaehtoistyötä (ks. esim. Pessi & Oravasaari 2010) muistuttava vapaaehtoistoiminnan muoto. Lisäksi mielenkiintoisesti muutama vapaaehtoinen mielsi vapaaehtoistoiminnan nimenomaan kuulolähipalveluksi. Pohdittavaksi jää, kuinka paljon käsitykseen on vaikuttanut suomalaisen kolmannen sektorin ja kansalaisjärjestöjen melko lailla vakiintunut asema julkisen sektorin palvelujen täydentämisessä.

*Mä olen ajatellu, että vapaaehtoistyöntekijä on se ihminen, joka nimenomaan (tekee AL.) sitä kuulolähipalvelua.*

Kuulolähipalvelutoiminnan luonteeksi tässä tutkimuksessa paljastuu kuulokojeiden käytön ohjauksen ja neuvonnan tarjoaminen erityisesti ikähuonokkuuloisille henkilöille. Kuulolähipalvelun asiakkaat vaikuttivat olevan enimmäkseen vanhuksia. Jonkun verran haastateltavat pohtivat mahdollisuutta, että kuulolähipalveluun saataisiin asiakkaaksi laajemmin eri-ikäisiä kuulokojeen käyttäjiä. Kuulonkuntoutuksen tulevaisuutta mietittäessä kannattaa toki pohtia, voitaisiinko lähipalvelussa tarjota vertaistukeen perustuvaa neuvontaa laajemmalle ikäskaalalle.

Kuulolähipalvelu on vapaaehtoisuuteen perustuvaa vertaisen tarjoamaa kuulokojeen käytön ohjausta ja neuvontaa. Useimmilla kuulolähipalveluyöntekijöillä on oma kuulokoje käytössä. Omien kojeen käytön tuomien kokemusten lisäksi kuulolähipalvelutoimijat näkivät Kuuloliiton tarjoaman koulutuksen olevan erittäin tarpeellista kuulolähipalvelutoimijoille. He pitivät sitä vähimmäisvaatimuksena: koulutuksella taataan kuulolähipalvelutoiminnan laatu. Kuulolähipalvelutoimijoille tarjotun koulutuksen nähtiin myös helpottavan eri kuolonhuollon toimijoiden roolien ja vastuun hahmottamista. Kuulolähipalvelutoimijat kuitenkin korostivat, ettei pelkkä koulutus riitä, vaan lähipalveluyöntekijällä tulee olla myös hyvät sosiaaliset taidot.

*Onko teidän mielestä olemassa ns. vähimmäisvaatimuksia kuulolähipalvelutoimijana toimimiselle? Voiko kuka vaan toimia kuulolähipalvelussa? X pudistelet päätä.*

*X: Ei mielestäni ihan kuka vaan, koska vaikka ihmisellä olis oma kone, niin kyllä sen täytyy tuntea myöskin muita kuulokojeita ja täytyy olla tietty valmius kohdata vammaisia ihmisiä. Kyllä siihen tarvitsee sen koulutuksen.*

Osa haastateltavista esitti näkemyksen, että kuulolähipalvelutoimintaan tarjotut koulutukset ovat liian teoreettisia. He siis toivoivat koulutukselta enemmän käytännön oppimista, ja jotkut pohtivat, voisiko kuulolähipalvelutoimijaksi kouluttautua oppisopimuskoulutuksen kaltaisessa toiminnassa. Uusi ihminen voisi siis olla mukana seuraamassa lähipalvelutyöntekijöiden toimintaa ja palvelutilanteita sekä oppia toimijaksi käytännön kokemusten ja tilanteiden kautta.

Kuulolähipalvelutoimijoiden puheissa yhdeksi tärkeimmäksi vapaaehtoistojena toimimisen motiiviksi nousi auttamisen halu. Vertaisen antamaa konkreettista apua pidettiin hyvänä keinona saada ikähuonokuuloisen vanhus käyttämään kojetta. Kuulolähipalveludiskurssin auttamista koskeva puhe eroaa kuitenkin sävyiltään vertaisdiskurssin auttamista käsittelevästä vertaispuheesta. Nimittäin kuulolähipalvelussa sitä maustoi myös sosiaalisen vastuun ja ”huolenpidon” henki. Vapaaehtoiset tuntuivat kokevan moraaliseksi velvollisuudekseen auttaa vanhuksia kuulemaan. Ikähuonokuuloisten tilanne vaikuttaa aineiston perusteella samantyyppiseltä kuin Erlandssonin (2008) hahmottama hoivan diskurssi Ruotsissa. Ikähuonokuuloisten vanhusten kohdalla ”avainkysymykseksi” nousee, saako vanhus ylipäättään kuulokojeen ja osaako hän käyttää sitä.

Auttamishaluun kuulolähipalvelutoimijan motiivina linkittyy läheisesti myös se, että kuulolähipalvelutoiminnassa vapaaehtoinen näkee melko nopeasti työnsä tuloksen, esimerkiksi tyytyväisen asiakkaan. Tämä eroaa muista vapaaehtoistojen muodoista, joissa työnsä tulosta ei välttämättä näe heti. Mielenkiintoista tässä yhteydessä on se, että kuulolähipalvelun vapaaehtoiset kertoivat saavansa positiivista palautetta nimenomaan ulkopuolelta eli palvelun asiakkailta.

*Mulle antaa voimia se, että kun meillä on Y:llä tää kuulokeskuksen toiminta vähän ollu sieltä tännepäin ja sit sinne tulevat niin masentuneena ihmiset sinne kuulolähipalveluun, että kun he lähtee naurussa suin ja sanoo, voi, sinä voit auttaa minua tässä, että sä autoit minua, että kuulolaite saatiin toimimaan. Ne voi olla joskus niin tukossa tai letku niin kova.*

Toisilta vapaaehtoisilta saatu palaute ei noussut kuulolähipalvelutoimijoiden puheissa erityisemmin esiin, vaikkakin lähipalvelutoimijoille suunnattua toiminnanohjausta enimmäkseen kiiteltiin. Lähipalvelun toiminnanohjausta käsittelevässä puheessa korostui vertaisuus eli toisen vapaaehtoisen, kuulolähipalvelutoimijan, kokemuksista kuuleminen. Toisten samaa tehtävää hoitavien vapaaehtoisten tapaaminen oli tärkeää vapaaehtoistojena jaksamisen kannalta.

Osa haastatelluista vapaaehtoisista esitti, että kuulolähipalvelu on tuonut positiivisia vaikutuksia paikallisyhdistyksiin. Joidenkin yhdistysten jäsenmäärän kasvamisen ajateltiin johtuvan nimenomaan kuulolähipalvelusta ja sen suosioista. Myönteiseksi laskettiin myös se, että kuulolähipalvelu on tuonut yhdistyksen toimintaan uusia jäseniä sekä lisäksi uudenlaisen ryhmän: palvelun asiakkaat. Toisaalta eräs vapaaehtoinen

epäili, että sellaiset huonokuuloiset, jotka eivät ole yhdistyksen jäseniä, eivät kenties uskalla tulla kuulolähipalvelun asiakkaaksi. Tämän ajateltiin johtuvan siitä, että joidenkin ihmisten voi olla vaikea käsittää kuulolähipalvelun luonnetta ja ominaisuuksia, esimerkiksi kuulolähipalvelun maksuttomuutta.

*Siellä on jotain semmosia ihmisiä, jotka ei käy koskaan yhdistyksen tilaisuuksissa, X:llä esim. tulee sinne kuulolähipalvelutapahtumaan (---) niin siellä käy taas semmosia ihmisiä, joita ei näe yhdistyksessä.*

Kuulolähipalvelun asiakkaista suurin osa on ikähuonokuuloisia. Vapaaehtoisten mielestä palvelun asiakkaalle on tärkeää, että palvelu on lähellä. Tällä vapaaehtoiset tarkoittavat sekä fyysistä läheisyyttä, eli ettei vanhuksen tarvitse lähteä pitkän matkan taakse paristoja hankkimaan, että henkistä läheisyyttä eli sitä, että ohjausta ja neuvontaa antaa henkilö, joka on (useimmiten) kokenut saman kuin palvelun asiakas. Vertaistuen merkitys on kuulolähipalvelussa suuri, ja vapaaehtoiset kokivat, että he voivat omalla esimerkillään rohkaista vanhuksia kuulokojeiden käyttöön.

*Siis se riemastus on suuri, että ihminen on auttanut jolla on, siis semmonen ihminen joka itse on läpikäynyt sen saman mihin esim. he on tulossa. Pääsääntöisesti ne on aivan, ja tulevat niin kun ystävinä heti sitten seuraavan kerran, että onko se se kun ollaan samassa veneessä niin se jo auttaa tosi paljon siinä.*

Haastateltavat nostivat esille myös kuulolähipalvelun laadun. Kuulolähipalvelua ei voi tehdä miten sattuu, vaan sillä on oltava tietyt kriteerit. Kuulolähipalvelun laadun merkityksen korostamiselle voi olla useampi syy. Ensinnäkin laatua saatetaan painottaa sen takia, että esimerkiksi kuulonkuntoutuksen ammattilaiset ottaisivat sen tosissaan ja näkisivät lähipalvelun mahdollisuudet tukea julkista kuulonkuntoutusta.

Toisekseen voi olla, että haastateltavat korostavat lähipalvelun laatua, koska heillä on kokemusta julkisen sektorin kuulohuollon palveluiden kiireestä ja resurssien vähyydestä. He haluaisivat tarjota ikähuonokuuloiselle vanhukselle jotain muuta kuin kiirettä. Olisi tärkeä, että kuulolähipalvelutoimijalla olisi aikaa kohdata asiakas ja hänen tarpeensa. Samoin olisi haastateltavien mukaan olennaista, että tarpeiden kohtaaminen välittyisi lähipalvelun asiakkaalle palvelun laadussa ja tunnelmassa.

*Mä olen vähän sitä surkutellut, että jos meitä on niin vähän. Viimeks meitä oli kaks, mutta se meni ihan hyvin, kun eläkeläiset jaksaa odottaa kaikessa rauhassa, kun tuli ruuhkaa, että ihan ruuhkaksi asti. (---) Minulla ei ollut aikaa niin hirveesti, niin tuntu, että asiakkaat vähän koki, että no eipä ole tällä Kuulolähipalvelun neuvojalla aikaa. Ei se voi olla noin, että kun me tehdään työtä, mikä on käskettyä, ja sitten potkitaan pois. Vaan sen pitäisä palvella niinkö täysin, että asiakkaille ei jää semmoista tunnetta, että meillä ei ollut aikaa. Näin mä koin.*

*Että meillekin voi tulla vaan sitten vaihdattamaan lekua, ettei tarvii heidän lähtee sinne saakka sitä, että asiakkaat kokee sen sillai, että heitä ei pompoteta paikasta toiseen, että se vaikka tulla sinne lähelle ja tehdään ne toimenpiteet ja muut.*

Kuulolähipalvelutyöntekijät korostivat myös toiminnan luottamuksellisuutta. On tärkeää, että asiakkaalla on mahdollisuus kertoa tilanteestaan ja huolistaan luottamuksellisesti. Luottamuksen syntymisessä keskeistä on myös lähipalvelutoiminnan tila. Sen pitää olla sellainen, jossa on mahdollista luoda luottamuksellinen ja rauhallinen asiakaspalvelutilanne.

Useilla kuulolähipalvelussa toimivilla vapaaehtoisilla on hoitoalan tausta. Tämä voi osaltaan vaikuttaa lähipalvelutoiminnan luonteeseen, eli siihen saattaa tulla mukaan sairaanhoitolalle tyypillistä huolenpidon henkeä. Jotkut haastateltavat toivat kuitenkin esille, ettei saa olettaa, että esimerkiksi sairaanhoitaja haluaisi tehdä vapaaehtoistyönä juuri kuulolähipalvelutyötä. Lisäksi vapaaehtoisen on hyvä tiedostaa vapaaehtoistoimijan roolinsa, vaikka ammattitaustana olisikin sairaanhoitajan ammatti.

*Kyllä meillä ainakin esimerkiks kuulolähipalvelussa meillä on kaks semmosta erittäin ammattitaitoista sairaanhoitoalan ihmistä, että kyllä heidän ammattitaitonsa ja tietämyksensä näkyy myöskin siinä vapaaehtoistyössä.*

Kuulolähipalvelutoiminnasta ovat monesti kiinnostuneet myös miehet. Se voi ainakin osittain selittyä toiminnan teknisellä puolella. Miehet ovat kiinnostuneet kuulon apuvälineiden teknisestä kehittämisestä sekä niiden tarjoamista mahdollisuuksista. Lisäksi on mielenkiintoista pohtia, millä tavoin miespuolisten kuulolähipalvelutoimijoiden määrän lisääntyminen voi vaikuttaa itse toiminnan luonteeseen.

### 3.2.3 Kuulolähipalvelun tulevaisuuden haasteet ja yhteistyön muodot

Kuulolähipalveludiskurssi tuli aineistossa esiin voimistuvana vapaaehtoistoiminnan puhetapana. Haastateltavat esittivät myös huolenaiheita kuulolähipalvelun tulevaisuudesta. He tiesivät, että lähipalvelun merkitys korostuu tulevaisuudessa suomalaisen väestön ikääntyessä ja samalla huonokuuloisten määrän lisääntyessä, ja pelkäsivät, ettei kuulolähipalvelutyöntekijöitä ole jatkossa riittävästi. Lisäksi tämänhetkiset lähipalvelutyöntekijät ikääntyvät ja heidän jaksamiseensa olisi tärkeä kiinnittää huomiota.

*Mutta meilläkin oli kakstoista mutta nyt se määrä on pudonnu niin kun yheksään, (---) ja ihmiset ikäänty, ikääntyy enemmän niin on sitten joutunut jättäytyyn siitä kuulolähipalvelutyöstä pois ja samaan aikaan meillä on valtavasti tarve siis kasvanu.*

Kuulolähipalvelun tulevaisuuden resurssit mietityttivät vapaaehtoisia varmasti sen takia, että he hyvin vahvasti tunsivat, että kuulolähipalvelulla on erittäin suuri merki-

tys ikähuonokuuloisten syrjäytymisen ehkäisyssä. Sen ansiosta ikäihmisten kuulokojeet eivät jää käyttämättöminä ”piirongin laatikoihin”. Useimmat kuulolähipalvelutoimijat olivat sitä mieltä, että ikähuonokuuloisen vanhuksen on helpompi ottaa koje käyttöön, jos kuulolähipalvelutoimija on itsekin huonokuuloinen kojeeseen käyttäjä. Haastattelupuheissa muodostui käsitys, että kuulokojeen käyttämisessä saattaa olla vielä esteitä, varsinkin ikä-ihmisillä. Kuulolähipalvelutoimijoiden mukaan vanhukset saattavat vähätellä tai hävetä huonoa kuuloa (vrt. Goffman 1963) tai kokea kojeen käytön muuten hankalaksi.

*(---) Ja sit rohkasta sen (kuulokojeen A.L.) käytössä, siis ihan tämmöstä niin kun konkreettista. Ainakin mulle tuottaa suurinta iloa se, että jos saa jonkun ihmisen ymmärtämään, että siitä on oikeesti apua eikä syrjäydy ja ryhtyy käyttämään ja rohkeesti tulee kysymään.*

Kuulolähipalvelun nähtiin ehkäisevän syrjäytymistä myös alueellisesti. Kun kuulonkuntoutuksen palvelut ovat erikoissairaanhoidon vastuulla ja kuulokojeen käyttö tuntuu hankalalta, ovat monet haja-asutusalueilla asuvat huonokuuloiset hyvin yksinäisiä. Tällöin huonokuuloista vanhusta lähellä olevan neuvonnan ja avun merkitys korostuu.

*Meillä on aluekerhoja ja ne on todella tarpeen ja tärkeitä, koska siellä haja-asutusalueella ne kuulovammaiset on todella yksin ja ne ongelmat niin kun kasaantuu sinne omiin sisuskaluihin, niistä ei pääse kenenkään kanssa keskustelemaan esim. keskussairaalat on satojen kilometrien päässä ja kuuloasemat on myöskin kiireisiä, että siellä ei ehditä sitä neuvontaa tehdä tarpeeks.*

Haastateltavat olivat huolissaan siitä, että kaikki huonokuuloiset eivät saa tietää, että heidän paikkakunnallaan toimii kuulolähipalvelu. He toivoivatkin, että tulevaisuudessa saataisiin luotua sellaista yhteistyötä julkisen sektorin kanssa, että jokainen kuulokojetta käyttävä saisi tietoa kuulolähipalvelusta.

*H1: Tota just mä ajattelin, että jokaikinen paikka mistä sitä kuulolaitetta ihmisille nyt työnnetään, niin siellä pitäis olla se informaatio sille omalle paikkakunnalle, et mitä siellä on.*

*H2: Niin, ettei aina tartte ottaa sinne (kuulokeskukseen AL.) yhteyttä, että sen saa lähempääkin jonkunlaisen avun*

*H3: Ja se pitäis olla melkein mustaa valkosella, antaa lappu käteen, ettei vaan keran kerrota, ei sitä muista kukaan.*

Joillakin paikkakunnilla oli pystytty luomaan hyviä tiedottamiskanavia ja käytäntöjä kuulolähipalvelusta tiedottamiseen. Julkisen kuulonkuntoutuksen toimijat informoivat uutta kuulokojeen käyttäjää paikallisesta lähipalvelusta. Samaten kuulolähipalvelutoimijat saattoivat ohjata ihmisiä kääntymään julkisen sektorin puoleen. Onnistuneessa tiedottamisessa vaikuttaa olevan olennaista siis tiedottamisen vastavuoroisuus.

Kuulolähipalveludiskurssissa tuli voimakkaasti esille myös kuulon apuvälineiden tekniikan sekä audiologian nopea kehitys viime vuosina. Tämä näkyi monella tapaa kuulolähipalvelutoiminnan arjessa. Lähipalvelun vapaaehtoiset joutuvat yhä useammin tilanteisiin, joissa heillä ei ole tietoa asiakkaan kuulokojeen ominaisuuksista. Saattoipa olla sellaisiakin tilanteita, joissa kuulokojeen käyttäjä on saanut kuulokojeen sairaalasta, muttei ole saanut siihen käyttöohjetta eikä riittävää opastusta. Tällaisissa tilanteissa lähipalvelutoimijat joutuivat ensi töikseen selvittämään, mistä he saavat nopeimmin käsiinsä juuri tuon tietyn kojeen käyttöohjeen.

*En mä vois kuvitellakaan, että mä tekisin tätä työtä ilman tuota koulutusta ja kampaan edelleenkin lisäkoulutusta, kun laitteita tulee lisää jatkuvasti. Mä en pysy perässä mitenkään.*

Isoksi haasteeksi aineiston pohjalta nousee se, miten kuuloapuvälineiden tekniikan nopean kehittymisen haasteisiin pystytään parhaiten vastaamaan. Yhteistyön merkitys tulee korostumaan tulevaisuudessa aiempaa enemmän. Tällä hetkellä kuulolähipalvelutoiminnassa mukana olevat vapaaehtoiset tekivät yhteistyötä enimmäkseen julkisen sektorin toimijoiden kanssa sekä yhä enenevästi myös erilaisten yritysten kanssa. Onnistuneessa yhteistyössä on haastateltavien mukaan olennaista se, että eri kuulonkuntoutuksen toimijoiden velvollisuudet, vastuu ja roolit ovat jokaisella osapuolella selvillä.

*Sairaalathan on aika tiiviisti meidän kanssa yhteistyössä, kyllä sieltä tulee palautetta ja viranomaispuolelta tulee myös ja kaupungin puolelta. Terveyskeskus on yks mikä tietää tarkkaan meidän tehtävät.*

Kuulolähipalveludiskurssissa puhuttiin paljon vapaaehtoisen kuulopalvelutoiminnan asemasta muiden palveluntarjoajien joukossa. Lähipalvelun asiakkaille ei ole aina selvää, kuka palvelun heille tarjoaa. Osa vanhuksista on esimerkiksi olettanut, että palvelu on maksullista. Joillakin voi olla se käsitys, että kuulolähipalvelu on osa julkisen sektorin kuulonkuntoutuksen palveluja, etenkin, jos lähipalvelun toimintatilat ovat julkisen terveydenhuollon tilojen yhteydessä. Tulevaisuudessa voitaisiinkin pohtia, millaiset toimitilat isoilla ja pienillä paikkakunnilla olisivat kuulolähipalvelulle sopivia.

Kuulolähipalveludiskurssissa nousi esille myös se, ettei kaikkialla vielä ymmärretä kuulolähipalvelutoiminnan ideaa ja asemaa. Julkisen sektorin ammattilaiset voivat esi-

merkiksi pitää lähipalvelutoimintaa ”uhkana”. Enimmäkseen haastateltavilla oli jo kuitenkin kokemuksia, että julkisen sektorin ammattilaiset ovat alkaneet suhtautua kuulolähipalveluun positiivisemmin, koska he kamppailevat riittämättömien resurssien ja kasvavan asiakasjoukon kanssa. Jatkossa on kuitenkin yhä edelleen syytä miettiä kuulolähipalvelun suhdetta julkisen sektorin kuulonkuntoutukseen. Samaten on syytä kehittää toimivaa tiedonkulkua kuulolähipalvelutoimijoiden, ammattilaisten ja Kuuloliiton välillä.

*Mitä minä olen kuullut, että Kuulolähipalvelun vastaavalle on soitettu ja hän on kertonut mulle. Ja sitten kun ollaan jossakin palvelutalossa niinkö aistipäivillä tai terveyspäivillä jossakin, niin silloinhan sinne tulee tällaiset ammattilaiset. Ja silloin ne on siinä vaiheessa sanoneet, että me ollaan astuttu vähän heidän reviirilleen. Ja minun mielestäni Kuuloliiton pitäis antaa semmoista postia terveysasemille, että mikä on Kuulolähipalvelun neuvojan rooli? Eikä me olla se, että meidän pitäis puolustella itteämme.*

Moni kuulolähipalvelussa toimiva haastateltava oli kuitenkin sitä mieltä, ettei julkisen sektorin arvostus kuulolähipalvelua kohtaan näy vielä riittävästi kuulolähipalvelutoiminnan arjessa ja yhteiskunnassa. Lisäksi haastateltavien puheissa tuli esille, että olisi tärkeää tietää kuulolähipalvelun arvo ja tuotto, jotta pystyisi paremmin osoittamaan kaupungin tai kunnan viranomaisille sen merkityksen sekä perustelemaan, miksi toimintaan pitäisi myöntää avustusta. (Vrt. Laasanen 2011.)

*On, mutta se pitää muistaa jokaisen kun te teette tätä kuulopalvelu-toimintaa, kun te kirjaatte mitä ollaan kuukausittain tehty, raportoikaa ihmeessä se sinne kunnalle, ne osaa laskee sen itte, mitä se tuottaa.*

Vapaaehtoistoimintaa käsittelevässä keskustelussa vapaaehtoistoiminnan mittaamista ja arviointia kohtaan on esitetty myös kriittisiä ääniä. On esimerkiksi pelätty, että julkinen sektori voi yrittää sysätä omia tehtäviään kolmannelle sektorille, jos se vapaaehtoistoiminnan merkityksen mittaamisen myötä huomaa, että järjestöt tekevät julkisia palveluja täydentäviä palveluita hyvin ja halvalla.

Lisäksi tässä tutkimuksessa tuli esille muutaman vapaaehtoisen kriittinen ääni kuulolähipalvelun toiminnan raportointia kohtaan. He kokivat sen hankalaksi, ja olivat sitä mieltä, että nykyisentyylisellä raportoinnilla, joka mittaa lähipalvelua määrällisesti, ei pystytä välittämään ulkopuolisille kuulolähipalvelun perimmäistä ulottuvuutta eli toisen vertaisen auttamista. Vapaaehtoiselle eivät myöskään välttämättä tule selväksi ne syyt, miksi raportointia lähipalvelussa tehdään. Jatkossa on siis tarpeellista purkaa vapaaehtoisille vielä konkreettisemmin ja syvällisemmin auki niitä syitä, miksi raportointi on hyödyllistä. Lisäksi on tarpeellista pohtia säännöllisesti yhdessä heidän kanssaan raportoinnin mielekkyyttä ja sopivia menetelmiä.

*Mutta toi hiukan tökkii lähipalvelussa kun pitäs vetää rastii ruutuun, että mitä tehty? Kuin monen kanssa ja kuin monta tuntia? (---) ensinnäkin kun mä oon josakin tilaisuudessa, että onko se lähipalveluu kun myydään pattereita ja puhdistetaan korvakappaleita? Kun mä oon ehdottomasti sitä mieltä (---), että siellä (kuulolähipalvelussa AL.) moni kyynelilmin (tulee AL.) kertomaan kuin on helpottunu olo. Mun mielestä se on lähipalvelua.*

Eräs haastateltava nosti myös esille kokemuksensa siitä, että Kuuloliitossa on alettu arvostaa kuulolähipalvelua ja sen vapaaehtoismenoja vasta sen jälkeen, kun rahoittaja on alkanut tukea kuulolähipalvelun tyylistä vapaaehtoistoimintaa. Hän myös esitti, että kuulolähipalvelun kaltaista vapaaehtoistoimintaa on selkeämpi mitata ja tilastoida ja näin esittää rahoittajalle perusteet rahoituksen myöntämiseen.

*Nyt kun siitä niin kun taloudellisesti hyödyttää, niin nyt sitä sit niin kun tälle oikein lietsotaan, että kuulolähipalvelun työntekijät on. Kun siellä saadaan hyvät tilastot, ja valjastettua siihen ajatukseen, että saadaan sitä rahaa kun meillä on ihan oikeesti kentällä vapaaehtoismenoja.*

Lisäksi haastatteluissa esitettiin näkemyksiä siitä, että kuulolähipalvelullakin on rajansa. Julkinen sektori ei saa liikaa sysätä vastuuta kansalaisyhteiskunnan ja vapaaehtoismenojen hartioille, vaan julkisen sektorin on kannettava vastuu julkisten palveluiden toteuttamisesta.

*Mut toinen asia on se, jotta ei siitä (kuulolähipalvelusta AL.) pidä bisnestä tehäkään. (---) Se on vammaislain mukaan kuuluu kunnan tehtäviin, ja kunnan se pitää tehdä. Ne tekijät pitää löytyä sieltä.*

Kuulolähipalvelun järjestämiseen liittyvistä asioista kannattaisi käydä tutkimuksen myötä lisää keskustelua Kuuloliiton sisällä ja säännöllisesti pohtia liiton näkemystä kuulolähipalvelutoiminnan luonteeseen ja rajoihin. Kuulolähipalvelun järjestäminen on monille paikallisyhdistyksille iso tulevaisuuden haaste. On tärkeä kehittää itse lähipalvelutoimintaa ja yhteistyötä sen puitteissa, mutta samalla myös seurata, että muille vapaaehtoistoiminnan muodoille jää riittävä toimintatila yhdistyksessä.

### 3.3 Oikeuksien edistäminen -diskurssi

#### 3.3.1 Voimaantuminen ja vammaisten henkilöiden oikeudet

Oikeuksien edistäminen -puhetapa keskittyy kuulovammaisten oikeuksien edistämiseen, kun kuulolähipalvelupuhetapa korosti ikähuonokuloisten vanhuksien syrjäytymisen ehkäisemistä. Vammaisten henkilöiden oikeuksista puhuminen on vahvistunut yhteiskunnan tasolla viime vuosina YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleis-

pimuksen myötä. Eri vapaaehtoistoiminnan diskursseissa haastateltavat lähestyvät vammaisuutta useasta eri näkökulmasta, esimerkiksi lääketieteellisestä mutta myös sosiaalisesta näkökulmasta.

Oikeuksien edistämisestä ja vapaaehtoisten tekemästä paikallisesta vaikuttamistyöstä puhuttaessa vammaisuutta lähestytään nimenomaan sosiaalisesta näkökulmasta, ja joidenkin haastateltavien puheessa painottui jo vammaisuuden ihmisoikeusnäkökulma. Sillä, mistä näkökulmasta vammaisuutta lähestytään, on suuri vaikutus siihen, miten paikallista vaikuttamistyötä tehdään ja minkälaisia asioita siinä painotetaan.

*H1: Ja se on niin kun ihminen ajattelee, että kun joku ei kuule hyvin, niin se aattelee, että sen päässä on vikaa, eikä suinkaan korvissa. Niin se ajatusmalli pitäs muuttua, se on vieläkin, et nää on ne sloganit.*

*H2: Pitäs keksiä niin kun hyvä motto, että vika on korvissa eikä korvien välissä, joku semmonen.*

Haastateltavien mukaan on odotettavissa, että ihmisoikeuspohjainen näkökulma vammaisuuteen vahvistuu tulevaisuudessa vielä lisää YK:n yleissopimuksen myötä. Tämä tulee ottaa huomioon koko liiton vaikuttamistyötä suunniteltaessa sekä kehitettäessä vapaaehtoistoiminnan muotoja ja vapaaehtoisille tarjottavaa tukea ja koulutusta. Haastateltavien mielestä Kuuloliitto on hyvässä alussa kuulovammaisten oikeuksien edistämässä, mutta paljon tekemistä riittää vielä. Väestön ikääntymisen myötä huonokuloisten määrä kasvaa, jolloin esimerkiksi esteettömään kuunteluympäristöön liittyvät kysymykset voivat korostua entisestään.

*H1: Kun nää kaikki vaikuttaa myös päätöksentekoon ja arkielämään ja muuta, että me ollaan mun mielestä ihan hyvässä alussa, mutta hirveesti on niin kun tehtävää koko ajan, että siinä mielessä liitto on niin kun aika isojen haasteiden edessä kun meidän määrä kasvaa koko ajan tässä mielessä.*

Oikeuksien edistämistä käsittelevä puhetapa syntyi enimmäkseen niiden vapaaehtoisten puheissa, jotka ovat hahmottaneet itsensä osana huonokuloisten ryhmää, ns. voimaantuneet huonokuloiset. He ovat siis ymmärtäneet ja tiedostaneet omat oikeutensa ja haluavat sen myötä edistää kaikkien huonokuloisten oikeuksia. Vaikuttamistyötä tekevien vapaaehtoisten mielestä olisi tärkeää, että mahdollisimman moni huonokuloinen tiedostaisi omat oikeutensa. Tämä olisi tarpeen, jotta huonokuloinen osaisi vaatia myös paikallistasolla itselleen kuuluvia palveluita sekä esteetöntä ja saavutettavaa ympäristöä. Mielenkiintoista tämän tutkimuksen aineistossa oli se, että huonokuloisten oikeuksia käsittelevä puhe tehtiin näkyväksi enimmäkseen vammaisuus kontekstin kautta eikä niinkään ikääntymisen ja vanhuskontekstin kautta.

*No mulle on ollut alusta lähtien semmoinen isompi vaikuttaminen, ja että saa niinkö isomman pyörän kääntymään, että saa ne apuvälineasiat paremmalle tolalle ja paremmin saatavaksi. Ja niinkö jotenkin tämän ympäröivän maailman tietoisuus siitä huonokuuloisuuden ongelmista paremmaksi, niin se on ollut mulle niinkö alusta asti se tärkein asia.*

Alla on yksi poikkeuksellinen aineistoesimerkki, jossa puhutaan samanaikaisesti sekä vanhuksista että vammaispolitiikasta. Useimmiten haastateltavat puhuivat näistä erillisesti, esimerkiksi käsittelemällä joko kuulovammaisten asioita tai sitten puhumalla vanhuksista ja heidän tilanteestaan.

*Minusta muuttotappiokunnissa mitä Y on ja näissä kriisikunnissa ne missä mummot ja papat jää yksin nököttään tonne syrjäseudulle niin kyllä tämmönen vammaispoliittinen työ voi edesauttaa sitä, että kunta esim. budjetoi pikkusen määrärahoja vammaisten apuvälineisiin. Tai sairaanhoitopiirit on sen verran varpailaan, että ne ei osta näitä vanhan mallisia kuulokojeita, karvalakkimallisia kojeita kasa päin, vaan siirtyvät uusiin kojeisiin, että pysytään niin kun ajan hermolla. Niin siihen voi tämmönen vammaisjärjestö auttaa.*

Kaiken kaikkiaan aineiston pohjalta voi sanoa, että oikeuksien edistäminen -puhetapa luotiin haastatteluissa vammaisuusnäkökulmasta, eikä vanhuspolitiikalla tai -näemyksillä ollut siihen juurikaan vaikutusta. Tämä löydös on samansuuntainen kuin Erlandssonin (2008) analyysi ruotsalaisista vammais- ja vanhuspolitiikan asiakirjoista. Samaten aineistossa ei ole juurikaan esimerkkejä Laitisen (2011) käsittelemästä senioriaktivismista, vaan oikeuksien edistämistä käsittelevä puhe luodaan enemmänkin vammaisaktiivisuuden näkökulmasta ja viitekehystä.

### 3.3.2 Oikeuksien edistäminen vastadiskurssina

Oikeuksien edistäminen -diskurssi rakentui osittaiseksi vastadiskurssiksi suhteessa kuulolähipalveludiskurssiin. Vaikuttamistyötä tekevillä vapaaehtoisilla saattoi olla kokemuksia siitä, että heidän työnsä jää kuulolähipalvelun jalkoihin. Vastadiskurssia ei pidä kuitenkaan ymmärtää negatiivisessa mielessä, vaan puhetaapana, joka haastaa toisen puhettavan vuorovaikutuksessa. Vapaaehtoistoiminnan arjessa ja käytännöissä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sekä kuulolähipalvelutyötä tekeville vapaaehtoisille että paikallista vaikuttamistyötä tekeville vapaaehtoisille pitää jatkossakin löytyä toiminnan tila ja toiminnan edellytykset yhdistyksestä.

*Tota mä en oikein osaa sanoa, että siis toki siis eri tehtävissä saa eri tavalla tukea ja paljon esimerkiks puhutaan siitä, että lähipalvelu on melkein se lippulaiva millä mennään ja markkinoidaan ja samaan aikaan joku esku-työryhmä vaikuttamisryhmä taistelee ikään ku sitä omaa asiaansa ja unohdetaan, että myös se on tärkeitä.*

Samaten kokemuksia oli siitä, että kunnalta on mahdollista saada rahallista tukea ainoastaan kuulolähipalvelulle eikä niinkään vapaaehtoisten tekemään vaikuttamistyöhön. Vapaaehtoiset toivat esille ihmytyksensä siitä, miksi kunta tai kaupunki pitää vapaaehtoistoimintana pelkästään julkisen sektorin palveluja täydentävää toimintaa. Olisi tarpeen, että julkisen sektorin toimijat tiedostaisivat paremmin vapaaehtoistoiminnan ja -tehtävien kirjon. Kansalaisten hyvinvoinnin edistämisen kannalta on tärkeää, että erilaisia kansalaisaktiivisuuden ilmentymiä arvostetaan ja tuetaan.

*H1: Joo, X:ssä on tehty sillä lailla, että se on ollu jo muutaman vuoden toiminu tällä tavalla, että saadaan toimintaan avustusta, mutta se tulee sen pohjalta kuinka paljon meillä on tätä lähipalvelutoimintaa ja paljonko niissä on kävijöitä ja paljonko tätä toimintaa on, niin sen mukaan sitten niin kun tulee sitä. (---) Se on ihan markkina-arvo, että ahaa, paljonko te teette tätä täntyyppistä työtä, niin me annetaan rahaa siitä hyvästä. (---)*

*H2: Aivan sama Y:ssä, ett se on se kuulolähipalvelu....*

*H1: Joo, että tää on niin kun heidän käsityksensä tämmösestä vapaaehtoistyöstä. Ja mun mielestä se on kyllä aika ikävää, koska mun mielestä se näyttää mitä se kaupungin todellinen arvostus on sitten.*

Haastateltavat itse pitivät vapaaehtoisten tekemää vaikuttamistyötä erittäin haasteellisenä. Vapaaehtoiset kokivat, että asioihin voi joutua vaikuttamaan todella pitkäänkin ennen kuin mitään tapahtuu. Oikeuksien edistämistä käsittelevässä puheessa tuli selkeästi näkyviin Suomen kuntien moninaisuus. Tietyissä kunnissa voi olla erilaiset perinteet kunnallisissa päätöksenteossa kuin toisissa.

*Toisessa kunnassa otetaan ihan ystävällisesti vastaan, ja toisissa taas vähän kohautetaan olkapäitä (---) Kun kumminkin tiedetään, että (---) asioita pitäis viedä eteenpäin. Ja sit se ei kumminkaan se ei onnistu, niin se tuntuu semmoselta turhauttavalta. Et sä sitä samaa asiaa käyt jankkaamassa aina.*

Tätä kokemusta vasten on ymmärrettävää, että haastateltavista tuntui ikävältä, ettei heidän toimintaansa arvostettu riittävästi. Paikallistason vaikuttamistyön kannalta on ongelmallista, jos rahallisia avustuksia myönnetään vain julkista sektoria täydentävään toimintaan. Nimittäin vapaaehtoiset painottivat oikeuksien edistäminen -puhetavassa, että kuulovammaisten oikeuksien toteutumiseen liittyvää vaikuttamistyötä pitää tehdä sekä valtakunnallisesti että alueellisesti. Samoin vaikuttamistyössä on liiton toimihenkilöiden lisäksi oltava myös vapaaehtoisia.

*Eihän liitto pysty koko Suomea vahtiin, että pakkohan sitä edunvalvontaa on olla siellä kuntatasolla. Ja kyllä niinkö mun mielestä paikallisyhdistyksissä tarvittais kahdenlaisia ihmisiä. Siellä tarvitaan niitä, jotka kykenee puhumaan ympäri niitä päättäjiä ja vaikuttamaan sinne, kun ne tietää paljon lakipykälisiä ja muista, että pystyy tekemään sitä työtä siellä kuntatasolla.*

Oikeuksien edistämistä sivuava puhetapa korosti sitä, että jos tavoitellaan kuulovammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista arjessa, on elintärkeää taata vaikuttamistyön puitteet myös alueilla. Haastatellut vapaaehtoiset tiedostivat, että liiton vaikuttamistyölle luodaan suuntaviivat valtakunnan tasolla, mutta samalla on tärkeää, että alueilla olisi riittävästi resursseja paikalliseen vaikuttamistyöhön.

### **3.3.3 Oikeuksien edistämisen moninainen toimijaverkosto**

Oikeuksien edistäminen -puhetavassa vaikuttamistyössä oli kaksi näkökulmaa: ruohonjuuritason ja vammaisjärjestön. Vapaaehtoistoimija tiedosti, että Kuuloliiton ja palkattujen henkilöiden on otettava huomioon erityyppisiä asioita kuin ruohonjuuritason vapaaehtoistoimijoiden. Kuuloliiton on esimerkiksi otettava huomioon yhteistyökumppaninsa.

*No, sitten mä kyllä tietysti tein sen, että mä otin Kuuloliittoon yhteyttä. Ja siitä meinas tulla ikuisuusprojekti, kun XY otti siihen semmoisen asenteen, että nyt täytyy alkaa pyytämään lupia kaikista Kuurojen Liitoista ja muualta, kun mä puhuin kuulovammaisista ja huonokuuloisista... Tai mä puhuin myös kaikkien puolesta, että mun mielestä se on ihan sama, että kuuleeko ihminen vähän, tai ei kuule mitään, niin sitä täytyy ajaa sitä asiaa. Mutta, kun ne on niin herkkähipiäisiä, että ne voi loukkaantua.*

Paikallista vaikuttamistyötä tekevät vapaaehtoiset pitivät vaikuttamistoimintaa pääsääntöisesti haastavana vapaaehtoistehtävänä, johon he kaipaivat riittävästi tukea. Paikallisen vaikuttamistyön koettiin vaativan vapaaehtoiselta vahvoja sosiaalisia taitoja, rohkeutta, peräänantamattomuutta, kontakteja kunnallisiin päättäjiin sekä poliittisen järjestelmän tuntemusta. Samaten vapaaehtoisten puheista piirtyi kuva, että poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaminen on muuttunut aiempaa monimutkaisemmaksi, esimerkiksi kuntamuutosten ja muiden kunnan rakenteita koskevien hallinnollisten muutosten vuoksi.

*HA: No mites sitten muuten, jos ajatellaan tulevaisuutta just tän koulutuksen osalta, niin minkälaista koulutusta kaipaisit tulevaisuudessa tai haluaisit, että Kuuloliitto järjestäisi?*

*V: (---) Ja sitten just näihin, että kun sä meet tonne pokkaamaan kaupunginisiä, niin kuinka sun pitää käyttäytyä. (---) mistä sä lähet keskustelemaan ja kuinka sä saat ne mukaan ja... (---) Kun ne kaupunginisetki on kaikki erilaisia.*

Oikeuksien edistämistä käsittelevässä puhettavassa osa vapaaehtoisista toi esiin kokemuksiaan oman kaupunkinsa tai kuntansa vammaisneuvostosta. Suomen kunnissa voi vammaispalvelulain nojalla olla kunnallisia vammaisneuvostoja, joiden tarkoitus on olla viranomaisten ja paikallisten vammaisyhdistysten yhteistyöelin. Laki ei kuitenkaan velvoita kuntia perustamaan vammaisneuvostoa, joten niitä ei ole kaikkialla. Eroja on myös siinä minkälainen merkitys vammaisneuvostolla on kunnallisessa päätöksenteossa. Joissakin kunnissa vammaisneuvostoilla voi olla todellista vaikutusvaltaa, kun taas toisissa kunnissa kunnallisessa päätöksenteossa ei huomioida vammaisneuvoston mielipiteitä.

Tämän tutkimuksen vapaaehtoisten näkemykset ja kokemukset vammaisneuvostojen toiminnasta vaihtelivat. Vammaisneuvostojen kautta oli saatu ajettua vammaisten henkilöiden asioita eteenpäin ja parannettua heidän asemaansa. Sitä vastoin osan mielestä vammaisneuvostojen merkitys poliittisessa päätöksenteossa on näennäinen.

*Mä oikeastaan oon (---) X:n seudun vammaisjärjestöjen neuvottelukunnassa. Siihen kuuluu 16 suurinta vammaisjärjestöä, mä oon siellä sihteerinä ja se on hirveen hyvä foorumi viedä kuulovammasten asioita eteenpäin, nimenomaan näitä induktiosilmukkoja ja edesauttaa semmosta tietoa ikäkuulosuudesta muille vammaisjärjestöille. Kun sehän on semmonen, että se koskettaa montaa ihmistä.*

*Sen takia mä olen nyt, joulukuussa mut valittiin X:n vammaisneuvostoon, koska mun mielestä se on ihan hampaaton järjestelmä. Että nyt mä haluan nähdä, että mitä siellä puuhataan ja jos me voimme vaikuttaa asiaan.*

Tulevaisuudessa vammaisneuvostojen asemaa ja merkitystä oikeuksien edistämässä kannattaa pohtia myös mahdollisen uuden vanhuspalvelulain valossa, jossa on veloitettavana määräys perustaa jokaiseen kuntaan vanhusneuvosto. Mitä tämä veloitettaisiin kunnallisesta näkökulmasta, entä paikallisten kuuloyhdistysten näkökulmasta? Voisiko käydä niin, että vammaisneuvostot jäisivät vanhusneuvostojen varjoon? Vai voisivatko ne toimia yhteistyössä?

Lisäksi tulevaisuudessa kaikessa vapaaehtois- ja järjestötoiminnassa korostuu yhteistyön merkitys. Oikeuksien edistäminen -diskurssissa yhteistyö tuli voimakkaimmin esille yhteistyönä eri vammaisjärjestöjen välillä. Vapaaehtoisten mielestä olisi tärkeää, että ihmisoikeuksien edistämässä ja paikallisessa vaikuttamistoiminnassa olisi joukkovoimaa.



*Mä haluaisin nähdä (---) semmosen, että eri järjestöt yhteistyössä ajaa esku-asioita (esteetön kuuntelu ympäristö AL.), että niin kun Invalidiliitolla ja mitä kaikkia on tällaisia kenellä on omat esteettömyys-kartotuksensa ja esteettömyysohjelmansa, niin kaikki yhdessä tekis sitä esteettömyystyötä.*

Tulevaisuudessa on mahdollista, että eläkeläisyhdistykset alkavat tehdä yhä enemmän oikeuksien edistämistä painottavaa vapaaehtoista vaikuttamistyötä. On mahdollista, että jos oikeusdiskurssi koskettaa yhä enemmän myös vanhuksia, niin seniioraktiivisuuden muodot Suomessakin lisääntyvät (vrt. Laitinen 2011). Mitä mahdollinen seniioraktiivisuuden vahvistuminen tarkoittaisi paikallisten kuuloyhdistysten toiminnan kannalta? Entä mitä se merkitsisi liiton vaikuttamistoiminnan suunnittelun ja toteuttamisen kannalta?

## 4. VAPAAEHTOISTEN KOKEMUKSIA VAPAAEHTOISTOIMINNAN EDELLYTYKSISTÄ

Tässä tutkimustuloksia käsittelevässä luvussa kuvailen haastateltavien käsityksiä vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksistä. Lisäksi esitän tässä luvussa vielä vapaaehtoisten näkemyksiä Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä ja arvostuksesta sekä vapaaehtoisten näkemyksistä Kuuloliiton julkisesta kuvasta.

### 4.1 Vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset

Tutkimuksen kautta oli tärkeä tehdä näkyväksi kokonaiskuva Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnasta, ja siihen on päästy edellisessä luvussa esitettyjen vapaaehtoistoiminnan diskurssien tulkintakehikon kautta. Kokonaiskuvan lisäksi tarvitaan tietoa vapaaehtoisten kohtaamista vapaaehtoistoiminnan haasteista kehittämissuunnitelmaa varten. Otin huomioon tämän aspektin suunnitellessani tutkimuksen haastattelurunkoa yhdessä tutkimuksen kommentointiryhmän kanssa. Rungossa oli useampia kysymyksiä muotoiltu siltä pohjalta, että niiden kautta saataisiin näkyviksi vapaaehtoisten toiminnassa kohtaamat haasteet ja ongelmat.

Olen lähestynyt näitä aineistossa esiin nousevia vapaaehtoistojen kohtaamia ongelmia toimintaedellytysten kehikon kautta. Halusin kääntää ajattelutapaa ongelmista toimintaedellytyksiin eli niihin reunaehtoihin, joiden avulla vapaaehtoistoiminta käytännössä onnistuu. Vapaaehtoisten puheissaan luomat vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytykset olen nimennyt fyysisiksi, toiminnallisiksi ja henkisiksi vapaaehtoistoiminnan edellytyksiksi.

Yhteistä kaikille näille toimintaedellytyksille vaikuttaa olevan tietynlainen murros vapaaehtoistoiminnassa. Se ilmeni aineistossa mm. kokemuksena siitä, että kansalaisyhteiskunnan aktiiviset toimijat ikääntyvät samalla kun uusia vapaaehtoisia ei ole helppo löytää. Lisäksi haastateltavat kokivat, ettei vapaaehtoistoimintaan olla välttämättä halukkaita sitoutumaan pidemmäksi aikaa. Nyt toiminnassa mukana olevat vapaaehtoiset sanovat, että enemminkin kaivattaisiin episodisia vapaaehtoistoiminnan muotoja, esimerkiksi mahdollisuutta järjestää tapahtuma ilman muuhun toimintaan sitoutumista. Kuitenkin toiminnan jatkuvuuden kannalta tarvittaisiin myös ihmisiä, jotka olisivat valmiita sitoutumaan pidemmäksi aikaa. Sivulla 82 esitetyssä taulukossa on tiivistettynä eri toimintaedellytyksien olennaiset piirteet.

#### 4.1.1 Vapaaehtoistoiminnan fyysiset edellytykset – kilpailua resursseista

Tutkimuksen aineiston pohjalta voi esittää perustellun näkemyksen, että vapaaehtoiset kilpailevat tänä päivänä toiminnan resursseista, olipa kyseessä rahallinen tuki toiminnalle, uusien vapaaehtoisten rekrytointi tai sellaisten tilojen saaminen, jotka mahdollistavat vapaaehtoistoiminnan onnistuneen järjestämisen. Lisäksi nykypäivän työelämän koetaan vaativan tekijöiltään paljon, jolloin työikäisten voi olla haastavaa löytää aikaa vapaaehtoistoiminnalle.

## Taulukko Eri toimintaedellytysten painotukset

Vapaaehtoistoiminnan fyysiset edellytykset	Vapaaehtoistoiminnan toiminnalliset edellytykset	Vapaaehtoistoiminnan henkiset edellytykset
<ul style="list-style-type: none"> <li>Kilpailu uusista vapaaehtoisista – kokemus auttamishalun väheneemisestä ja vapaaehtoistoiminnan luonteen muuttumisesta</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Uusien vapaaehtoisten kohtaaminen –perehdytys</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Siirtykö toimintakulttuuri uusille toimijoille, vai tulee sukupolvien välille kiulu?</li> <li>Toimintakulttuurin siirtymiseen tai sen vastustamiseen vaikuttavat sukupolvien erilaiset näkemykset toiminnan luonteesta, toimintatavoista ja vammaisuudesta</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>Kilpailu toiminnan tiloista – vapaaehtoistoimijoiden kohtaamat alueelliset erot toimittoloissa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Sitoutumisen väheneminen – lyhytkestoisten osallistumisen mahdollisuuksien tarve</li> <li>Episodisen toiminnan ja toiminnan jatkuvuuden suhde</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vastuun jakautuminen ja jakaminen vapaaehtoistoimijoiden välillä – haasteita vanhempien ja nuorempien vapaaehtoistoimijoiden välisessä suhteessa</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>Rahalliset resurssit toiminnan järjestämiseen – minkätyyppisen vapaaehtoistoiminnan järjestämiseen tukea saa?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Tuki erilaisille toiminnan muodoille (tuen muodoissa otettava huomioon eri toiminnan muotojen vaatimukset)</li> <li>Tuen kohdentuminen eri vapaaehtoisille</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Luottamuksen syntyminen vapaaehtoistoimijoiden välillä sekä suhteessa liittoon (myös kokemus vastuun jakautumisesta liittyy luottamukseen)</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>Alueelliset erot vapaaehtoistoiminnan resurssissa – kuka avustaa, ketä avustaa, missä avustaa?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yhdistyksen toiminnan suuntaamisesta päättäminen (demokratia)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Toimintakulttuurit ja vapaaehtoistoimijoilta odotetut piirteet</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>Suomen alueiden epätasainen kehitys vaikuttaa vapaaehtoistoimintaan osallistumisen mahdollisuuksiin</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Palautteen saamisen merkitys ja palautteen antamisen tavat vapaaehtoistoiminnassa</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Huonokuuloisuuden vaikutus yhdistystoiminnan toimintakulttuurin kannalta</li> <li>Kuulovammaan liitetyn stigman merkitys arjen toiminnan kannalta</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoistoiminnan fyysisten toimintaedellytysten resurssista käydyin kilpailun vaikutus vapaaehtoisten jakamiseen</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoisten jaksamisen tukeminen (sekä uusien että vanhojen)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Vapaaehtoistojena jaksaminen (ilmenemismuodot uusilla ja vanhoilla toimijoilla)</li> </ul>

Toisaalta työikäiset vapaaehtoiset osittain haastoivat itse käsitystä, ettei työikäisillä olisi aikaa osallistua vapaaehtoistoimintaan. He tunnustivat kyllä, että työelämä vaatii paljon, mutta sanoivat kuitenkin haluavansa osallistua vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminnan muodoissa ja järjestämisessä pitäisi paremmin huomioida työikäisten tilanne, esimerkiksi se, mistä lähtökohdista he lähtevät toimintaan mukaan. Työikäiset toivovat lisää tapahtumia, joihin he voisivat ottaa perheensä mukaan.

*(---) että perhetoimintaa lisää. Ja että sitä kautta saadaan nämä työikäiset aktiiviksi, että sitten teille poikii sinne, että työikäisiä vapaaehtoisia ehkä jokunen. (---) Se kolkot-kuuskyt-ikäväli teillä on huonosti hoidettu tällä hetkellä, että meillä on tarjolla tutkimuksia ja perhekuntoutuskursseja. (---) Niin onko sitä potentiaalia kukaan koskaan miettinyt, että niitäkin saattais kiinnostaa (vapaaehtoistoiminta A.L.)?*

Haastateltavilla oli lukuisia kokemuksia vapaaehtoistoiminnan fyysisistä toimintaedellytyksistä: suomalaisten auttamishalun väheneemisestä, vapaaehtoistoiminnan muuttumisesta vastikkeellisemmaksi sekä uusien vapaaehtoisten rekrytoinnin hankaluudesta. Nämä kaikki voivat vaikuttaa tällä hetkellä toimivien vapaaehtoisten jaksamiseen. Kokemus siitä, että itse vapaaehtoistoiminnan lisäksi pitää kamppailla toiminnan edellytyksistä, voi uuvuttaa. Tämä on osittaisessa kontrastissa aiempien tutkimusten (esim. Pessi & Saari 2011), joissa suomalaisten auttamishalun nähdään olevan vielä vahvaa.

*Minä toimin monessa yhdistyksessä ja joka paikassa on sama juttu, että hallitukseen on vaikea saada ja se vapaaehtoistoiminta, se on vaikeeta. Ei ole enää sitä auttamisen halua.*

Vapaaehtoiset joutuvat miettimään yhä tarkemmin, minkälaista ohjelmaa ja tekemistä yhdistys tarjoaa. Monet olivat huomanneet, että tapahtumat, joissa on esimerkiksi luento tai muuta vastaavaa ohjelmaa, saavat ihmisiä paikalle. Perusyhdistystoiminta puolestaan ei houkuttele niin paljon. Yhdistysten on luonnollisesti pohdittava tarjoamaansa toimintaa myös siltä kannalta, mihin yhdistyksen resurssit riittävät. Aineistossa tuli näkyviin, että suomalaiset yhdistykset kilpailevat vapaaehtoistoimijoista ja toimintaan osallistuvista. Myös Pessi ja Oravasaari (2010) ovat nostaneet esille, että tietyt vapaaehtoistoiminnan muodot ovat suosittuimpia ja kiinnostavat enemmän kuin toiset.

*Ja jos niissä on jotain ohjelmaa vähänkin enempi, niin kyl tulee enemmän ihmisiä. (---) Kyl meillä tämmöissä tilanteissa sitten ihmisii tulee, mut ei ihan jollei mitään kummempaa oo, niin hyvin heikosti.*

Joidenkin mukaan vapaaehtoistoimintaan saattaa tulla mukaan ihmisiä saamaan lisämeriittä muuhun toimintaansa, esimerkiksi työelämää tai politiikkaa varten. Heillä ei ole välttämättä kuitenkaan aikomusta toimia aktiivisesti. Tällaisten henkilöiden uskottiin olevan vain näennäisesti sitoutuneita vapaaehtoistoimintaan ja sen tavoitteisiin.

### *Vapaaehtoistoiminnan murros*

Haastateltavien fyysisiä toimintaedellytyksiä käsittelevässä puheessa muodostui kuva siitä, että iäkkäämpi sukupolvi eroaa nuoremasta sukupolvesta vapaaehtoistoimintaa koskevien käsitysten suhteen. Iäkkäämmät vapaaehtoiset kokivat, että nuoremmat kampaavat toiminnasta palkkiota enemmän kuin heidän sukupolvensa. Ryhmähaastattelussa nuoret kuitenkin kertoivat olevansa valmiita tulemaan leireille ensisijaisesti sen takia, että pääsevät toimimaan esimerkkeinä nuoremmille huonokuuloisille nuorille. Motiivina monella nuorella oli se, että toimimalla leiriohjaajina he omalta osaltaan auttavat toisia, niin kuin heitä on autettu silloin, kun he olivat nuorempia. Haastateltavien kokemuksia auttamishalusta ja vapaaehtoistoiminnan muuttumisesta vastikkeellisemmaksi ei saa siis katsoa liian mustavalkoisesti.

*HA: Ja ootko yrittänyt etsiä jo itsellesi seuraajaa?*

*V: Joka paikassa, missä on porukkaa, niin mä oon puhunu. Mutta ei se, ei oo vielä tärpänny. (--) Ei kukaan viitti enää olla niin hölmö, että ottaa tehtäväkseen, mistä ei saa palkkaa.*

*Mutta toisaalta mä ymmärrän kyllä, että niin kun nuoret on, niillä on toisenlainen se näkemys ja se maailmankuva. Se on paljon hektisempää, et se tulee kyllä laittaa, tässä tulee kyllä joku murros kyllä tapahtumaan.*

Eräs haastateltava nosti keskusteluun myös sen, vaikuttaako palkan tai palkkion odottamiseen vapaaehtoistoiminnan laji. Tätä on syytä tarkastella lähemmin ja pohtia, kuinka paljon vapaaehtoistoiminnan muuttumiseen vastikkeellisemmaksi vaikuttaa se, että tietyt vapaaehtoistoiminnan tehtävät ovat muuttuneet haastavammiksi ja vaativat tekijöiltään yhä enemmän tietotaitoa ja monipuolisia henkilökohtaisia resursseja. Lisäksi kuulolähipalveludiskurssissa tulee selkeästi esiin, että lähipalvelutoimijat saavat oman motivaationsa auttamiensa vanhusten kiittävästä palautteesta. Voiko olla niin, että sellaisista vapaaehtoistehtävistä, joista ei saa riittävästi konkreettista palautetta, toivotaan enemmän rahallista korvausta?

*Koska siis mä väitän, et kaikki me saamme jotakin. Mutta mitä se jotakin on, ni se on eri asia. Mutta esimerkiks jossain vaiheessa oli puhetta, että Kuuloviestiin tulee artikkeleita ja samassa on ikään kuin tilinumero, et maksun voi osottaa. Niin minkä takia mä pystyn huoltamaan kaverin kojeen palkatta, mutta en kirjottamaan sitä*

*lehtijuttua? Et tavallaan (---) se, että kaikesta pitää maksaa, kaikesta pitää saada palkkioita. Ja tavallaan (---) se rahallinen korvaus, ni se on jotenkin (---), et sitä (---) oletetaan ja vaaditaan ihan käsittämättömän paljon.*

Haastateltavien mielipiteet vapaaehtoistoiminnan perimmäisestä luonteesta jakautuvat hyvin voimakkaasti. Osa vapaaehtoisista piti tiukasti kiinni siitä, ettei vapaaehtoistojena toimimisesta tule maksaa muuta korvausta kuin kulukorvaukset. Heidän mielestään palkkioiden maksaminen vie vapaaehtoistoiminnasta jotain olennaista.

*Ja mä oon joskus huomannut, että ihmisillä menee se vapaaehtoistyön semmoinen olennainen, niin se katoa, että pitäis aina saada jotain korvausta. Okei, ehkä kuuluukin saada jotain kulukorvausta, se on ihan selvää. Mutta jossain vaiheessa on tullut esiin tämmöistä, että pitäis saada jotain pikku palkkioita, kun eihän se oo se juttu. Vaan se juttu on se, että siitä saa siitä toiminnasta itsestään jo jotakin itselleen.*

Osa vapaaehtoisista ehdotti jo painokkaammin, että vaativista vapaaehtoistehtävistä tulisi harkita korvauksen maksamista. Kuuloliitolla olisi hyvä olla palkkioiden ja korvausten maksamisen perusteista yhtenäiset linjaukset, jotta eri puolilla Suomea asuvat vapaaehtoiset eivät joutuisi epätasa-arvoiseen asemaan.

### *Sitoutuminen vapaaehtoistoimintaan*

Kun vapaaehtoistoiminnan murroksesta on puhuttu yleisemmin, on painotettu, että ihmiset ovat valmiita osallistumaan lyhytkestoiseen vapaaehtoistoimintaan. Siitä on tullut hokema, jota korostetaan kaikilla eri foorumeilla. Nuoria saadaan mukaan, kunhan heille tarjotaan mielekästä tekemistä. Myös tässä tutkimuksessa esitettiin näkemyksiä, että episodimainen tai projektityyppinen vapaaehtoistoiminta voisi madaltaa osallistumiskynnystä.

*Samalla tavalla mä luulen, että jos on niin kun joku ikäänku yks yksittäinen tapahtuma, ja sen järjestäminen. Niin se voi olla helpompi kuin se, että lähtee esimerkiks koko vuodeks. Et tavallaan (---) nää projektityyppiset voi olla helpompi.*

Toisaalta tämän tutkimuksen pohjalta voi myös todeta, ettei uusien vapaaehtoisten houkuttelemisen ole niin yksinkertaista kuin vapaaehtoistoiminnan episodisuutta koskevassa retoriikassa annetaan ymmärtää. Nimittäin haastateltujen vapaaehtoisten kokemusten perusteella toiminnan episodisuus tai projektimaisuus ei sekään aina auta. Joskus voi olla todellisia vaikeuksia saada ihmisiä mukaan edes lyhytkestoiseen toimintaan.

*Mä vielä jossain vaiheessa uskoin, että semmoinen lyhytaikainen sitoutuminen johonkin olisi mahdollista. Mutta kyllähän se on sitten, kun huomaa, että ei saa*

*edes vaalikeräykseen yhtään ihmistä osallistumaan, niin karisee sekin luulo, että ihmiset olisivat valmiita edes semmoiseen, semmoiseen lyhytaikaiseenkaan juttuun.*

Vapaaehtoistoiminnan fyysisten toimintaedellytysten onnistumisen kannalta on kuitenkin tärkeää, että lyhytkestoisia ja vähemmän sitoutumista vaativia vapaaehtoistehtäviä olisi tarjolla. Joillakin haastateltavilla oli jo ehdottaa konkreettisia lyhytkestoisen toiminnan muotoja. Varsinkin nuoremmille ja työikäisille huonokuuloisille toivottiin lyhytkestoisia tapahtumia sekä mahdollisuuksia toimia luennoitsijana ns. kokemus-kouluttaja-tilaisuuksissa.

*No mun mielestä meitä työikäisiä voisi käyttää niinkö enempi tämmöisiin luento-tyyppisiin, koska siinä ei mene sillä tavalla, että nyt pitää olla kolme vuotta sitoutunut. Niinkö esimerkiksi yhdistykset voisivat käyttää sairaaloiden ensitietokursseille, että pyytää kertomaan, miten elämässä kuulovamma näkyy ja miten selviää? Ja sitten liittotasolla, jos on jotain. Aina meitä, jotka olemme niinkö ekstroverttejä.*

Yhtä hyvin iäkkäätkin ihmiset voivat kaivata lyhytkestoisia toimintamuotoja. Heillä esimerkiksi terveydelliset syyt voivat vaikuttaa toimintaan osallistumisen mahdollisuuksiin, ja he voivat toivoa ”kevyempiä” vapaaehtoistehtäviä.

Vaikka haastateltavain nouseekin selkeä ja perusteltu tarve kehittää lyhytkestoisia vapaaehtoistoiminnan muotoja, ei saa unohtaa toimintaan pitkäjänteisesti sitoutuneita vapaaehtoistoimijoita, vaan myös heille pitää tarjota tukea toiminnassa mukana jaksamiseen. Tulevaisuuden vapaaehtoistoiminnan sujuvien käytäntöjen kannalta olisikin tärkeä puhua auki pitkää sitoutumista vaativien toiminnan muotojen sekä lyhytkestoisen toiminnan suhde ja tehdä tämä näkyväksi ihan yhdistystasolla.

Esimerkiksi uudelle vapaaehtoiselle olisi tärkeää tietää, mitä häneltä odotetaan ja mikä on hänen toimintansa suhde muihin yhdistyksen toimintoihin. Lisäksi mahdollisuuksien mukaan olisi hyvä selvittää yhdistystasolla ja toimintaa kehitettäessä niin sanotut jaksamisen kipupisteet eli ne hetket, jolloin pitkäkestoisesti toimintaan sitoutunut vapaaehtoistoimija välttämättä tarvitsee tukea ja kannustusta jatkamiseen. Samoin kannattaisi pohtia keinoja vapaaehtoistehtävien kierrättämiseen: kutsutaan lyhytkestoiseen toimintaan osallistuvia myös pidempään sitoutumiseen sekä annetaan pitkään mukana olleille mahdollisuus välillä vetää henkeä. Tietyllä tavalla vapaaehtoistoiminnan arjen pitäisi pystyä joustamaan vapaaehtoistoimijoiden elämänkaaren ja tarpeiden mukaan.

*Kyllä se asia on niin, että nää on semmosia pitkäjänteisiä juttuja, että se on vuosi, kaks, kolme vuotta on se aika ennen ku tapahtuu sitten jotakin. Ja joskus tapahtuu hyvinkin nopeesti. Mut jotkut asiat, niin ne vaan kestää siellä, että se on tämänönen. Ja, että näitä motivoivia me kaivattas.*

## Vapaaehtoistoiminnan rakenteet

Yhtenä syynä siihen, ettei uusia vapaaehtoisia helpolla löydy, voi olla pelko siitä, että toiminta vaatisi osallistujalta liikaa ja että se olisi liikaa suorittamista. Haastateltavien puheissa yhdistystoiminnasta luotiin osittain hyvin ”kankea” kuva, jolloin siihen liitettiin käsityksiä toiminnan byrokraattisuudesta ja vaativuudesta.

*Mutta äkkiseltään noin aatellen, että pois se semmoinen suorittaminen ja ahdistavuus, että ei sen pidä olla mitään verenmaku suussa tekemistä. Ja sitten toisaalta, miksi pitäisi olla puheenjohtaja, eikö sitä vastuuta voisi jakaa, että kaikki olis yhdessä? Voiko kieltäytyä, että ei ole mitään tämmöistä, että onko kaikilla yhdistyksillä olemassa, että niiden on pakko pitää tämmöistä kirjanpitoa? (Ei mukana toiminnassa tällä hetkellä)*

Yhdistystoiminnan pöytäkirjojen ja muiden virallisten tehtävien tekeminen alkoi haastateltavien mielestä olla esteenä toiminnassa jaksamiselle ja uusien toimijoiden mukaan saamiselle. Tämä kehityskulku tuo uudenlaisia haasteita liiton ja yhdistysten vapaaehtoistoiminnan organisoimiseen. Voi olla, että tulevaisuudessa tarvitaan aivan uudenlaisia vapaaehtoistoiminnan järjestämisen muotoja, sellaisia, joissa olisi mahdollisimman vähän muodollisuuksia.

*Mä sanoisin, että jaksamista haittaa tai vaikeuttaa nämä muodollisuudet, joita pitää käydä läpi. On kokouksia, pitää olla hyväksytyjä pöytäkirjoja, pitää olla toimintakertomus, toimintasuunnitelma, talousarvio ja kaikki nämä jutut. Kun haluaisi keskittyä tähän niin kun hauskaan ideoimiseen ja tekemiseen. Ja nämä muodollisuudet kyllä varmaan estävät monia hakeutumasta toimintaan.*

Yhtenä toimintaan osallistumisen esteenä voi olla lisäksi se, että Suomessa on paljon muitakin yhdistyksiä ja järjestöjä, jotka kilpailevat potentiaalisten vapaaehtoisten huomiosta, ajasta ja panoksesta. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että paikalliset kuulo-yhdistykset eivät välttämättä pärjää tässä kilpailussa paikallisten eläkeläisyhdistysten kanssa. Tästä syystä tuotiin myös esille, että tulevaisuudessa yhteistyötä muiden yhdistysten kanssa paikallistasolla on vahvistettava ja kenties luotava aivan uudenlaisia yhteistyömuotoja.

*Minä ennustin muutamia vuosia sitten sen, että nää yhdistykset (---) tulee kilpailemaan keskenään, ja nyt ollaan siinä tilanteessa just, että kilpaillaan jäsenistä. Kellä on paljon toimintaa, kellä on paljon menoja tai sitten näitä kaikenlaista toimintaa, niin se vetää nyt ihmiset. Ne menee sinne. (---) Ja nyt on hirveen vahvasti nää sanotaan, että eläkeläisjärjestöt. Nää ottaa. Ne painuu kuule sinne, siellä on.*

Vapaaehtoistoiminnan fyysisiin toimintaedellytyksiin voidaan lukea myös tilaisuuksien ajankohta: järjestetäänkö toimintaa päivällä vai illalla, vai voidaanko sitä järjestää molempina ajankohtina. Haastateltavien mukaan iäkkäille pitäisi olla tarjolla toimintaa päiväaikaan. Se ei kuitenkaan yleensä sovi työikäisille, vaan toiminta pitäisi järjestää illalla.

Ideaalein vaihtoehto haastateltavien mukaan olisi se, että toimintaa olisi molempina ajankohtina. Aktiivisten vapaaehtoistoimijoiden vähyden takia useimmilla paikkakunnilla toimintaa järjestettiin vain joko päivällä tai illalla. Tämä kannattaa huomioida vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä. Yhtäältä kannattaa esimerkiksi pohtia jatkossa työikäisille suunnattujen valtakunnallisten viikonlopputapahtumien lisäämistä, ettei työikäisten vapaaehtoistoimintaan osallistuminen aivan kokonaan estyisi. Toisaalta kannattaa myös huomioida, että työikäisten aikataulujen takia eläkeikäiset vapaaehtoistoimijat voivat joutua ottamaan enemmän vastuuta vapaaehtoistoiminnan järjestämisestä.

### *Alueellisuus vapaaehtoistoiminnassa ja taloudelliset resurssit*

Tutkimuksen haastateltavien puheissa alueiden erot nousivat hyvin merkittäviksi vapaaehtoistoiminnan arjen kokemuksissa sekä mahdollisuuksissa osallistua vapaaehtoistoimintaan. Voidaankin perustellusti todeta, että alueiden erot vaikuttavat myös vapaaehtoisten toimintaan osallistumisen fyysisiin edellytyksiin. Haastatteluaineistosta paljastui voimakkaasti Suomen alueiden erilainen kehitys. Joillakin kunnilla menee taloudellisesti paremmin kuin toisilla. Kuntien erilainen taloudellinen tilanne voi näkyä ihan konkreettisesti vapaaehtoistoimijoiden arjessa.

Taloudellisesti heikommin toimeentulevissa kunnissa vapaaehtoisten voi olla vaikea saada avustuksia toimintansa järjestämiseen, ja heiltä voidaan jopa ruveta penäämään vuokria. Myös seurakunnat voivat pyytää tiloistaan vuokraa. Tämä on aiheuttanut ongelmia vapaaehtoisille ja yhdistyksille, sillä useimmilla yhdistyksillä ei ole varaa maksaa tilavuokria. Joissakin yhdistyksissä esimerkiksi hallituksen kokoukset oli jouduttu siirtämään muihin tiloihin, kuten vapaaehtoisten koteihin.

*Meillä on tähän asti ollu tavallaan niin kun semmonen, ei oma tila, mutta mitä me ollaan saatu vapaasti käyttää, palvelukeskus missä on induktiosilmukka ja tosi hyvät systeemit. Ja nyt se on sitten tänä vuonna muuttunu niin kun maksulliseksi. Sieltä on moni yhdistys lähtenyt pois, mutta me ollaan saatu vielä neuvoteltu sillai, että me ei jouduta siitä varsinaisesti maksamaan. Mutta ollaan sitten kuitenkin hallituksen kokouksia jouduttu viemään muualle, mutta että ne kuukausjutut on.*

Yhdeksi fyysiseksi toimintaedellytykseksi luen myös yhdistyksen taloudelliset resurssit. Yhdistysten välillä on eroja siinä, kuinka hyvin tai huonosti toimintaan on rahaa. Vapaaehtoistoimintaan ei haastateltavien mielestä ole kovinkaan helppo saada avustusta kau-

pungilta tai kunnalta, vaan se vaatii joka vuosi ylimääräistä vaivannäköä. Avustusten hakemiseen vapaaehtoiset toivoivat liitolta enemmän tukea tulevaisuudessa.

*Voin kertoa, sitä on kaupungilta kun yrittää saada jokavuotinen on se, että saako vai eikö saa edes yhtään avustusta siihen. Kun yhdistyksen varathan on pienet ja jotenkin me ollaan niin kun näin ajateltu, että ei me nyt omilla rahoilla ajella ympäri kuntia ja seutuja. (---) se on mun mielestä semmonen rasittava, että kun aina pitää. Kun ei saa semmosta sopimusta kaupungin kanssa, että se tulis joka vuosi, vaan aina pitää anoa ja olla siellä polvillaan.*

Haastateltavat toivat keskusteluun myös käynnissä olevan kuntamuutoksen eli kuntien yhdistämisen ja kuntaliitosten syntymisen. Joskus kuntaliitos on saattanut vaikeuttaa vapaaehtoisten toimintaedellytyksiä, kun vapaaehtoistoimintaan tarkoitettuja avustuksia ei ole korotettu, vaan aiempi rahasumma on jaettu useamman vapaaehtoistoimijan kesken.

*Niin tuota joillakin yhdistyksillä on valtavat alueet ja se on vaikee hoidettava sillon kun on eri kuntien alueella.*

Taloudellisten syiden vuoksi Suomen haja-asutusalueet jäävät haastateltavien mukaan usein ilman toimivaa vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoistoiminnan eri toimintamuotojen tarjoaminen painottuu helposti keskuksiin, eikä haja-asutusalueilla juuri ole toimintaa. Lisäksi haja-asutusalueiden asukkaiden voi olla vaikea osallistua kauempana järjestettyyn vapaaehtoistoimintaan esimerkiksi huonojen liikenneyhteyksien tai matkakustannusten takia.

*Niin kyllä siellä sit jo tarjotaan, me ollaan siellä äärialueella, yhdistyksen jäsenyyttä ihmisille ilman, että niillä on käytännössä kauheen hyvät mahdollisuudet osallistua toimintaan.*

*Y on sen verran iso alue, että meillä pitäis periaatteessa olla toimintaa hajautettuna, mutta siihen rahkeet ei riitä.*

Haja-asutusalueilla ja pienillä paikkakunnilla asuvat vapaaehtoiset kokivat myös, että heidän on vaikeampi saada tukea toimintaansa. Pitkät etäisyydet voivat nousta myös esteeksi vapaaehtoisten koulutukseen osallistumiseen. Voi olla, ettei siihen ole riittäviä taloudellisia resursseja tai sitten pidempi matka koetaan hankalaksi noin ylipääntään.

*Ne ihmiset, jotka on lähempänä siel teidän liittoa taikka ne yhdistykset paremmin, heillä on etulyöntiasema aina (---) he saavat liitosta (---) sinne kenen hyvänsä sil-*

*lon ku sinne ei oo ku kymmenen–kahenkymmenen kilometrin matka ja tänne onki sadan kilometrin matka.*

Vapaaehtoisilla oli kuitenkin hieman eriäviä näkemyksiä sen suhteen, mikä on pitkä matka. Tässä vaikuttavat selkeästi myös kyseisellä alueella saatavilla olevat julkiset kulkuvälineet ja niiden aikataulut.

*Mutta kaikki on suhteellista, Lapissa kakssataa kilometriä on sama kun täällä kaks-  
kyt kilometriä.*

#### **4.1.2 Vapaaehtoistoiminnan toiminnalliset edellytykset – perehdyttämisen, tukemisen ja palautteen tärkeys toiminnassa**

Toinen haastatteluaineiston pohjalta syntyvä vapaaehtoistoiminnan edellytys on toiminnalliset edellytykset, johon luen kuuluvaksi myös viime aikoina yhä enemmän palstatilaa saaneen vapaaehtoisten ja vapaaehtoistoiminnan johtamisen. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminta on hyvin monimuotoinen ilmiö. Siihen sisältyy esimerkiksi yhteistyö liiton palkatun henkilöstön ja vapaaehtoisten välillä sekä vapaaehtoisten yhteistyö muiden yhdistysten, julkisen sektorin sekä yritysten kanssa. Vapaaehtoistoiminnan muodot voivat vaihdella yhdistyskohtaisesti: jokin yhdistys voi tarjota enemmän virkistyspainotteista toimintaa, kun taas toinen keskittyy enemmän esteettömyysohjelmiin.

Vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallinen merkitys voimistuu tulevaisuudessa väestön vanhetessa. Onkin todennäköistä, että tämä on yksi syy, miksi vapaaehtoisten ja vapaaehtoistoiminnan johtaminen on saanut yhä suuremman painoarvon yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämän tutkimuksen haastateltavien puheiden ja näkemysten pohjalta saa selkeän kuvan siitä, että vapaaehtoistoiminnan johtaminen ei ole helppoa. Vapaaehtoistoiminnan johtaminen liittyy järjestötyön johtamisen laajempaan kokonaisuuteen. Arja Koski ja Riitta Kittilä (2011) ovat käsitelleet järjestöjohtamisen haasteita nyt ja tulevaisuudessa, erityisesti palveluita tuottavien sosiaali- ja terveysalan järjestöjen kannalta. He erottavat järjestötyön kokonaisuudessa ammatillisen työn ja vapaaehtoistyön, joka perustuu monesti vapaaehtoisten omiin kokemuksiin ja sitä myötä syntyvään kokemusasiantuntijuuteen.

#### **Uusien vapaaehtoisten rekrytoiminen**

Vapaaehtoistoiminnan toiminnallisiin edellytyksiin kuuluu vahvasti uusien vapaaehtoisten kohtaaminen. Haastatteluaineiston pohjalta selvisi, ettei yhdistyksillä ole erityisiä suunnitelmia uusien vapaaehtoisten houkuttelemiseksi, vaan sen pikemminkin koettiin olevan hienovaraista sosiaalisia taitoja vaativaa työtä. Monet vapaaehtoiset kuvailivat, kuinka he ovat joutuneet käyttämään sosiaalisia taitojaan uuden vapaaehtoisen houkuttelemiseksi mukaan toimintaan.

*No ei niitä kyllä ihan varmasti saa muuta kun väsyttämällä, että sillä tavalla kovasti houkuttelemalla jonkun verran on kyllä saatu.*

Jatkossa olisi kenties tärkeää kirjoittaa näkyviin yhdistyksen eri vapaaehtoistehtävät sekä vapaaehtoisilta odotetut ominaisuudet. Ne haastateltavat, jotka eivät olleet mukana paikallistason toiminnassa, sanoivat, että osallistumisen kynnyksenä on tietynlainen epävarmuus toiminnan luonteesta sekä muiden odotukset itseä kohtaan. Lisäksi potentiaalisilla uusilla vapaaehtoisilla ei tunnu olevan selvillä, minkälaista tukea toiminnan järjestämiseen on mahdollista saada.

*Ja sitten justiin se tilanne, et kun et oikein tiijä mitä se sisältää. Sanotaan vaan korulauseilla, et sä olisit hyvä ja sä kyllä osaisit ja kyllä sä pystyt. Mut sit jos siellä tuleekin jotakin yllättäviä, sellasia hankalia juttuja.*

Potentiaaliset uuden vapaaehtoiset saattavat myös pelätä, että he jäisivät yksin toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Vapaaehtoistoiminnan kehittämisen myötä kannattaakin tehdä näkyväksi uudelle vapaaehtoiselle tarjolla oleva tuki sekä pohtia systemaattisia keinoja ja toimintatapoja uusien vapaaehtoisten perehdyttämiseen vapaaehtoistoiminnan alkaessa.

*Mutta ehkä just se, että se vaatii aikaa ja panostusta ja sitte ehkä pelko siitä, et sitä hommaa joutus tekeen yksin. Eli se kaikki kaatus sille, että sä oot valtuutettu ja sulta vaaditaan. Ja sit jos sä et saa sitä tehtyä, niin sit se on sun vika vaikka sä ihan vapaaehtoisesti sitä hommaa teet, et se on ehkä se.*

#### **Tuen muodot ja mahdollisuudet vapaaehtoistoiminnassa**

Uusien vapaaehtoisten perehdyttämisen lisäksi merkittävä osa vapaaehtoistoiminnan toiminnallisia edellytyksiä on vapaaehtoisille tarjottu tuki. Olen sisällyttänyt tuki-koordiiniin vapaaehtoisten puheen vapaaehtoisille järjestetystä toiminnanohjauksesta, valmennuksesta ja koulutuksesta sekä vapaaehtoisten toisilta, liiton työntekijöiltä tai ulkopuoliselta taholta saamasta tuesta.

Vapaaehtoisten puhe toiminnan tukemisesta paljastaa ilmiön monitahoisuuden. Vapaaehtoistoiminnan arjessa tuki voi olla esimerkiksi sitä, että yhdistyksen vapaaehtoinen kysyy ensin apua liiton työntekijältä. Seuraavaksi hän näiden neuvojen ja tuen turvin opastaa oman yhdistyksensä vapaaehtoisia. Voidaan siis katsoa, että näin syntyy jonkinlainen tukiketju eri vapaaehtoistoiminnan toimijoiden sekä liiton työntekijöiden välillä.

Vapaaehtoisille on tarjolla useita eri tukimuotoja: kuulolähipalvelutoimijoille, vertaistukitoimintaan, vaikuttamistyötä tekeville vapaaehtoisille omansa. Haastatteluissa tuli esille kuitenkin tarve kehittää vapaaehtoisille tarjottua koulutusta, koska osalla heistä on kokemuksia siitä, ettei se tällaisenaan toimi. Esimerkiksi akustikusneurinoo-

maleikattu vapaaehtoinen korosti, että heille suunnatussa vertaistukikoulutuksessa pitäisi olla myös asiantuntijaluentoja.

Lisäksi vapaaehtoisten epäviralliseen vuorovaikutukseen kannattaa jatkossa varata riittävästi aikaa. Vapaaehtoiset nimittäin kertoivat osallistuvansa koulutuksiin paitsi tiedonsaannin vuoksi myös siksi, että niissä tapaa vertaisia eli muita vapaaehtoisia, jotka jossain toisella paikkakunnalla tekevät samaa vapaaehtoistehävää. Vapaaehtoisille on tärkeää, että koulutuksissa on riittävästi tilaa ja aikaa keskustella muiden vapaaehtoisten kanssa sekä kysyä heidän kokemuksistaan ja kertoa omistaan. Lisäksi koulutustilaisuudessa on mahdollista yhdessä luoda tulevan toiminnan pelisääntöjä ja toimintakulttuuria.

*Niin kun tää toiminnanohjaustapaamiset on erittäin tärkeitä, sitä tuntee tosiaan yksinäiseksi tuolla jossain kun tekee jotain ja puurtaa ja tulee vähän semmonen olo, että onkohan tässä mitään järkee. Kun kokoonnutaan yhteen niin siitä saa taas puhallettua uutta tuulta siihen hiileen, että kyl se tärkeä on.*

Vapaaehtoiset kertoivat myös erittäin mielenkiintoisesta ilmiöstä, varsinkin vapaaehtoistoiminnan johtamisen kannalta. He puhuivat nimittäin siitä, etteivät vapaaehtoiset välttämättä osaa ottaa vastaan heille tarjottua tukea. Tähän ilmiöön kannattaa puretua tarkemmin vapaaehtoistoiminnan kehittämistä suunniteltaessa ja etsiä tarkempia syitä sille, miksi tukea ei tarpeesta huolimatta osata hakea.

*X:hän on aina tarjonnut apua, ihan siis vuosikausia. Aina tuonut joka ikisessä mahdollisessa käänteessä sen esille niin, että pyytäkää apua ja näin pois päin. Mutta jotenkin se on meillä mennyt vain niin, että me ei osata käyttää sitä, mut että sitä on kyllä tarjottu aina.*

Haastatteluista selvisi myös se, etteivät vapaaehtoiset välttämättä tiedä tai tunnista toisten vapaaehtoisten taitoja. Samaten vapaaehtoiset pitivät Kuuloliittoa kohtalaisen etäisenä tahona, jonka toimihenkilöistä ja heidän osaamisestaan ei ole ollut riittävästi tietoa. Monella vapaaehtoisella tuntui olevan ns. ”luottotyöntekijä”, jolle he soittivat, olipa kyseessä mikä asia tahansa. Tämä on yksi selkeä kehittämiskohde tulevaisuudessa. Vapaaehtoisten ja liiton työntekijöiden välistä suhdetta ja toistensa tuntemista on syytä kehittää ja parantaa.

*Mulla on siellä muutama henkilö liitossa, jolle mä ain soitan riippumatta siitä, kuuluuks se asia heille vai ei. Eli pitäis olla niin kun Y:ssä oli muistaakseni jotain kränää vähän siitä, että ei tiedä kenelle sinne liitossa soittaa ja kuka vastaa mistäkin asiasta. (---) Liitossa pitäis olla paremmin sillai mihin soittaa mistäkin kysymyksestä.*

Vapaaehtoistoiminnan toiminnallisten edellytysten ja johtamisen kannalta on syytä käsitellä haastateltavien kokemuksia vapaaehtoistojien ja liiton työntekijöiden työnjaosta ja epäselvyyksien myötä mahdollisesti syntyvistä yhteentörmäyksistä. Joillakin vapaaehtoisilla oli kokemuksia siitä, etteivät he ole saaneet toimia osaamisensa ja taitojensa mukaisesti, vaan liiton toimihenkilö on päättänyt vapaaehtoisen puolesta miten toimitaan. Tämä saattaa johtaa käsitykseen, että vapaaehtoistojia olisi liiton toimihenkilöön nähden alemmassa asemassa. Vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä kannattaa kiinnittää huomiota vapaaehtoisten lisäksi liiton työntekijöiden rooliin vapaaehtoistoiminnassa.

*Välillä on tuntunu vahvasti siltä, että työntekijät liitossa ollaan jotenkin niin kun vapaaehtoisen työntekijän yläpuolella. Vapaaehtoinen saa kyyristellä, että saanko minä tehdä tämän. Sitten tulee työntekijä ja jyrää ja sanoo, että minä teen tämän. Niin siinä menee aika nopeesti halu tehdä yhtään mitään. Oon kohdannu tällais-takin.*

Vapaaehtoiset kokivat toiminnassa myös tuen puutetta, joka saattoi ilmetä useammalla eri tavalla. Jo pidempään mukana olleet vapaaehtoiset muistelivat kaiholla aikoja, jolloin liitolla oli enemmän työntekijöitä kentällä (”oma järjestösihteeri”). Tuen puute liittyi siis osalla vapaaehtoisista liiton aiempaa pienempään työntekijöiden määrään.

Osa taas nosti suurimmaksi ongelmaksi sen, ettei löydy riittävästi vapaaehtoisia suunnittelemaan ja toteuttamaan vapaaehtoistoimintaa. Kuuloliiton tarjoamalla tuella ei välttämättä koeta olevan hyötyä, jos paikallistasolla on pula aktiivisista toimijoista. Pitäisikö kenties jatkossa aluetyöntekijöiden työpanosta osoittaa aiempaa enemmän uusien vapaaehtoisten rekrytoimiseen?

*Nyhän kuitenkin, vaikka nyt kaikki järjestöelämä on mennyt eteenpäin ja paljon niinkö saa apua järjestöltä, mutta sitten kuitenkin niitä toimijoita on tosi... ne on niin lujan takana. Ehkä ennen vanhaa se toimiminen oli, vaikka se olikin niin alkeellistakin varmaan ihan alkuaikoina, niin kuitenkin se palava halu oli, joka tuntuu, että nyt on niinkö pikkuhiljaa hiipunut (naurahdus).*

Iso haaste vapaaehtoistoiminnan johtamisessa ja toiminnallisten edellytysten takaamisessa on tutkimusaineiston mukaan tuen kohdentuminen oikea-aikaisesti oikeille henkilöille. Osa tunsu saaneensa jo riittävästi koulutusta, mutta totesi samaan hengenvetoon, että osa vapaaehtoisista voi jäädä kokonaan vaille tarvitsemaansa koulutusta. ”Liiallinen” koulutus ja ohjaus voi muodostaa vapaaehtoiselle tunteen siitä, että vapaaehtoistoiminnasta häviää kaikki hauskuus ja virkistys ja että siitä tulee luonteeltaan liian velvoittavaa.

*Kyllä mä uskon, että mä olen saanut sitä (tukea AL.) riittävästi (naurahdus), että pystyn sitä sitten hyödyntämään mun kohdalla. Mutta minusta, jos joku tapahtuma jää niin, että siihen ei ole tarpeeksi osallistujia, että sekin jotenkin kertoo, että ei saa olla liikaakaan, että ihmiset jotenkin tukehtuu siihen, että taasko on joku ja näin, että vähän tällainen ajatus ehkä monella on.*

*Kyllä tämmöiset kurssit vapaaehtoistyöntekijöille, niin kyllä ne on hyviä niille, jotka ennen eivät ole olleet missään tämmöisessä toiminnassa, niin totta kai ne on hyviä.*

Kysyin vapaaehtoisilta myös heidän ajatuksiaan siitä, minkälaista tukea he kaipaavat tulevaisuudessa. Tämän kysymyksen kohdalla tuli esiin vastaavanlainen mielenkiintoinen ilmiö kuin siinä, kun vapaaehtoiset eivät olleet osanneet hakea tai käyttää tarjottua tukea. Nimittäin yllättävän usea vapaaehtoinen ei pystynyt kovin helposti nimeämään, minkälaista tukea he kaipaisivat tulevaisuudessa. Osalla oli kuitenkin konkreettisiakin ehdotuksia tulevaisuuden tuen tarpeista ja muodoista. Vapaaehtoiset toivoivat tukea esimerkiksi avustusten hakemiseen paikallistasolla. Lisäksi toivottiin palkatun henkilöstön tukea uusien vapaaehtoisten houkuttelemiseen mukaan toimintaan.

*HA: Joo. Mitä jos tänkin kohdalla vielä ajatellaan tulevaisuutta, eli tuleeko teille mieleen jotain mihin kaipaisitte tulevaisuudessa liiton työntekijän tukea? Siis jotain siellä vapaaehtoistoiminnassa.*

*HI: Mä aattelin tätä rahaa, että auttas hankkimaan rahaa näihin tapahtumiin ja muihin.*

Lisäksi toivottiin, että liiton tarjoamiin vapaaehtoistoiminnan tukitapahtumiin pääsisi osallistumaan samasta yhdistyksestä vähintään kaksi ihmistä. He saisivat toisiltaan tukea sekä itse koulutuksessa että myös silloin, kun koulutuksesta saatua tietoa viedään muiden vapaaehtoistojen käyttöön. Osa haastatelluista vapaaehtoisista piti yhdistyksen vapaaehtoisten kannalta huonona sitä, että koulutuksen kautta tullut tieto on saatavilla vain yhdeltä henkilöltä.

*Niin niin (mieltii), mä koen sen, että koulutusta voisi olla enemmän näille Kuulolähipalvelun toimijoille kuin Kuulolähipalvelun vastaavalle. Kun jos ajatellaan, että Kuulolähipalvelun vastaava saa jonkun täydennyskoulutuksen, niin eihän me saada mitään häneltä, että mitä siellä niinkö annettiin.*

### **Palautteen merkitys vapaaehtoistoiminnassa**

Vapaaehtoistoiminnan toiminnallisiin edellytyksiin luen kuuluvaksi myös palautteen saamisen ja antamisen, vaikkakin ne luonnollisesti sivuavat myös toiminnan henkisiä

edellytyksiä. Vapaaehtoisten mukaan toiminnassa ei välttämättä muisteta antaa positiivista palautetta toisille vapaaehtoisille. Useimpien mielestä palautteen saamisella olisi kuitenkin merkittävä vaikutus vapaaehtoistoimijana jaksamiseen (vrt. Pessi 2011). Palautteen antamisessa ja saamisessa on merkityksellistä palautteen oikea-aikaisuus. Vapaaehtoisten mielestä palautetta pitää antaa heti, kun siihen on aihetta.

*Varsinkin piirin kuin ihan pääkallonkin paikalta, niin on tullut positiivista palautetta. (---) Se on kyllä tosi sydäntä lämmittävää (naurahdus), että vaikka välillä epäilee omia rahkeitaan, mutta sitten sieltä tulee se palaute, että hyvin meni. Niin kyllä se sitten tuo sen, että jes, hyvä.*

Yllättävän monella vapaaehtoisella oli kokemus siitä, että vapaaehtoistoiminnassa saa palautetta epäonnistumisista ja asioista, jotka ovat menneet huonosti, muttei niistä asioista, jotka ovat sujuneet hyvin. Pessi (2011, 199) on painottanut, että vapaaehtoistojen muistaa huonon palautteen paremmin kuin hyvän palautteen. Joidenkin haastateltavien puheista sai myös käsityksen, että epäonnistumisista huomauttaminen oli saattanut pesiytyä osaksi yhdistyksen toimintakulttuuria (vrt. Harju 2011).

*Ja jos niinkö sitten epäonnistuu jossakin, ja siitä sitten tulee hirveesti noottia, eikä edes keskustella asioista. Ei keskustella niistä epäonnistumisista, vaan ne sivuutaan niin, että kaikki on hiljaa.*

Aineiston pohjalta voi todeta, että vapaaehtoistojen välisen viestinnän kehittäminen on tärkeää. On löydettävä keinoja kannustaa vapaaehtoisia antamaan toisilleen palautetta sekä ottamaan sitä vastaan. Palautteen niukkuus voi osittain liittyä myös suomalaisen kulttuuriin, jossa ei ole ollut tapana antaa yhtä näkyvästi palautetta kuin esimerkiksi amerikkalaisessa kulttuurissa.

### **Vuorovaikutus vapaaehtoistoiminnassa**

Haastatteluaineistosta nousi esiin ongelmia Kuuloliiton ja yhdistysten välisessä suhteessa. Osa vapaaehtoisista koki Kuuloliiton ja sen työntekijät hyvin etäisiksi. Tämän suhteen oli kuitenkin eroja eri vapaaehtoisten välillä. Ne vapaaehtoiset, jotka toimivat pienissä yhdistyksissä tai fyysisesti kaukana Kuuloliiton toimipisteistä, pitivät Kuuloliittoa ja sen organisaatiota usein etäisenä. Tietyllä tavalla siis fyysinen etäisyys tuntui aiheuttavan henkistäkin etäisyyttä. Kuitenkin vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytysten toteutumisen kannalta olisi erittäin tärkeää saada luotua tiiviimpää vuoropuhelua Kuuloliiton ja sen kaikkien eri jäsenyhdistysten ja niiden toimijoiden välillä.

*Se kattojärjestö Kuuloliitto, niin ellei Kuuloliiton kanssa ole mitään vuoropuhelua niin miten sillon yhdistykset voi ohjautua samaan suuntaan, sehän on täysin, yhdistyksethän ohjautuu vaan omaan suuntaansa jos se vuoropuhelu katkeaa lii-*



*ton tasolle. (---) Sehän täytyy se vuoropuhelu olla joka tasolla, siellä laajalta piiriin ja piiristä yhdistykseen, muutenhan yhdistys alkaa toimia ihan omaan suuntaansa.*

Toiminnallisten toimintaedellytysten kannalta vapaaehtoistoiminnan sekä yhdistysten päätöksentekoprosessit ovat merkityksellisiä. Voidaan perustellusti todeta, että yhdistyksillä on myös oma sisäinen demokratiansa Kuuloliiton sisäisen demokratian ja organisaation lisäksi. Eri yhdistyksillä voi olla erilaisia käytäntöjä sen suhteen, kuinka avoimia esimerkiksi hallituksen kokoukset ovat ja miten hallituksen päätöksistä tiedotetaan.

*Nyt on tietenkin yks semmoinen asia, että meillä on jäseninä noin kakssataaviisikyt jäsentä, ja tietysti siellä on monenlaisia ajatuksia ja henkilöitä. Ovatko kaikki sitten sataprosenttisesti jonkun toimijan toimista niinkö hyväksyviä, että hyväksyvätkö he kaikki? Kyllä meilläkin on semmoisia jäseniä ihan varmasti, jotka eivät niinkö hyväksy kaikkia tekoja. Mä ihan tämän kokemuksesta sanon, että tämä toimii näin ihan varmasti.*

Haastatellut vapaaehtoiset tiedostivat vapaaehtoisten ja jäsenten heterogeenisyyden. Tutkimusaineistossa oli kattavasti puhetta eri yhdistysten tavoista toimia, ja variaatioita eri yhdistysten välillä on. Joissakin yhdistyksissä voidaan säännöllisesti kerätä jäsenistöltä palautetta toiminnasta ja siitä, minkälaista toimintaa jäsenistö odottaa jatkossa. Toisissa yhdistyksissä palautteen kerääminen jäsenistöltä ja vuoropuhelu heidän kanssaan vaikuttaa satunnaisemmalta. Vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä kannattaa pohdita, voisiko liitto tarjota tukea paikallisyhdistyksille esimerkiksi kehittämällä erilaisia menetelmiä saada palautetta jäsenistöltä.

Lisäksi puheenjohtajalla vaikuttaa olevan iso merkitys vapaaehtoistoiminnan kannalta, varsinkin paikallistasolla. Aineistossa tuli esille moninaisia esimerkkejä puheenjohtajista ja heidän erilaisista tavoistaan toimia. Puheenjohtajalla koettiin olevan iso vastuu yhdistyksen toiminnan avoimuudesta ja ilmapiiristä. Puheenjohtaja oli esimerkiksi joutunut ratkomaan toimijoiden välisiä ristiriitoja, ja tämä oli saattanut kuormittaa puheenjohtajaa muiden vastuiden ohella.

*Periaatteessa kaikki hallituksessa ja toimijoiden keskuudessa kääntyvät mun puoleen ja valittavat asioista ja kuvittelevat, että mä keksin ratkaisun ja pystyn toimimaan sovittelijana. (---) Mä koen, että se on myös hyvinkin uuvuttavaa tämmöset kinkkiset konfliktit ihmisten välillä. (Haastateltava toimii puheenjohtajana.)*

Haastattelut paljastivat myös sen, kuinka suuri merkitys puheenjohtajalla on tiedonkulun kannalta. Tietyt vapaaehtoistoimintaan liittyvät asiat voivat tulla vain puheenjohtajan tietoon, jolloin olisi tärkeää toiminnan sujuvuuden kannalta, että hän informoisi asiasta muitakin toimijoita. Puheenjohtajalla on siis iso vastuu tiedonkulun

toimivuudesta, mutta toisaalta hänellä on haastateltavien mukaan valta tehdä päätöksiä siitä, minkälainen tieto on relevanttia viedä eteenpäin.

*Jos tulee esimerkiksi kuulopiiristä kirje puheenjohtajalle, ni tietääkö esimerkiksi muu hallitus siitä kirjeestä, et semmonen on tullu. (---) Ja vaikka hallitus tietäis ni tietääkö esimerkiksi yhdistyksen kerhon vetäjät tai muut aktiiviset toimijat? Et (---) siinä on niin monta kohtaa, et mistä se ketju voi katketa. Ja sitten myös se, et mikä on tarpeellinen tieto puheenjohtajan mielestä muulle hallitukselle tai hallituksen mielestä muille aktiivitoimijoille.*

Haastatteluissa tuli esiin joitakin esimerkkejä siitä, että puheenjohtajan toiminta on aiheuttanut niin sanotun portinvartija-ilmiön. Osa haastateltavista esimerkiksi tunsii jääneensä paitsi toiminnan kannalta tarvittavasta tiedosta sen takia, ettei puheenjohtaja ollut toimittanut tietoa kattavasti eteenpäin kaikille vapaaehtoistoimijoille. Tällaisessa tilanteessa yhdistyksestä tulee helposti puheenjohtajansa näköinen yhdistys.

#### **4.1.3 Vapaaehtoistoiminnan henkiset edellytykset – arvostus, vastuu, luottamus sekä vapaaehtoistoimijoiden piirteet – luovat toimintakulttuurin**

Kolmanneksi toimintaedellytysten muodoksi olen nimennyt henkiset toimintaedellytykset, jotka sisältävät vapaaehtoisten puheen vastuusta, luottamuksesta, arvostuksesta, vapaaehtoistoimijoiden piirteistä, aktiivisuudesta ja aktiivisista toimijoista sekä vapaaehtoistoimijana jaksamisesta. Nämä tekijät ovat yhdessä luomassa yhdistysten toimintakulttuuria. Aaro Harju on kirjoittanut Kansalaisyhteiskunta-verkkolehden pääkirjoituksessa (2011) järjestöjen kulttuureista ja niiden merkityksestä järjestötoiminnan kannalta. Hän on korostanut, kuinka tärkeää on tuntee järjestön kulttuuri(t), koska se vaikuttaa käytännössä kaikkeen järjestöissä.

Harjun (2011) mielestä kulttuuriin ja sen ilmenemismuotoihin ei järjestöissä kuitenkaan kiinnitetä vielä riittävästi huomiota. Järjestökulttuuri on monesti pinnan alla – se aistitaan, mutta sitä ei kyetä pukemaan sanoiksi saatikka ottamaan huomioon järjestön jokapäiväisessä toiminnassa. Tämä tutkimus toivottavasti tekee kuuloyhdistysten ja Kuuloliiton kulttuureja näkyvämmiksi, jotta tulevaisuudessa järjestön kulttuuriin liittyvät asiat pystytään paremmin huomioimaan toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Monessa järjestössä ja paikallisyhdistyksessä on Harjun mukaan yllättävän negatiivinen ilmapiiri. Hän näkee sen johtuvan järjestöjen toimintakäytänteisiin pureutuneesta kulttuurista, josta on tullut niin itsestään selvää, ettei sitä osata kyseenalaistaa tai muuttaa. Harjun mielestä järjestön sisäisellä kulttuurilla on niin vahva voima, että se siirtyy huomaamatta sukupolvelta toiselle. Toisaalta esimerkiksi tässä tutkimuksessa tulee esille, että vallitsevaa toimintakulttuuria voidaan yrittää muuttaa tai jopa kyseenalaistaa. Jos siinä ei kuitenkaan onnistuta, saattaa toimijoiden välille syntyä eripuraa ja esimerkiksi sukupolvien välinen kiulu.

Harju (2011) painottaa kuitenkin, että järjestön kulttuuria voidaan muuttaa, jos muutostyöhön tartutaan päättäväisesti ja sitä johdetaan vaadittavalla tavalla. Harju kannustaa järjestöjä tarkastelemaan kulttuuriaan sekä muuttamaan sitä. Järjestökulttuurin muutos voi toimia avaimena järjestön ilmapiirin raikastamiseen, joka mahdollistaa ja palauttaa myös tekemisen riemun.

Kuuloliitossa ja kuuloyhdistyksissä ei ole yhtä yhtenäistä toimintakulttuuria, vaan vapaaehtoistoimijoiden voimakkaan heterogeenisyyden takia toimintakulttuureja on luonnollisesti useampia.

Kuuloyhdistysten kulttuurit vaikuttavat olevan osittain samanlaisia ja osittain toistensa vastakohtia. Tulkitsen, että vapaaehtoistoiminnan toimintakulttuurien moninaisuus linkittyy läheisesti vertaisdiskurssiin ja siellä esiin tulleisiin vertaisuuden yhtenäisiin piirteisiin ja eroihin. Tutkimusaineiston perusteella joissakin yhdistyksissä ja toiminnassa käydään identiteettipohjaista kamppailua esimerkiksi siitä, mihin yhdistyksen resurssit suunnataan. Lisäksi toimintakulttuuriin vaikuttavat käsitykset vammaisuudesta ja iän merkityksestä. Osa vapaaehtoisista haluaa ”häivyttää” yhdistyksen imagosta vamman, kun taas toiset ovat sitä mieltä, että se on kaiken toiminnan lähtökohta.

### *Vapaaehtoistoimijoiden piirteet*

Vapaaehtoistoiminnan vallitsevaan kulttuuriin vaikuttavat olennaisesti myös toiminnassa mukana olevien vapaaehtoistoimijoiden piirteet sekä tulevilta vapaaehtoistoimijoilta toivotut ja odotetut ominaisuudet. Haastatteluaineisto paljastaa tähän liittyvän mielenkiintoisen asian: vaikka tällä hetkellä mukana olevat vapaaehtoiset pitävät uusien vapaaehtoisten vähyyttä oman jaksamisensa kannalta isona ongelmana, he silti odottivat uusilta vapaaehtoisilta tiettyjä ominaisuuksia ja piirteitä. Lisäksi he esittivät hyvin voimakkaasti, että eri vapaaehtoistehtävissä vaaditaan erilaisia piirteitä (ks. taulukko eri diskurssit).

*Kyl siinä aluks on hirveen vaikee kieltää ihmisiä, varsinkin kun tunnetaan ihmisii, ei niitä tarjolla niin paljo oo. Mutta kyl yhdistyksen tehtävä on sit ohjailla mihin tehtäviin hän on sopiva sitten, että kaikki vapaaehtoiset mun mielestä sopii. On semmosia eri ihmisluonteita kun sopii toiseen tehtävään, mut ei toiseen.*

Lisäksi nähtiin, että vapaaehtoistoimijan tietyt ominaisuudet, kuten koulutus tai ammatti, saattoivat ohjata häntä tiettyntyyppisiin vapaaehtoistehtäviin. Tästä ei kuitenkaan saisi muodostua ”virallista” toimintatapaa, vaan uusille ihmisille olisi annettava mahdollisuus kokeilla siipiään myös sellaisissa tehtävissä, jotka eivät ole heille koulutuksen tai ammatin kautta tuttuja (vrt. Yeung 2005, timanttimalin jatkuvuus – uuden etsintä).

Jo toiminnassa mukana oleva vapaaehtoinen saattoi kokea, ettei vapaaehtoistoiminnassa välttämättä osata hyödyntää potentiaalisia uusia vapaaehtoisia (ts. ”rivijäseniä”)

ja heidän taitojaan. Olisi siis hyvä varmistaa, että vaikka useimmiten vapaaehtoisilta odotetaan tiettyjä piirteitä, ketään ei kuitenkaan suljettaisi suoralta kädeltä pois.

*Me ei välttämättä tunneta riittävän hyvin toisiamme ja toisten taipumuksia ja välttämättä se ihminen ite ei ymmärrä, että tästä vois olla paljon jollekin jotain iloa. Että sitä kapasiteettia vois olla siellä, vois olla, en tiedä.*

Vapaaehtoisten erilaisten ominaisuuksien huomioiminen toiminnan suunnittelussa ja organisoimisessa on osa järjestökulttuuria. Jos toiminta halutaan pitää kaikille avoimena, uusille vapaaehtoisille ei saa asettaa liian tiukkoja kriteereitä. Nykyiset vapaaehtoisten odotukset uusia toimijoita kohtaan olisi tehtävä näkyväksi; samalla tulevat näkyväksi myös vapaaehtoistoiminnan ja yhdistystoiminnan toimintakulttuurit. Haastateltavien mukaan vapaaehtoistoimijan tulisi olla empaattinen ja osata kohdata erilaisia ihmisiä. Heidän mielestään on erityisen tärkeää olla ”sensitiivinen” toimittaessa kuulovammaisten kanssa. Lisäksi vapaaehtoistoimijalta odotettiin myös sosiaalisuutta ja aktiivisuutta sekä tietynlaista peräänantamattomuutta.

*Minun mielipiteeni on se, että ihan kaikista ei tule vapaaehtoistoimijoita, täytyy tuntea semmosta sympatiaa toista ihmistä kohtaan ja varsinkin sitä kuulovammaista kohtaan, koska se kuulovammainen aina sanoo, että mikä, mikä. Ja se joka on semmonen kärsimätön, niin minun mielestä se ei tule onnistumaan.*

*No mä näen niinkö hyvän vapaaehtoistoimijan semmoisena aktiivisena partiolaisena, joka yrittää, vaikka ei aina niin kauheasti onnistuisikaan.*

Tutkimusaineiston pohjalta voi sanoa, etteivät luonteenpiirteiden ääripäät ole vapaaehtoistoiminnassa suotavia. Vapaaehtoistoimijoilta odotetaan aktiivisuutta, mutta he eivät saisi olla kuitenkaan ”liian” aktiivisia. Olisi tärkeää, että toiminnassa kaikkien olisi mahdollista tuoda esiin aktiivisuutensa eikä yksi toimija jyräisi muita alleen. Haastateltavista osa tuntui liittyvän aktiivisuuteen myös puheliaisuuden. Näkemystä kannattaa pohtia vapaaehtoistointaa kehitettäessä. Voiko vähemmän puhelias henkilö toimia myös aktiivisena vapaaehtoistoimijana?

### *Vastuu ja luottamus*

Edellä mainittujen vapaaehtoisilta odotettavien piirteiden lisäksi luen toiminnan henkisiin toimintaedellytyksiin vapaaehtoistoiminnassa ilmenevän vastuun, luottamuksen ja arvostuksen, jotka voivat ilmentyä sekä vapaaehtoisten kesken että vapaaehtoisten ja liiton välillä. Nämä seikat ovat hyvin merkityksellisiä vapaaehtoistoiminnan arjen sujumisen kannalta sekä uusia vapaaehtoisia rekrytoitaessa. Haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia vastuun saamisesta ja antamisesta sekä sen jakamisesta ja kasautumisesta.

Osalla haastateltavista oli kokemuksia siitä, että vastuu vapaaehtoistoiminnan järjestämisestä oli kasautunut yhden tai muutaman henkilön harteille. Tämä saattoi joutua useammasta syystä. Vapaaehtoinen ei välttämättä osannut kieltäytyä tarjotuista tehtävistä, tai sitten muita toimijoita ei ole ollut tarjolla. Osa vapaaehtoisista kuitenkin tiedosti, että he ovat itse luonteelleen tyypillisellä tavalla haalineet itselleen liikaa tehtäviä. Vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä kannattaa pohtia, onko jatkossa mahdollista tukea vapaaehtoisia omien rajojen tunnistamisessa. Vai katsotaanko sen kuuluvan jokaisen vapaaehtoistoimijan omalle vastuulle?

*Mä tunsin ikään kuin tämmöisen tilanteen, että ikään kuin kaikki on mun harteillani. Ja tää johtu paljon siitä, että meillä ei yhdistykseen, yhdistykseen lisääntynyt tällaista joukkoa, joka olisi ollut halukas tekemään jotakin vapaaehtoistyötä.*

*Sanoisin, että sitten itte kunkin ois aihetta katsoa peiliin ja yrittää jakaa niitä tehtäviä uusille niin, että sitä kautta saatais uusia toimintaan mukaan.*

Toiminnan kaikissa eri muodoissa luottamuksella on erittäin suuri merkitys. Haastateltavilla oli enimmäkseen positiivisia kokemuksia luottamuksesta vapaaehtoistoinnassa ja vapaaehtoistojen kesken. Luottamusta pidettiin erittäin tärkeänä vapaaehtoistoiminnan ja yhdistyksen toimintakulttuurin kannalta. Luottamus on ylipäätään vahvasti subjektiivinen ja ihmiseen kokonaisvaltaisesti vaikuttava asia, joka haastateltavien puheissa muodostui useammasta eri tekijästä. Vapaaehtoinen oli esimerkiksi kokenut luottamuksen osoituksena muilta vapaaehtoisilta saamansa palautteen.

*Mä sanoin äsken juuri, että mä huomasin heti, että nämä muut kuulovammaiset ihmiset ja tämä varsinainen jäsenistö, joiden kanssa jouduin tekemisiin, niin sain heiltä aikamoisen luottamuksen.*

Muilta saatavan palautteen lisäksi haastateltavat painottivat sitä, että vapaaehtoisten on kyettävä luottamaan toisiinsa vapaaehtoistoiminnan arjen sujuvuuden takaamiseksi. Tämä tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että jos joku vapaaehtoinen lupautuu järjestämään tilaisuuden, on muiden vapaaehtoisten kyettävä luottamaan häneen. Uusilta ja vanhoilta vapaaehtoistojen odotetaan siis ennen kaikkea sanojensa ja lupauksiensa pitämistä. Lisäksi tietyissä tehtävissä, kuten hallitus- tai toimikuntatyöskentelyssä, haastateltavat korostivat tehtävän luottamuksellisuutta; vapaaehtoisen on hyvä muistaa, että hän on tehtävässä edustamassa muuta jäsenistöä ja hänen on käytäyttyävä sen mukaisesti.

*Se on mun mielestä ihan nimenomaan luottamustoimi, että sä oot siellä edustamassa muita ja sut on valittu siihen.*

*Ei täällä kuitenkaan voi silleen lähteä rajaamaan, että jos joku on kiinnostunut, niin sen pitäis riittää. Mutta se, että sä olet kiinnostunut ja lupaat, mutta et saa koskaan mitään aikaiseksi, niin ne on niinkö.*

Valitettavasti joillakin vapaaehtoisilla oli kuitenkin kokemuksia siitä, etteivät luottamus ja luotettavuus toteutuneet oikealla tavalla. Luottamuksen puutteeseen liitettiin myös avoimuuden puute. Jos kaikki vapaaehtoiset eivät saa samaa tietoa yhdistyksen asioista, syntyy helposti epäluottamusta, mikä vähentää vapaaehtoisten jaksamista ja motivaatiota.

Muutamat vapaaehtoiset olivat huomanneet, ettei yhdistyksessä ollut toimittu yhdistyslain sääntöjen mukaisesti. Huomiot liittyivät epäilyihin yhdistyksen rahojen väärinkäytöstä. Edellä mainitut seikat olivat jättäneet vapaaehtoisiin voimakkaan negatiivisen jäljen, ja he olivat menettäneet uskoaan vapaaehtoistoimintaan. Näihin kokemuksiin on syytä suhtautua vakavasti ja miettiä, miten sellaisilta jatkossa välttyttäisiin.

*Mä ajattelisin, että vapaaehtoistojen keskenä aktiivisena kun on, niin siinä pitäis pienoinen määrä olla sitä yhdistyksen toimintasääntöihin sisään ajamista ja korostaa, että mitkä on meidän pelisäännöt, eli vaikka rehellisyys, jos rahoja pyöritellään.*

Ilällä on haastateltavien mukaan vaikutusta vapaaehtoisten väliseen luottamukseen ja vastuun jakamiseen. Nuorten vapaaehtoisten mielestä vanhemmat vapaaehtoiset eivät aina luota heidän kykyihinsä ja taitoihinsa, vaan he ovat joutuneet ”taistelemaan” omasta tilastaan ja tehtävistään. Vanhemmat vapaaehtoiset olivat kyllä tarjonneet heille tilaa ja paikkaa toiminnasta (invited place), mutta se ei ole ollut sellainen paikka, jonka nuori itse olisi halunnut (claimed place).

Ristiriita nuorille vapaaehtoistojen tarjotun paikan ja nuorten itse pyytämän paikan välillä voi aiheuttaa sen, että nuorempi vapaaehtoinen ei tunne tehtävää mielekkääksi eikä omannäköiseksi ja lopulta jättäytyy kokonaan pois. Jo 1970-luvulla toimintaan mukaan tulleilla vapaaehtoisilla oli kokemuksia sukupolvien välisestä kuulusta eli siitä, ettei heitä iän vuoksi ollut otettu mukaan yhdistystoiminnan luottamustehtäviin. Tulkitsen, että nuorempi vapaaehtoinen ei ole täysin hyväksynyt vallalla olevaa toimintakulttuuria, vaan on vastustanut sitä joko aktiivisesti kyseenalaistamalla toimintatavat tai passiivisesti jäämällä toiminnasta pois.

*Kyllähän ne sillai ottaa meijät koko ajan, ja sitten ne aina sanoo meille, että hieno jos tekin nyt tulisitte sinne ja sinne kokoukseen ja muuta. Ja sit kun me tullaan sinne, niin ne ikään kuin päättävät kaiken ohi, ettei koskaan kysytä mitään.*

*Niin, mä olisin ollut ehkä parempi joku tapahtumien järjestäjä kuin se, että mun pitää joka kuukausi tsekata, että tällä ja tällä papalla ja mummulla on synttäri ja*

*lähettää sille kortti. Vähän ehkä enemmän olisivat voineet vastuuta antaa, ja sillä tavalla mielekkyyttä.*

Kaiken kaikkiaan luottamukseen ja vastuuseen liittyvät kysymykset ovat erittäin merkityksellisiä yhdistyksen koko toiminnan kannalta. Lisäksi ne nousevat varmasti esiin vapaaehtoistyötä johdettaessa ja toiminnallisia edellytyksiä suunniteltaessa. Kuitenkin aineistoa voi tulkita myös niin, että näiden kahden asian suhteenkin yhdistyksen on kyettävä uusiutumaan. Vahvan luottamuksen sivutuotteena ei saa muodostua esimerkiksi liian jähmeää ja uudet henkilöt poissulkevaa toimintakulttuuria.

*Musta tuntuu, että nämä yhdistykset on vähän semmoisia junia, että ne on pakko olla olemassa. Siellä on kymmenen vuotta sama puheenjohtaja, ja sihteeri vaihtuu välillä. Ja ne junnaa eteenpäin, tekee, mitä käsketään. Tekee pöytäkirjat, mutta mitä siellä oikeasti tapahtuu, että onko siitä mitään iloa kenellekään?*

### Arvostus

Vastuun ja luottamuksen lisäksi vapaaehtoiset puhuivat paljon arvostuksesta. Nämä kolme asiaa ovat osaltaan voimakkaasti luomassa vapaaehtoistoiminnan ja yhdistysten toimintakulttuuria. Vapaaehtoiset puhuivat arvostuksesta useammasta eri näkökulmasta. Vapaaehtoiset lähtivät ensinnäkin siitä, arvostaako suomalainen yhteiskunta eli esimerkiksi kunnat ja kaupungit vapaaehtoisten tekemää työtä ja panostusta (ks. myös luku 4.2, vapaaehtoistoiminnan merkitys).

*H1: Me ei saaha keltään avustusta, X:n kaupunki ei anna pennin latia. Ei mitään.*

*H2: Kyllä se on se kiitos (---) mikä riittää mutta että ei raha.*

Yhteiskunnalta saatavan arvostuksen lisäksi vapaaehtoiset pohtivat, arvostavatko Kuuloliitto ja toiset vapaaehtoistoimijat heidän työtään. Enimmäkseen vapaaehtoistoimijat sanoivat Kuuloliiton arvostavan vapaaehtoistyötä, vaikka toiminnassa onkin voitu kohdata tiettyjä haasteita. Sitä vastoin paikallistasoinen arvostus jakoi vapaaehtoistojen mielipiteitä. Vapaaehtoistoiminnan eri diskursseja käsittelevässä luvussa tuli jo selville, että kuulolähipalveluun liittyvä puhe muodostui haastatteluaineistossa voimistuvaksi diskurssiksi. Vapaaehtoisten mielestä paikallistason vapaaehtoistoiminnassa arvostetaan eniten kuulolähipalvelua ja hallituksessa toimivia henkilöitä.

Sen sijaan kerhojen vetäjät sekä vaikuttamistyötä tekevät vapaaehtoiset saattoivat kokea, ettei heitä arvosteta samalla tavoin kuin hallituksessa toimivia tai kuulolähipalvelun työntekijöitä. Osittain tämä voi, varsinkin kerhotoiminnan osalta, liittyä vapaaehtoistoiminnan ”ammattilistumiseen”. Vapaaehtoistoimintaa on aiemmin saatettu pitää ”puuhasteluna”, jota esimerkiksi julkisen sektorin ammattilaiset eivät ole ottaneet tosissaan.

Viime vuosina puheet vapaaehtoistoiminnasta ”puuhasteluna” ovat ainakin vähentyneet, elleivät jopa kokonaan hävinneet. Tilalle on noussut yhteiskunnallinen puhe vapaaehtoistoiminnan merkityksestä, arvioimisesta, johtamisesta ynnä muusta. Tämä voi tuottaa myös käänteisilmiön siinä, että vapaaehtoistoiminnan arjessa ja käytännöissä ei välttämättä jää riittävästi tilaa ”harrastusmaiselle” yhdessä tekemiselle, kuten askartelulle. Vapaaehtoistoimijat ovat haastattelupuheen perusteella sisäistäneet yhteiskunnan kasvavat vaatimukset vapaaehtoistoimintaa ja -toimijoita kohtaan, ja ne ovat voineet siirtyä osaksi yhdistysten toimintakulttuuria.

*H1: Joo, ei kerhon vetäjää arvosteta sillai.*

*H2: Niin sä oot itte niin kun kokenu sen sillä lailla?*

*H1: Joo. Olen.*

### Aktiivinen toimija

Vapaaehtoistoiminnan henkisiin toimintaedellytyksiin luen kuuluvaksi edellisten teki-  
joiden lisäksi vapaaehtoistojen käsitykset aktiivisuudesta ja aktiivisen vapaaehtoistojen piirteistä. Haastatellut vapaaehtoiset tekivät selkeän jaon vapaaehtoistojen aktiivisuuden mukaan. Jako tehdään vapaaehtoistoiminnan ”tekeviin” vapaaehtoisiin ja vapaaehtoistoimintaan ”osallistuviin” vapaaehtoisiin. Toimintaan osallistuvat vapaaehtoiset luokiteltiin passiivisemmiksi kuin itse vapaaehtoistoimintaa järjestävät vapaaehtoiset. Toimintaan osallistuvia vapaaehtoisia ja jäseniä pidettiin kuitenkin tärkeinä vapaaehtoistoiminnan arjen ja toiminnan mielekkyyden kannalta. Esimerkiksi tapahtumia on turhauttavaa järjestää, jos niihin ei saada osallistujia.

*Niin (---) mikä on aktiivinen jäsen? (---) Nämä aktivistit voitais jakaa just näin, että ne tekevät aktiivit ja sitten ne osallistuvat aktiivit.*

*Meillä on kyllä sitä aktiivista porukkaa, joka tulee mielellään istumaan sinne, mutta ei sitä porukkaa joka järjestelis mitään.*

Haastateltavien aktiivista vapaaehtoistoimintaa ja aktiivisia toimijoita käsittelevässä puheessa tuli esiin myös se, että aktiivisten toimijoiden määrä ei vapaaehtoistoiminnan arjessa ole suuri. Aktiivisuutta käsittelevä puhe vahvistaa fyysisissä toimintaedellytyksissä esitettyä näkemystä siitä, että kuuloyhdistykset kilpailevat nykyään vapaaehtoistojen ajasta ja muista resursseista.

*Näitä samoja naamoja näkee tilaisuuksissa, periaatteessa ne on ne jotka suostuvat toimimaan, olemaan jossakin lipasvartijoina, meillä on nää vaalikeräykset ja sitten lähitoiminnassa ja virittämässä sitä sun tätä.*

Vapaaehtoiset nostivat myös keskusteluun uusien toimijoiden aktiivisuuteen kannustamisen vaikeuden. Moni toiminnassa mukana oleva vapaaehtoinen oli huomannut, että osa potentiaalisista toimijoista saattaa säikähtää, kun pidempään mukana ollut kannustaa häntä, osa taas aktivoituu. Tällä hetkellä mukana olevat ajattelivat, että vapaaehtoistoiminnan arjessa tarvitaan ihmisiä, jotka ottavat edes jonkinlaisen ”veto-vastuun”. Tämä kannattaa ottaa huomioon myös mahdollista perehdytystä suunnitellessa.

*Mä yritin heti värvätä ne johonkin (naurahdus). Ja sitten osa säikähti, mutta sitten toisaalta osa myöskin aktivoitu. Mulla oli aina vähän semmoinen epätasapaino siinä, että mulla ei ole oikein kauhean hyvä silmä siinä, että ketä voi patistaa kunnolla ja ketä ei. Jotkut sitten oikein närkästy siitä kunnolla, että älä nyt, on mulla omakin elämä, että älä noin kovasti patista.*

*Mä vain huomasin, että turha odottaa mitään, jos ei itse toimi. Se oli aina yleensä minä, joka otin yhteyttä, mutta kyllä ne sitten yleensä kuitenkin lähti mukaan.*

Vapaaehtoistoimijoiden aktiivisuus vaikuttaa myös siihen, minkälaiseksi vapaaehtoistoiminnan ilmapiiri muodostuu. Jos mukana on useita aktiivisia toimijoita, tuntuu toimintaan osallistuminen positiivisemmalta kuin siinä tapauksessa, että vastuu on enimmäkseen yhden vapaaehtoistoimijan harteilla.

*Sit se riippuu niin paljon siitä kenen kanssa sitä tekee, et jos on joku hyvä aktiivinen porukka, niin siinä se on kun leikkii vaan. Ja sit kun sä vedät kun kivirekee perässä, niin sit ei tee mitään muuta kun heittää hanskat tiski.*

Aktiivisia vapaaehtoistoimijoita koskevassa puheessa tuli esille saman ilmiön piirteitä kuin vertaisdiskurssin kommunikaatiota käsittelevässä puheessa. Nimittäin osan mielestä kuulovamma voi vaikuttaa siihen, lähteekö Kuuloyhdistyksen jäseneksi liittyvä ihminen myös mukaan toimintaan. Tätäkin piirrettä kannattaa pohtia tarkemmin vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä. Esim. toiminnanohjaustilaisuuksissa voi keskustella, miksi vapaaehtoistoimijat ajattelevat kuulovamman vaikuttavan niin voimakkaasti aktiivisuuteen ja kommunikaatiokykyihin. Lisäksi kannattaa yhdistää se aiempaan huomioon siitä, että joidenkin vapaaehtoisten mielestä aktiivinen vapaaehtoinen on myös ”automaattisesti” puheliias vapaaehtoinen.

*Mut on sitten taas semmosia henkilöitä, jotka sitten tämmösen huonon kuulon tilanteessa niin lähtee mukaan jäseneksi, mut siihen toimintaan niin se on vaikeeta. Se on vaikeeta.*

### *Vapaaehtoistoimijana jaksaminen ja vapaaehtoisten keskinäiset suhteet*

Vapaaehtoistoiminnan henkisiin toimintaedellytyksiin katson kuuluvaksi myös haastattelujen puheen vapaaehtoistoimijana jaksamisen rajoista, joka liittyy läheisesti myös vapaaehtoisten puheeseen aktiivisuudesta ja aktiivisista toimijoista. Osa vapaaehtoisista toi esille, että heidän oma aktiivisuutensa voi ikään kuin mennä liian pitkälle ja kääntyä heikentämään vapaaehtoistoimijana jaksamista.

Vapaaehtoiset esittivätkin, että vapaaehtoistoiminta ei saisi viedä liian isoa osaa vapaaehtoisen elämästä, tai muuten on vaarana, että toiminta muuttuu velvoittavaksi. Parhaimmillaan vapaaehtoistoiminta tukee vapaaehtoisen muuta elämää ja tuo siihen lisäarvoa.

*Mä oon aina kuvannu, että on niin kun ympyrä ja se jaetaan kolmeen osaan, on perhe, työ ja tämä vapaaehtoistoiminta, niin ne tukee toistansa, toimii toistensa suodattimena, joskus on hyvä päästä kotoa pois, hyvä vastapaino työlle, että tässä hän ne niin kun tukee toistansa.*

Vapaaehtoistoimijana jaksamiseen vaikuttaa myös se, kuinka hyvin vapaaehtoinen pystyy käyttämään taitojaan, sekä se, annetaanko hänelle mahdollisuus oppia uutta. Uuden oppimisen mahdollisuus korostui pidempään mukana olleilla vapaaehtoistoimijoilla, vaikkakin myös uusi vapaaehtoinen voi hakeutua toimintaan oppiakseen sen kautta uusia taitoja.

*Jos kymmenen vuottakin on ihan aktiivisesti mukana vapaaehtoistyössä, niin siinähan vapaaehtoistyössäkin niin kun kehittyy. Ja kun siinä kehittyy ja saa oppia, ettei koko ajan pyörittäs sitä samaa asiaa. Ihminen haluaa jotakin uusia kokemuksia.*

Toiminnan henkisiin toimintaedellytyksiin ja jaksamiseen vaikuttaa myös se, kuinka erilaiset vapaaehtoiset pääsevät mukaan toimintaan. Jos vapaaehtoistoimijalle syntyy käsitys toiminnan ulkoreunalle jäämisestä, voi se heikentää hänen jaksamistaan. Vapaaehtoistoiminnan henkisiä toimintaedellytyksiä koskevassa puheessa tuli esille myös henkilökemioihin liittyviä ongelmia, jotka saattoivat ilmetä haastattelupuheessa esimerkiksi eri toimijoiden ristiriitoina. Haastatteluiden perusteella vapaaehtoiset yrittivät pääsääntöisesti selvittää erimielisyydet pikimmiten, jotteivät ne pilaisi vapaaehtoistoiminnan yleistä ilmapiiriä ja henkeä.

*Mut silleen kun miettii sitä vapaaehtoistyötä ja tulee joku konflikti jonkun kanssa, niin se on sille vapaaehtoselle hirveen matala kynnyys vaan häipyä koko hommasta (---) Siinä mielessä on ihan hyvä selvittää asiat, koska se on aina kurjaa jos joku vapaaehtoinen ei koe, että sit pystyis olemaan siinä mukana.*

Haastateltavien mukaan saattoi kuitenkin käydä niinkin, että riidan toinen osapuoli jätti vapaaehtoistoiminnan ja itse ristiriita lakaistiin maton alle. Toimintaa riitatilanteissa kannattaa miettiä tulevaisuudessa, koska ristiriitojen selvittämättä jättäminen voi jäädä pitkäksi ajaksi osaksi yhdistyksen ja vapaaehtoistoiminnan ilmapiiriä.

Tutkimuksen aineistosta paljastui, että ristiriitoja oli syntynyt ulkopuolisen silmin pienistä asioista, kuten kaurapuuron tilaamisesta. Niitä voi osaltaan vähentää toimintaedellytyksistä keskusteleminen ja niihin perehdyttäminen.

*Tässä kerran oli pikkujoulujuhlien kaurapuuron tilauksesta mistä tilataan, toinen sano, että jos sieltä tulee niin mä en ikinä tule kokoukseen. Toinen oli vähän samaa mieltä, että jos sieltä niin hän ei tuu koskaan. Se oli hallituksessa. Me käsiteltiin hallitustasolla, äänestettiin ja kyl se sit edelleen on tullu kokouksiin joka häviölle jäi. Että kyl siellä tulee ihmisten kesken tulee semmosii tosi periaatteellisii juttui.*

Muutama vapaaehtoinen kuitenkin esitti, että aina löytyy ihmisiä, jotka saattavat riitaantua keskenään. Vaikka vapaaehtoistoiminnassa kuinka olisi avoimesti käsitelty, jaetut ja yhteisesti hyväksytyt pelisäännöt, riitoja tulee silti. Toisaalta pelisäännöt varmasti auttaisivat ristiriitojen rakentavassa käsittelyssä.

#### **Vapaaehtoistoiminnasta poisjääminen**

Enemmistö tämän tutkimuksen haastateltavista oli ollut vapaaehtoistoiminnassa jo pitkään. Heistä moni pohti haastatteluissa myös toiminnasta poisjäämistä. Useampi vapaaehtoinen toi vahvasti esiin, että he haluaisivat löytää toiminnalle jatkajia ennen poisjäämistään. On aivan ymmärrettävää, että vapaaehtoiset haluavat, että toiminta jatkuisi eikä heidän oma vuosikausien tai jopa vuosikymmenien uurastuksensa menisi hukkaan.

*H1: Tuntuu siltä, että siemenen kylväminen tossa kaksykt vuotta sitten, niin se on itäny lähinnä tietoisuus tinnituksesta ja vertaisseurasta, se ainakin ittee tyydyttää, se antaa hyvää mieltä.*

*HA: No mitäs sitten jos ajattelette tulevaisuutta, niin minkälaisia odotuksia teillä on sitten tulevaisuuden suhteen tän vapaaehtoistoiminnan osalta? Onko jotain mitä haluatte vielä saavuttaa, jos nyt on toi jyvä tai itu itäny ja näin, niin onko vielä jotain mitä haluaisit?*

*H1: Mä haluan, että on kastelijoita.*

Osa vapaaehtoisista kertoi jääneensä pois petyttyään toimintaan jollain tavoin tai väsytyään siihen, ettei muita toimijoita ollut. Jatkossa olisi tärkeä saada lisää tietoa siitä, miksi joku vapaaehtoinen lopettaa. On helpompaa kehittää ja suunnata toimintaa, jos

saa palautetta myös siitä, mikä ei ole hyvin. Jotkut vapaaehtoiset olivat myös saattaneet jäädä pois vain jostain tietyistä tehtävistä, koska se vei liikaa aikaa.

*(---) mutta paikallinen yhdistys on jääny lähes kokonaan, että ajan puutteen takia.*

Vapaaehtoinen oli saattanut myös jäädä toiminnasta pois hetkeksi aikaa (esimerkiksi perhesyistä), mutta palata myöhemmin takaisin. Eräs vapaaehtoinen piti melkein välttämättömänä, että vapaaehtoiset pitäisivät hetken taukoja toiminnasta. Hänen mielestään vapaaehtoistoimintaan saa uusia näkökulmia, kun sitä katsoo jonkin aikaa etäämmältä. Lisäksi toinen vapaaehtoinen pohti, että vaikka ihminen olisi hetken aikaa poissa vapaaehtoistoiminnasta, niin hän voi silti olla aktiivinen toimija ja vaikuttaa yhteiskuntaan tekemällä pieniä tekoja. Yhteiskuntaan vaikuttamisen ajatellaan helposti olevan isoihin lainsäädäntöhankkeisiin osallistumista, mutta ihan yhtä hyvin vaikuttaa voi esimerkiksi antamalla palautetta epäkohdista.

*Kun välillä tuntuu, että kun on hösännyt joka paikassa sitä ja tätä, niin ei oikein pysy enää ne omat ajatukset kasassa. Että ei niinkö tiedä, että mikä tässä olisi niinkö tärkeintä tehdä? Ehkä se sitten löytyy taas jossakin vaiheessa, kun pitää vähän taukoa. Mutta kyllä mun mielestä sitä tekemistä on, että riittää niinkö jokaiselle. Ihan niinkö yksilötasolla, että soittaa johonkin, että miksi teillä ei ole induktiosilmukkaa? (---) Tällaistaahan voi tehdä koko ajan, vaikka ei olisikaan millään pallilla (naurahdus).*

Vapaaehtoistoiminnasta poisjäämiseen liittyy myös kysymys sukupolvien välisistä suhteista. Aineistossa on esimerkkejä siitä, että ihminen on joutunut jättäytymään toiminnasta pois ”pakolla”. Hänen tilalleen on voitu valita toinen henkilö tavalla, joka on pahoittanut pidempään mukana olleen mielen. Olisi tärkeä pohtia jatkossa keinoja, joiden avulla vapaaehtoistoimija voi jäädä ”kunniallisesti” pois toiminnasta.

Samalla tavoin kuin on tärkeä kehittää perehdyttämistä, pitää kehittää myös vapaaehtoistoimijuuden ”loppupäätä” ja sitä, miten tehtävät ja päätösvalta siirtyvät uudemmille toimijoille. Kaiken kaikkiaan vapaaehtoistoimijuus tulisi nähdä prosessinomaisena jatkumona, jonka eri vaiheissa tarvitaan tukea ja toimintamalleja (”best practice” -käytännöt).

#### **4.2 Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan merkitys ja arvostus suomalaisessa yhteiskunnassa ja julkinen kuva vapaaehtoisten silmin**

Tutkimuksen haastateltavien luomien vapaaehtoistoiminnan puhetapojen, merkityksien ja toimintaedellytysten kautta tulee näkyväksi myös kuulolähipalvelutoiminnan, vertaistoiminnan ja kuulovammaisten oikeuksia edistävän toiminnan merkitys laajemmalla kehyksessä, suomalaisessa yhteiskunnassa. Haastateltavat näkivät vapaaehtoistoiminnalla olevan suuri merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa. Kuitenkin monesti

samanaikaisesti ilmaistiin näkemys, ettei vapaaehtoistoimintaa ja sen merkitystä arvosteta vielä riittävästi.

Ensinnäkin vapaaehtoiset lähestyivät Kuuloliiton alaisen vapaaehtoistoiminnan merkitystä sellaisesta yhteiskunnallisesta kehyksestä, joka korostaa liiton vapaaehtoistoiminnan merkitystä huonokuuloisen henkilön itsetunnon kasvamisen kannalta. Vapaaehtoistoiminta nähtiin paikkana, johon osallistumisen myötä huonokuuloisen henkilö saa kyvyn toimia suomalaisen yhteiskunnan täysipainoisena jäsenenä. Tällainen ajatus painottui sellaisilla huonokuuloisilla, jotka ovat olleet lapsesta tai nuoresta asti huonokuuloisia.

*No ainakin se on mun mielestä tosi iso juttu, että ihmiset on tavallaan, musta tuntuu, että tässäkin porukassa kaikki kertoo sitä tarinaa, että ne on saanu itseluo-tamusta ja vahvistusta. Että pystyy oikeesti elämään tasapainosena yhteiskunnan jäsenenä sen ansiosta, että ne on saanu vertaistukea ja tämmöstä (---) ammatti-maista kuntoutusta ja muuta. Et kyllä Kuuloliiton merkitys on tosi iso ihan tällai yhteiskunnallisessakin mittakaavassa.*

Ikääntyneemmät vapaaehtoiset korostivat puolestaan enemmän vapaaehtoistoiminnan taloudellista aspektia yhteiskunnan toiminnan kannalta (ks. Laamanen 2011). Vapaaehtoisten mielestä ns. kolmas sektori on olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa – ilman sen toimintaa jäisivät tietyt asiat Suomessa tekemättä. Lisäksi nähtiin, että suomalaiselle yhteiskunnalle tulisi kalliiksi se, jos vapaaehtoistoimintaa ei olisi. Vapaaehtoiset korostavat varsinkin kuulolähipalvelun taloudellista merkitystä. Jos kuulolähipalvelua ei olisi, julkinen sektori kohtaisi huomattavasti voimakkaammin ikähuonokuuloisten kuulonkuntoutuksen tarpeet. Tutkimuksen vapaaehtoiset painottivat sitä, että yhteiskunnan arvostuksen vapaaehtoistoimintaa kohtaan pitäisi näkyä myös vapaaehtoistoimintaan myönnettyjen rahallisten avustuksien muodossa.

*No kyllähän se on vapaaehtoistyönä tärkeää, ja mitä se tulisi yhteiskunnalle mak-samaan, jos sitä ei olisi? Sitä on niinkö yhteiskuntaa yrittänyt saada enemmän toi-mimaan, että jos yhteiskunta tukisi vielä enemmän vapaaehtoistoimintaa.*

Haastatteluaineistossa tuli esille myös ikääntyneiden vapaaehtoistoiminnalle luomia yhteiskunnallisia (ja yksilöllisiä) merkityksiä, jotka on luotu samansuuntaisesti kuin Haarnin (2009) tutkimuksessa. Tällöin nähtiin, että vapaaehtoistoiminnalla on yhteiskuntaa hyödyttävän taloudellisen merkityksen lisäksi henkinen merkitys: vapaaehtoistoiminnalla ylläpidetään ihmisten henkistä vireyttä ja hyvinvointia. Nuorilla tämän-tyyppisessä puheessa korostui itsetunnon kasvaminen Kuuloliiton lasten ja nuorten leireillä.

*Täl on valtava merkitys se on rahallinen ja henkinen merkitys on suuri merkitys. (---) Mä annan suuren painon niille vaikka vaan semmosen henkisen painon. Se ei tartte olla rahallinen korvaus, ja tuskin kukaan nyt rahallista korvausta hakee-kaan, mutta sanotaan, ihmiset pysyy henkisesti virkeinä, ihmiset pysyy elämässä, ne jaksaa. Ja se, että sä kerran päivässä pääset vaikka johonki kerhoon osallistu-maan, saat vertaistukea.*

Vapaaehtoisilla oli siis kaiken kaikkiaan erilaisia näkemyksiä vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä, mutta he kaikki kuitenkin olivat sitä mieltä, että vapaaehtoistoiminnan merkitys suomalaisessa yhteiskunnassa on suuri. Vapaaehtois-ten näkemyksiin vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä linkittyi myös heidän näkemyksensä Kuuloliitosta, sen imagosta ja toiminnan painopisteistä.

Haastateltavilla oli moninaisia näkemyksiä Kuuloliiton julkisesta kuvasta. Enem-mistö haastateltavista piti Kuuloliittoa nimenomaan vammaisjärjestönä, joka heidän mielestään eroaa ”yleisistä” kansalaisjärjestöistä. Mielenkiintoisesti vapaaehtoiset kui-tenkin tiedostivat, että kuulovammaan liitetty häpeä saattaa vaikuttaa siihen, että osa huonokuuloisista toivoo, ettei Kuuloliitto ”liian näkyvästi” profiloituisi vammaisjärjes-töksi. Näkemykset olivat siis aika lailla vastakkaisia. Osa vapaaehtoisista haluaa koros-taa kuulovamman merkitystä toiminnan kannalta, koska he näkevät, että se on se asia, jolla Kuuloliitto erottuu muista järjestöistä. Toisin sanoen heidän mielestään Kuuloliit-ton perustehtävään ja visioon kuuluu olennaisena osana kuulovamma.

*Vammaisjärjestö, sori (naurahdus). Se on niinkö, että ei se ole mikä tahansa kan-salaisjärjestö, että ei mikään Martta-kerho. Sillä on niinkö iso asia ja iso vammais-ryhmä, jonka asioita se ajaa, niin sen pitäis olla ihan ykkönen. Totta kai niinkö huonokuuloisuus on siinä mielessä eri asia tai erilainen vammaisryhmä kuin kuu-rot, koska se jako ei ole niin selvä, että se heterogeenisyys tulee just siinäkin, että sitä fokusoitua lähdetään vetämään johonkin kansalaisjärjestön suuntaan. Koska niin moni, jolla on huono kuulo, eikä tunnusta sitä, niin mieluummin ehkä liittyis kansalaisjärjestöön kuin vammaisjärjestöön, mä ymmärrän tän kyllä. Mutta mun mielestä ne edunvalvonnalliset asiat ja se, että erotetaan, tai tunnustetaan se, että huonokuuloiset ja kuulovammaiset, niin ne tarvii erilaista tukea, ne pitää huomi-oida erillä tavalla kuin kuurot. Se on eri ryhmä, ja se on iso ryhmä ja se on olemassa. Ja sille asialle nyt pitää tehdä jotain, niin sen vuoksi se on musta vammaisjärjestö.*

Osa haastateltavista toi esille näkemyksen, että kuulovamman merkitystä toiminnassa pitäisi ”häivyttää”. Useimmiten perusteluina ovat vammaisuuteen liitetyt negatiiviset miellejohdot, joiden uskotaan karkottavan osan potentiaalisista jäsenistä. Tällaisten vapaaehtoisten mielestä kuuloyhdistysten voisi olla helpompi saada uusia jäseniä ja pärjätä kilpailussa, jos yhdistysten julkinen kuva olisi ”kevyempi”.

*Vammaisjärjestö on aina vähän kaikin puolin semmoinen negatiivinen jollain tavalla, että siinä mielessä Kuuloliitonkin nimenmuutos oli silleen ihan hyvä asia (naurahdus). Eihän kukaan haluaisi vammaisia olla.*

Vastapuheena edelliselle näkemykselle Kuuloliiton julkisen kuvan muuttumisesta kaikille avoimen kansalaisjärjestön suuntaan nähtiin aiheutuvan uhkiakin. Pelkona oli muun muassa se, että kuulovammaisten asiat eivät saa riittävästi näkyvyyttä ja tilaa, vaan liiton toiminnasta näkyy ulospäin pelkästään kuulonsuojelun tyyppinen terveyttä edistävä työ. Haastateltavat tekivät käsityksissään eron terveyden edistämiseen tähtäävän kansalaistoiminnan ja vammaisten asioita edistävän kansalaistoiminnan välillä. Toisaalta osa vapaaehtoisista saattoi liittää kansalaisjärjestöön vahvemman käsityksen edunvalvonnasta kuin vammaisjärjestöön.

*Kyllä mun mielestä se vammaisjärjestö on ihan hyvä. Se jää jotenkin etäiseksi, jos puhutaan kansalaisjärjestöstä, että se voi tarkoittaa melkein mitä vaan eri tavalla kuin tää, joka on mun mielestä sitä ydinalaa.*

Vapaaehtoisista osa tiedosti selkeästi ristiriitaiset näkemykset Kuuloliiton ja yhdistysten julkisesta kuvasta. Eräs pohtii, eikö aiempaa enemmän voitaisi tehdä työtä sen hyväksi, että kuulovammaisuuteen liittyvät kielteiset käsitykset muuttuisivat. Hänen mielestään negatiivisia vammaisuuskäsityksiä ei pitäisi ottaa annettuina ja muuttumattomina asioina, vaan pikemminkin pitäisi tehdä työtä identiteettikäsityksien muuttamiseksi positiivisemmaksi.

*Se on yhteiskunnassa niin kun, se on niin kamalan pelottavaa just se, että se on niin Kuuloliiton varassa. Ja sitten Kuuloliitto on esittänyt huonokuuloisuuden yleensäkin aika kauheena asiana. Että suojelkaa nyt hitto vie sitä kuuloa, ettei teistä tuu tollasia. Että ettehan te mihinkään pysty, kun sä et kuule. Mä niin haluaisin, että saatais juuri se ikään kuin identiteetti jotenkin positiiviseksi siitä, että mitä kaikkia apuvälineitä sä voit käyttää. Jos sulla on ne kojeet, niin (---) niitä on niin kamalasti kaikkia tämmösiä mitkä voi helpottaa sun elämää.*

Kaiken kaikkiaan haastateltavien puheiden pohjalta voi todeta sen, että Kuuloliiton ja kuuloyhdistysten julkisella kuvalla on merkitystä kaiken vapaaehtoistoiminnan kannalta. Tilanne tällä hetkellä on se, että julkisesta kuvasta on olemassa toistensa kanssa vastakkaisia ja ristikkäisiä näkemyksiä. Tästä asiasta kannattaa keskustella jatkossa vielä enemmän. Jos toivotaan, että vapaaehtoiset puhaltavat yhteen hiileen, olisi tärkeää, että heillä olisi yhteisesti jaettu visio toiminnan päämääristä ja tavoitteista. Se ei kuitenkaan poissulje sitä, että jokainen vapaaehtoinen on myös oma yksilönsä.

## 5. KUULOLIITON VAPAAEHTOISTOIMINNAN MONIMUOTOISUUS – pohdintaa tulevaisuuden haasteista

### 5.1 Vertaisuuden kokemuksesta auttavaan kuulolähipalveluun ja oikeuksien edistämiseen

Tutkimuksella pystyttiin luomaan ajantasainen kokonaiskuva Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnasta sekä tunnistamaan vapaaehtoistoimintaan osallistumisen haasteita ja esteitä. Lähestyin vapaaehtoistoimintaa diskurssien tulkintakehikon kautta. Tutkimusaineistosta hahmotetut puhuvat ovat karkeita teoreettisia abstraktioita, jotka ovat toistiaan erillisiä, mutta voivat kuitenkin mennä tietyiltä osin limittäin.

Vertaisdiskurssi paljastui kaiken toiminnan lähtökohdaksi ja arvopohjaksi. Vertaisdiskurssi kuvasi myös vertaisuuden kokemuksen moninaisuutta. Vertaisuutta koetaan toiminnassa monilla eri perusteilla, kuten kuulovamman, sisäkorvaistutteen, tinnituksen ja iän perusteella. Aineisto todentaa sen, että vertaisuuden eri perusteilla voi olla vaikutusta itse toimintaan. Sisäkorvaistutetta käyttävien vertaistuessa voi korostua erilaiset tarpeet kuin tinnittäjien vertaistuessa. Kuitenkin kaikille näille ihmisille vertaistuen saaminen ja antaminen oli toimintaan osallistumisen lähtökohtia. Lisäksi mielenkiintoisesti vapaaehtoisten oma näkemys vertaistuesta oli väljempi kuin pelkästään ryhmämuotoinen vertaistuki. Moni vapaaehtoinen koki vertaistueksi myös esimerkiksi kahdenkeskisen vuorovaikutuksen toisen vertaisen kanssa. Lisäksi osa haastateltavista toi esiin vertaistukihenkilöt yhtenä vertaistuen muotona.

Vertaistuen tarve voi vaihdella eri ihmisillä. Lisäksi se, missä vaiheessa elämää esimerkiksi kuulovamma todetaan, vaikuttaa vertaistuen odotuksiin. Sellainen henkilö, joka menettää kuulonsa keski-ikäisenä, voi tarvita vertaistuelta paikkaa, jossa käsitellä kuulovamman tuomaa muutosta ja suhdetta omaan elämään ja identiteettiin. Jo lapsena kuulovamma-diagnoosin saaneille vertaistuessa korostuu itsetunnon ja tietoisuuden kasvaminen sekä voimaantuminen sekä yksilönä että ryhmässä. Akustikusneuroonialeikatuilla ja sisäkorvaistutteen käyttäjillä vertaistuessa voi korostua myös lääketieteeseen ja leikkauksiin liittyvät aiheet. Silloin yhdeksi kysymykseksi voi nousta myös se, kuka voi kertoa ja millä tavoin lääketieteellisistä kysymyksistä. Jatkossa kannattaa pohtia vertaistuen kehittämistä, niin että sekä kriisissä olevien ihmisten että muuten vertaistukea kaipaavien olisi mahdollista löytää itselleen sopivin tapa saada ja antaa vertaistukea.

Vertaisdiskurssissa syntyi eroja vapaaehtoisten välille suhtautumisessa vammaisuuteen. Osa vapaaehtoisista koki voimaantuneensa vertaisten ryhmässä, jolloin kuulovamma saatettiin nähdä myös vahvuutena. Jotkut vapaaehtoiset puolestaan liittivät vammaisuuteen negatiivisia miellelyhtymiä, kuten riippuvaisuutta. He eivät tunteneet voimaantuneensa kuulovamman myötä, vaan pikemminkin puheissa saattoi esiintyä toiveita olla samanlainen kuin aiemmin. Vapaaehtoistoiminnan toimivan arjen kannalta olisi tärkeää, että vapaaehtoiset olisivat riittävän tietoisia toistensa näkemyksistä.



Haastateltavien puheista paljastui, että vaikka vertaistuki oli todella tärkeää, niin silti vammaisuusnäkemykset koettiin pohjimmiltaan henkilökohtaisiksi asioiksi.

Yhdeksi suurimmaksi tulevaisuuden haasteeksi nousee vertaistoiminnan ja vertaistuen kehittäminen sellaiseksi, että esimerkiksi pienten alaryhmien (”vähemmistönä vähemmistöissä”) ja eri tavoin vammaisuuteen suhtautuvien vapaaehtoisten on mahdollista olla toiminnassa mukana. Nimittäin jos tässä ei onnistuta, voi uhkana olla se, että osa tämänhetkisistä vapaaehtoisista jättäytyy toiminnasta pois. Tärkeä on siis lisätä vuoropuhelua erilaisten vertaisten välillä ja lisätä heidän ymmärrystään toisiaan kohtaan. Samaten potentiaaliset vapaaehtoiset voivat jäädä tulematta toimintaan mukaan, jos se ei houkuttele ja puhuttele heitä. Kannattaa myös tukea vapaaehtoisia luomaan parempaa vuoropuhelua eri-ikäisten vapaaehtoisten välille, ettei kokemusta sukupolvien välisestä kuilusta pääsisi syntymään.

Vertaisuuden kokemuksen jakamisella ja vertaistuella on kuitenkin todella iso merkitys huonokuuloisen, sisäkorvaistutetta käyttävän, tinnittäjän ja akustikusneurinooman vuoksi leikatun kannalta. Joillakin vapaaehtoisilla toimintaan osallistuminen oli vaikuttanut merkittäväällä tavalla omaan sosiaaliseen verkostoon. Henkilö oli voinut saada ihan uudenlaisen ystäväpiirin vapaaehtoistoiminnan kautta. Toisaalta osa vapaaehtoisista teki eron vapaaehtoistoiminnan ja muun sosiaalisen piirin välillä. Useimmat olivat kuitenkin löytäneet vapaaehtoistoiminnan kautta itselleen merkittävän sosiaalisen viiteryhmän.

Kuulolähipalveludiskurssi puolestaan kuvasi kuuloyhdistysten tekemää auttavaa vapaaehtoistoimintaa (ks. Pessi & Oravasaari 2010, 242). Kuulolähipalveludiskurssi näytti kehittyvän voimistuvaksi vapaaehtoistoiminnan diskurssiksi. Julkinen kuulokuntoutus kohtaa jatkossa kasvavia haasteita, kun ikääntyvän väestön myötä myös huonokuuloisten määrä lisääntyy. Kuulolähipalveludiskurssista selvisi, että vapaaehtoiset kohtaavat jo nyt kasvavia paineita kuulolähipalvelutoiminnan kasvattamiseen. Kuitenkin he itse joutuvat kamppailemaan riittämättömien toimintaedellytysten, kuten vähäisten rahallisten resurssien kanssa. Arvostus vapaaehtoisten tekemää kuulolähipalvelua kohtaan vaikuttaa muuttuneen positiivisemmaksi, varsinkin kun julkinen sektori on huomannut, etteivät sen omat resurssit riitä kaikkeen kuulokuntoutuksen (ks. Sorri & Huttunen 2011).

Kuulolähipalvelutoiminnan suosio vaikuttaa kasvavan, mutta kannattaa myös pohtia, minkälaisia tulevaisuuden uhkia se voi kohdata. Voiko tulevaisuudessa esimerkiksi yksityiset yritykset ruveta tarjoamaan kuulolähipalvelun kaltaista palvelua? Kuuloalan yksityisten yritysten merkitys on kasvanut ylipäättään. Julkinen sektori joutuu nimitäin yhä enemmän hoitamaan kuulokuntoutuksen palveluita ostopalveluina yksityisiltä firmoilta. Kuulolähipalvelutoimijat itse nostivat lähipalvelun merkitykselliseksi piirteeksi sen, että useimmiten apua kuulokojeen käytössä antaa toinen vertainen, itsekin kuulokojetta käyttävä henkilö. Vertaisulottuvuus on mielestäni kuulolähipalvelun ydinpiirre, sellainen tekijä, jota kannattaa korostaa. Lisäksi kuulolähipalvelun maksuttomuutta kannattaa painottaa.

Kuulolähipalvelu joutuu myös koko ajan selvittämään työnjakoa ja toiminnan rajoja julkisen kuulokuntoutuksen kanssa. Tutkimuksessa ilmeni, etteivät kuulolähipalvelun asiakkaat aina tiedä, kuka heille palvelua järjestää. Kuuloliiton kuulolähipalvelun parissa työtä tekevän palkatun työntekijän mielestä tulevaisuudessa kuulolähipalvelun toimintapaikoiksi on yhä enenevästi toivottu yhteispalvelupisteitä. Hänellä on myös kokemus, etteivät kuulolähipalvelun vapaaehtoiset välttämättä osaa hakea rahoitusta kuulolähipalvelun kulujen kattamiseen, koska he sekoittavat sen kilpailuttamista vaativaan ostopalveluun.

Kuulolähipalveludiskurssista selvisi myös, kuinka kovassa kehitysvauhdissa audioologia ja kuulemisen apuvälineiden tekniikka ovat. Tämä asia vaikuttaa kuulolähipalvelun vapaaehtoisten lisäksi myös kuulokuntoutuksen ammattilaisten arkeen. Kannattaa pohtia, voiko tämän kehityksen myötä syntyä uudenlaista kahtiajakoa, ”kilpailuasetelmaa”, ammattilaisten ja vapaaehtoisten välille. Voivatko alan eri toimijat kehittää kuulemisen apuvälineiden tekniikan tietämyksestä itselleen valttikortin? Jos näin käy, jakavatko eri toimijat tietoa toisilleen avoimesti, vai koetaanko toinen toimija uhaksi?

Samalla kun kuulolähipalvelun merkitys ja arvostus ovat viime vuosina nousseet, ovat joidenkin vapaaehtoisten mielestä muut vapaaehtoistehtävät jääneet kuulolähipalvelun varjoon. Tähän tulokseen on syytä suhtautua vakavasti ja pohtia tutkimuksen myötä keinoja, jotka saavat erilaisia vapaaehtoistehtäviä tekevät tuntemaan, että heidänkin työpanoksensa on arvokas ja merkityksellinen. Vapaaehtoistoiminnan kolmas diskurssi, oikeuksien edistäminen -diskurssi, muodostuu osittaiseksi kuulolähipalveludiskurssin vastadiskurssiksi. Joidenkin vapaaehtoisten mukaan paikallisyhdistyksen resurssit suunnataan yhä enemmän kuulolähipalveluun, jolloin ei ole itsestään selvää, jääkö Rosanvallonin (2008) esittämän valppauden harjoittamiselle paikallistasolla riittävästi toimintatilaa.

Näen näiden kahden puhettavan osittaisen vastakkaisuuden johtuvan kahdesta eri syystä. Ensinnäkin kuulolähipalvelu- ja oikeuksien edistäminen -diskurssien yhteiskunnalliset viitediskurssit ovat erilaiset (hoivan diskurssi ja oikeusdiskurssi). Erilaiset yhteiskunnalliset tulkintakehikot näkyvät myös vapaaehtoistoiminnan arjessa. Vanhuksien asioita lähestytään erilaisesta yhteiskunnallisesta näkökulmasta kuin vammaisten henkilöiden asioita. Toisekseen jotkut vapaaehtoiset kertoivat, että rahoitusta paikallistasolla osoitetaan nimenomaan kuulolähipalvelun tukemiseen eikä muihin toiminnan muotoihin. Tähän voi vaikuttaa se, että vapaaehtoistoiminta voidaan monesti kunnissa nähdä nimenomaan julkisen sektorin toimintoja täydentävänä toimintana. Itse kuulolähipalvelussa toimivat vapaaehtoiset toivat puolestaan esiin hyvin vahvasti sen, ettei kuulolähipalvelulla ole läheskään aina riittäviä resurssit toiminnan kulujen, kuten matkakulujen, kattamiseen.

Tulevaisuudessa on tärkeä pohtia Kuuloliiton ajatuksia ja odotuksia sekä vammais- että vanhuspolitiikan kannalta. On nimittäin mahdollista, että myös yhteiskunnallisesti näiden kahden politiikan sisältöjä ja suhdetta toisiinsa pohditaan yhä enemmän (vrt.

Erlandsson 2008). Tutkimuksen tulokset osoittavat, että vapaaehtoistoiminnan kannalta uhkana voi olla, että näiden kahden ryhmän asiat nähdään vastakkaisina. Osa vapaaehtoistoimijoista voi jättäytyä pois, jos heistä tuntuu, ettei vapaaehtoistoiminnassa huomioida riittävästi heidän tilannettansa.

Kannattaa pohtia myös sellaista tulevaisuuden vaihtoehtoa, että vanhuspolitiikassa ja välillisesti myös kuulolähipalveludiskurssissa alkaa aiempaa enemmän korostua oikeusnäkökulma. Se voisi mahdollistaa uudenlaisia tulokulmia toimintaan sekä vahvistaa yhteistyötä eri toimijoiden välillä. Lisäksi jos Laitisen (2011) esiintuoman seni oriaktiivisuuden muodot lisääntyisivät, voisi se vaikuttaa myös ikähuonokuloisten tilanteeseen, kun heidän asioistaan puhuttaessa painotettaisiin aiempaa enemmän oikeuksia. Ikähuonokuloisten tilannetta käsiteltäessä olisi myös tärkeä korostaa heidän oikeuksiaan sosiaali- ja terveystaloudellisiin, yhteiskuntaan osallistumiseen sekä esteettömään toimintaympäristöön. Lisäksi kuulolähipalvelu voi toimia paikkana, jossa ikähuonokuloinen vanhus voisi luontevasti kertoa kohtaamistaan ongelmistaan. Tuolloin olisi tärkeää saada tuo tieto kuuloyhdistyksestä eteenpäin sekä Kuuloliiton että päättäjien tietoon.

Vaikka kuulolähipalveludiskurssi ja oikeuksien edistäminen -diskurssi paikantuvat eri yhteiskunnallisiin viitediskursseihin, niin itse näen, että niissä molemmissa sivutaan yhteistä ilmiötä, nimittäin kuulovamman näkymättömyyttä ja sen merkitystä arjen ja elämän kannalta. Ikääntyneiden kohdalla kuulovamman näkymättömyys voi vaikuttaa siihen, ettei vanhuksien kuulonkuntoutuksen tarpeita ymmärretä riittävän hyvin. Toisaalta vanhus itse voi myös vähätellä kuulokojeen tarvetta ja merkitystä. Vamman näkymättömyys mahdollistaa myös vamman peittämisen ja kuulevaksi tekeytymisen (ks. Goffman 1963).

Oikeuksien edistäminen -diskurssista selviää puolestaan se, että kuulovammasta ja sen merkityksestä ja huomioon ottamisesta kertominen voi olla joskus haasteellista juuri kuulovamman näkymättömyyden takia. Haastateltavilla on kokemuksia, ettei kuulovamman merkitystä täysin ymmärretä eikä näin ollen osata ottaa huomioon. Kuitenkin haastateltavat tiedostivat, että oikeuksien edistämiseksi tarvitaan yhteistyötä muiden järjestöjen kanssa. Vapaaehtoistoiminnan arjessakin kuulovamman näkymättömyys voi myös ilmetä tavoin, mutta pääsääntöisesti Kuuloliiton ja kuuloyhdistysten vapaaehtoistoiminta on sellainen paikka, jossa kuulovamman näkymättömyydestä aiheutuvat haasteet eivät nouse sellaiseksi ongelmaksi kuin muualla yhteiskunnassa.

## 5.2 Onnistuneen vapaaehtoistoiminnan edellytyksistä

Vapaaehtoistoiminnan diskurssien tulkintakehikon lisäksi havaitsin aineistosta vapaaehtoistoiminnan kannalta olennaisia toimintaedellytyksiä, jotka nimesin fyysisiksi, toiminnallisiksi ja henkiseksi vapaaehtoistoiminnan toimintaedellytyksiksi. Nämä eri toimintaedellytysten muodot voivat korostua eri tavoin eri vapaaehtoistoiminnan diskurssissa. Fyysisissä toimintaedellytyksissä merkittävään asemaan nousivat vapaaehtoistoimijoiden käytössä olevat resurssit sekä alueelliset erot. Haastateltavat korosti-

vat, että vapaaehtoistoimijat joutuvat nykypäivänä kilpailemaan toiminnan resursseista, lähtien rahallisista avustuksista aina uusien vapaaehtoisten rekrytoimiseen saakka. Paikalliset kuuloyhdistykset ovat keskenään erilaisessa asemassa fyysisten toimintaedellytysten suhteen. Heikommin toimeentulevissa kunnissa ja kaupungeissa myös vapaaehtoistoimijoilla ja yhdistyksillä oli monesti taloudellisia ongelmia.

Toimintaedellytysten tulkintakehikon kautta näkee hyvin selvästi, että vapaaehtoistoiminnassa on käynnissä jonkinlainen murros. Uusia ihmisiä on vaikeampi saada sitoutumaan pitkäjänteisesti, ja heitä on ylipäättään haasteellista houkutella mukaan. Osa haastateltavista toi esille, että yhdistyslain vaatimat viralliset vuosikokoukset, hallitustyöskentely ja pöytäkirjat voivat nousta toimintaan osallistumisen esteiksi. Tulevaisuudessa onkin perusteltua pohtia, miten vapaaehtoistoiminnan murros otetaan huomioon liiton vapaaehtoistoiminnassa. Kannattaako esimerkiksi luoda isompia yhdistyksiä, joissa hoidetaan yhdistysten viralliset asiat, kuten hallitustyöskentely? Tämän rinnalla voisi kehittää enemmän ”kevyempää” aluetoimintaa, kuten aluekerhoja. Vapaaehtoiset tiedostivat myös sen, että vapaaehtoistoimijoista käydyssä kilpailussa vaikuttavat pärjäävän sellaiset yhdistykset ja vapaaehtoistoiminnot, jotka tarjoavat ihmisille ”elämyksellisyyttä” (vrt. Pessi & Oravasaari 2010).

Toiminnallisten toimintaedellytysten kehys paljasti hyvin, kuinka haastavaa vapaaehtoistoiminnan organisoiminen ja johtaminen on. Tuloksista selvisi, ettei yhdistyksillä vielä ole systemaattista tapaa perehdyttää uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan, vaan perehdyttämistä oli jokainen vapaaehtoinen tehnyt parhaaksi katsomallaan tavalla. Lisäksi vapaaehtoiset ilmaisivat, ettei palautteen antaminen ja saaminen ole vapaaehtoistoiminnassa vielä arkipäivää. Palaute tuntui kuitenkin motivoivan ihmisiä vapaaehtoistoimintaan ja olevan tärkeää toiminnan suuntaamisessa.

Toiminnallisiin toimintaedellytyksiin kuului myös vapaaehtoisten puhe tuesta ja sen merkityksestä. Vapaaehtoiset kokivat hyvin vahvasti, että juuri tuki helpottaa vapaaehtoistoimijana jaksamista. Tutkimus paljasti kuitenkin haasteita tuen kohdentumisessa oikea-aikaisesti oikeille henkilöille. Lisäksi yllättäen selvisi, etteivät vapaaehtoiset hirveän hyvin osaa puhe sanoiksi, minkälaista tukea he toivovat jatkossa. Yksi syy voi olla se, että he tiedostavat käynnissä olevan vapaaehtoistoiminnan ja sen toimintaympäristön murroksen eivätkä oikein osaa vielä hahmottaa, minkälainen tuki olisi toimivinta. Vapaaehtoistoimintaa kehitettäessä tähän ilmiöön kannattaa pureutua vielä voimakkaammin. Samaten tiedonkeruu- ja raportointijärjestelmää kehitettäessä on syytä luoda rakenteet tiedon saamiseksi tuen tarpeesta jatkossa.

Henkisten toimintaedellytysten kehys puolestaan kuvasi yhdistysten ja liiton toimintakulttuuria. Henkisisissä toimintaedellytyksissä korostuivat luottamukseen, vastuuseen ja arvostukseen liittyvät kysymykset sekä vapaaehtoisten välillä että liiton ja vapaaehtoisten välillä. Tutkimuksen pohjalta on perusteltua kehittää keinoja, joilla yhdistykset voivat muuttaa toimintaansa ja toimintakulttuuriaan aiempaa näkyvämmäksi, jotta sekä vanhoilla että uusilla vapaaehtoisilla olisi hyvä olla toiminnassa mukana. Henkisisissä toimintaedellytyksissä selvisi myös, että jo vapaaehtoistoimin-

nassa mukana olevat odottavat useimmiten uusilta toimijoilta tietämyyppisiä ominaisuuksia, kuten empaattisuutta ja sosiaalisuutta. Olisi tärkeää, että nämä odotukset huomioitaisiin tulevassa toiminnassa ja uusille vapaaehtoisille tarkoitettua perehdytystä kehitettäessä.

Henkisten toimintaedellytysten kehittämiseen kannattaa suunnata resursseja. Jos kuuloyhdistysten ilmapiiri ja toiminta ovat positiivisia (vrt. Harju 2011), on yhdistyksillä paremmat mahdollisuudet selvittää kilpailtaessa uusien vapaaehtoisten rekrytoimisesta. Vapaaehtoisten rooleja ja vastuunjakoja kannattaa selkeyttää ja tehdä näkyvämmäksi. Ei ole hyvä asia, jos vapaaehtoistoiminnassa joku tai jotkut vapaaehtoistoimijat toimivat ikään kuin portinvartijoina esimerkiksi tiedon saamisen suhteen.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vapaaehtoistoiminnassa koettiin paljon hyvää, kuten voimaannuttavaa vertaisuutta, mutta toiminnan henkisissä edellytyksissä vaikutti olevan vielä kehitettävää. Muun muassa kannattaa miettiä, minkälaisista seikoista vapaaehtoisten kokemaa arvostusta tai sen puute syntyy. Voidaanko esimerkiksi rohkaisemalla vapaaehtoisia antamaan toisilleen enemmän palautetta lisätä myös vapaaehtoisten kokemusta vapaaehtoistojen ja vapaaehtoistehtävän arvostuksesta? Lisäksi kannattaa pohtia, kuinka paljon eri vapaaehtoistehtäviin osoitetuilla resursseilla luodaan vaikutelmaa niiden arvostamisesta.

Tulevaisuudessa vapaaehtoistoiminnassa tarvitaan myös aiempaa enemmän toimivia yhteistyösuhteita ja -taitoja. Yhdistyksiä kannattaa tukea erilaisten yhteistyömahdollisuuksien selvittämisessä, käynnistämässä ja ylläpitämisessä. Tämä tutkimus paljasti, kuinka moninainen vapaaehtoistojen yhteistyöverkosto loppujen lopuksi on. Vapaaehtoiset tekivät yhteistyötä liiton sisällä, muiden paikallisyhdistysten kanssa, julkisen sektorin sekä myös lisääntyvästi yritysten kanssa. Yhteistyökuvioita luotaessa on hyvä ottaa huomioon jokaisen toiminta-alueen erityispiirteet ja tarpeet myös yhteistyön kannalta. Lisäksi kannattaa pohtia sitä mahdollisuutta, että tulevaisuudessa myös kunnat voivat olla aiempaa kiinnostuneempia vapaaehtoistoiminnan koordinoimisesta, kun julkisen sektorin resurssien vähetessä hyvinvoinnin tuottamiseen jouduttaneen käyttämään myös vapaaehtoisten voimavaroja. Mitä tämä merkitsisi esimerkiksi yhteistyön kannalta?

Tulevaisuuden haasteeksi tämän tutkimuksen pohjalta nousee myös toimivien tiedonkeruun menetelmien kehittäminen ja vapaaehtoisten valjastaminen vapaaehtoistoiminnan raportointiin. Tutkimuksessa selvisi, etteivät vapaaehtoiset pidä toiminnan raportointia kovin mielekkäänä. Osa heistä piti raportoinnin tapoja vääränlaisina eli sellaisina, joiden kautta ei saada näkyväksi vapaaehtoistoiminnan todellista merkitystä. Esimerkiksi kuulolähipalvelussa nykyisenlainen raportointi ei tee näkyväksi ikähuonokkuuloisen hyvinvoinnin kohentumista. Tutkimuksen pohjalta kannattaa yhdessä vapaaehtoistojen kanssa suunnitella toimivia raportoinnin keinoja eri vapaaehtoistehtävien merkityksen näkyväksi tekemiseen.

Vapaaehtoistoiminnan diskurssien ja toimintaedellytysten tulkintakehikon kautta näkyi myös vapaaehtoisten käsitys siitä, ettei vapaaehtoistoiminnasta saisi tulla liian

velvoittavaa. Silloin se ei ole enää vapaaehtoistoimintaa, vaan pikemminkin Haarnin (2009) hahmottama moraalinen velvollisuus. Vapaaehtoiset toivat hyvin voimakkaasti esiin sen, että vapaaehtoistojen jaksaa parhaiten, kun vastuuta on riittävästi, toimijaan luotetaan ja häntä arvostetaan. Lisäksi on todella tärkeää, että vapaaehtoinen saa säännöllisesti palautetta toiminnastaan ja hänen osaamistaan ja jaksamistaan tuetaan eri keinoin.

### 5.3 Tulosten hyödyntäminen

Tutkimuksen tuloksia kannattaa hyödyntää laajasti liiton sisällä. Tuloksia on järkevää käyttää uusien aluetiimien työskentelyssä työn kehittämisen tukena. Lisäksi tutkimuksessa esille nousseita vapaaehtoistoiminnan ongelmia ja haasteita on syytä käsitellä kattavasti eri puolella Suomea vapaaehtoisten ja kuuloyhdistysten sekä toimikuntien ja toimialayhdistysten kanssa. Olen jakanut tulokset useampaan eri osaan myös sen takia, että niitä on helpompaa hyödyntää vapaaehtoistoiminnan konkreettisesti kehittämistyössä. Tuloksista kannattaa ottaa kerrallaan yksi osa käsitteilyyn ja pureutua tarkemmin siihen. Näin vapaaehtoisille ei synny liiallista informaatiohätky tutkimuksen pohjalta ja tuloksia aidosti hyödynnetään toiminnan kehittämisessä.

Niiden pohjalta olisi järkevää luoda tiedonkeruu- ja raportointijärjestelmä, josta saadaan jatkossa säännöllistä tietoa vapaaehtoisten tarpeista ja odotuksista. Tutkimusten tulokset valottavat hyvin voimakkaasti sitä, että vapaaehtoistoiminta on murroksessa toimintaympäristön muuttuessa jatkuvasti. Tällöin vapaaehtoistoiminnan suunnittelussa ja organisoimisessa korostuu säännöllisen ja systemaattisen tiedon tarve. On olennaista päästä pureutumaan vapaaehtoisten kohtaamiin haasteisiin ja ongelmiin mahdollisimman pikaisesti. Myös Minna Järvinen (2011) on omassa järjestötyön tuloksellisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että tuloksellisuuden saavuttaminen järjestössä edellyttää johtajuutta, joka on proaktiivista ja osallistavaa. Johtajuuden pitää myös mahdollistaa koko organisaation osallistavan orientoitumisen strategia.

Lisäksi tuloksellisen johtamisen kannalta on olennaista osuvien mittarien rakentaminen järjestötoiminnan tulosten mittaamiseen. Järvinen painottaa, että järjestötyön mittareita kehitettäessä olisi huomioitava järjestötyön eetos, joka useimmiten velvoittaa muuttamaan ihmistä ja maailmaa paremmaksi. Järvinen näkee, että järjestöjen ei pidä omaksua liikaa piirteitä yksityiseltä ja julkiselta sektorilta, vaan niiden kannattaa pitää kiinni perustehtävästään. Järvinen esittää Krameriin (1981) tukeutuen, että ”järjestöjen tulee tehtävässään olla kärjessä uusien toimintojen ja palvelujen kehittäjinä (vanguard role), työskennellä arvolähtöisesti (valueguardian role) ja vähemmistöjen tai vähäosaisten puolesta (advocacy role)”. (Järvinen 2011, 100–101.)

Myös Koski ja Kittilä (2011, 95) esittävät, että olisi tärkeää saada lisää tutkittua tietoa järjestötyöstä ja järjestöjen johtamisesta. Tämä tutkimus valottaa osaltaan järjestöjohtamiseen liittyviä haasteita Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan kehittämisen näkökulmasta. Koski ja Kittilä näkevät, että toiminnan ja työn laadun osoittaminen sekä

järjestön sisällä että ulkopuolella on olennainen osa kehittämistyötä. He kuitenkin toteavat samalla, että järjestöissä ei ole välttämättä riittävästi resursseja systemaattiseen kehittämistyöhön ja arviointiin. Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan tutkimus on yksi askel siihen suuntaan, että kehittämistyöhön saataisiin jatkossa säännöllistä tutkimustietoa kentältä.

Tiedonkeruu- ja raportointijärjestelmä kannattaa suunnitella yhteissuunnittelun periaatteella. Toisin sanoen vapaaehtoiset on hyvä ottaa mukaan järjestelmän suunnitteluun, jotta siitä tulee sellainen, jota vapaaehtoiset käyttävät ja jonka kautta Kuuloliitto saa säännöllisesti tietoa kentältä. Tiedonkeruu- ja raportointijärjestelmän tulee olla mahdollisimman helpokäyttöinen, jotta kynnys sen käyttämiseen pysyy matalana. Järjestelmästä kannattaa myös luoda monikäyttöinen. Olisi tärkeä saada säännöllisesti perustietoa kaikista vapaaehtoistoiminnan osa-alueista, mutta olisi hyvä, jos järjestelmän avulla pystyisi tarvittaessa keräämään tietoa myös kohdennetusti tietystä teemasta. Vapaaehtoisten näkökulmasta on tärkeää tietää, mihin kerättyä tietoa käytetään.

#### 5.4 Jatkotutkimushaasteet

Tämä tutkimus kuvaa parhaiten jo toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten näkemyksiä ja kokemuksia sekä tekee Kuuloliiton ja kuuloyhdistysten vapaaehtoistoiminnan toimintakulttuurin näkyvämmäksi. Jatkossa olisi kuitenkin tärkeä saada tietää, kuinka hyvin jo toiminnassa mukana olevien vapaaehtoisten ja potentiaalisten vapaaehtoisten ja ns. rivijäsenten tarpeet ja odotukset osuvat yksiin. Lisäksi olisi aiheellista saada tarkempaa tietoa ns. pienempien ryhmien näkemyksistä ja kokemuksista, esimerkiksi kuuroutuneiden vapaaehtoisten kokemuksista. ”Vähemmistönä vähemmistöissä” -ryhmien kokemukset vaativat tarkempaa tarkastelua, jotta niiden tarpeiden ja kokemusten eri puolet olisi mahdollista tuoda esiin. Olen kuitenkin jo tässä raportissa pyrkinyt nostamaan esiin pienempien ryhmien keskeisiä haasteita.

Lisäksi jatkossa kannattaa miettiä toimintatutkimuksen menetelmien käyttöä, jos esimerkiksi halutaan syvällisemmin pureutua tietyn yhdistyksen tai toimintamuodon haasteisiin. Toimintatutkimuksen menetelmillä on mahdollista saada aikaan myös toivottu muutos paikallisesti niin, että kun vapaaehtoiset ovat mukana selvittämässä mikä toiminnassa ei toimi, he myös luultavasti innokkaammin sitoutuvat ongelman ratkaisemiseen.

Kuulolähipalveludiskurssin tulosten pohjalta olisi mielestäni tärkeä selvittää tulevaisuudessa lähipalvelun asiakkaiden odotuksia ja tarpeita palvelua kohtaan. Lisäksi olisi hyvä tarkastella lähemmin julkisten sektorin ammattilaisten sekä kuuloalan yritysten odotuksia kuulolähipalvelulle ja yhteistyölle.

## LÄHTEET

Aaltonen, Taina (2011) Akustikusneurinoomaan sairastuneiden selviytymiskeinot ja työhönpaluu. Lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto.

Alasuutari, Pertti (1995) Laadullinen tutkimus (3. painos). Vastapaino, Tampere.

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (2002) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Helsinki.

Autio, Anu (2011) ”Oma entinen on palannut takaisin elämään” Kuntoutuksen vaikuttavuus aikuisena kuuroutuneiden henkilöiden elämänhallintaan ja psykososiaaliseen hyvinvointiin. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Beauchamp-Pryor, Karen (2011) Impairment, cure and identity: 'where do I fit in?'. *Disability & Society*, 26 (1), 5–17.

Bury, Michael (1982) Chronic illness as biographical disruption. *Sociology of health and illness* 8, 167–182.

Cerwonka, Allaine & Malkki, Liisa H. (2007) Improvising theory. Process and temporality in ethnographic fieldwork. University of Chicago Press, Chicago.

Cornwall, Andrea & Jewkes, Rachel (1995) What is participatory research? *Social science and medicine*, 41 (12), 1667–1676.

Erlandsson, Sara (2008) The construction of older persons and persons with a disability in Swedish policy. Transforming Care -konferenssi, Kööpenhamina 26.–28.6.2008.

Fairclough, Norman (2010) Critical discourse analysis. Second edition. Pearson, Harlow, England.

Flick, Uwe (2007) Editorial introduction. Teoksessa Steinar Kvale (toim.) *Doing interviews*. Sage, Los Angeles.

Frank, Arthur W. (1995) The wounded storyteller. Body, illness and ethics. The University of Chicago Press, Chicago.

Goffman, Erving (1963) Stigma: notes on the management of spoiled identity. Penguin Books: London.

Haarni, Ilka (2009) ”Pitää lähteä liikkeelle” – aktiivisten eläkeikäisten selityksiä kansalais- ja vapaaehtoistoimintaan osallistumiselle. *Sosiaalilääketieteellinen aika-kauslehti*, 46, 81–94.

Hannula, Samuli (2011) Hearing among older adults – an epidemiological study. Väitöskirja, Oulun yliopisto.

Hietala, Juha & Lavikainen, Anniina (2010) Huonokuuloisena työelämässä. Työympäristön toimivuus ja yhdenvertainen osallistuminen. Kuuloliitto, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003) Tutki ja kirjoita. Tammi, Helsinki.

Hole, Rachelle (2007) Narratives of identity. A poststructural analysis of three Deaf women's life stories. *Narrative inquiry*, 17 (2), 259–278.

Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna (2010) Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere.

Jonsson, Ingrid & Hedelin, Birgitta (2011) Striving for genuine connections: men's experiences of living with hearing impairment. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 1–14.

Järvinen, Minna Riikka (2011) Tuloksellisuus on tavoittelun arvoista myös järjestöissä. *Kansalaisyhteiskunta* 1, 2011, 99–106.

Kalela, Esa (2007) Keitä huonokuuloiset oikein ovat? Kuulonhuoltoliitto, Helsinki.

Koski, Arja & Kittilä, Riitta (2011) Miten onnistua järjestön johtamisessa nyt ja tulevaisuudessa. *Kansalaisyhteiskunta* 1, 2011, 87–98.

Kumpuvuori, Jukka & Scheinin Martin (2010) United Nation Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Multidisciplinary perspectives. Vammaisten ihmisoikeuskeskus.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuulonhuoltoliitto (2004) Tinnitusprojekti 1995–2003. Loppuraportti.

Kvale, Steinar (2007) *Doing interviews*. Sage, Los Angeles.

Laasanen, Juhani (2011) Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, raportteja 70.

Laitinen, Pirkko (2011) Senioriaktivismi – harmaan kansalaistoiminnan uusi suunta? Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Lane, Harlan (1992) *The mask of benevolence. Disabling the deaf community*. New York: Alfred Knopf.

Lavikainen, Anniina (2010) Kuuloliiton vapaaehtoistoiminnan tutkimus- ja kehittämishanke. *Kansalaisyhteiskunta* 1, 2010, 103–106.

Lingsom, Susan (2008) Invisible impairments: dilemmas of concealment and disclosure. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 10 (1), 2–16.

Måseide, Per & Grottnland, Håvar (2010) Assistive devices and distributed processes: reflections on activity systems and impairments. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 12 (4), 305–319.

Oliver, Mike (2004) *If I had a hammer: The social model in action*. Teoksessa John Swain, Sally French, Colin Barnes & Carol Thomas (toim.) *Disabling barriers – Enabling environments* (2. ed.). Sage, London.

Pessi, Anne Birgitta (2011) Vapaaehtoistoiminta – unelmia ja uhkakuvia systeemiällyn näkökulmasta. *Kansalaisyhteiskunta* 2, 174–214.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari Tomi (2010) Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23, RAY.

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2011) Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Pietilä, Ilkka (2011) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere.

Priestley, Mark, Waddington, Lisa & Bessozi, Carlotta (2010) Towards an agenda for disability research in Europe: learning from disabled people's organisations. *Disability & Society*, 25(6): 731–746.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011.

Raha-automaattiyhdistys (2011) Vapaaehtoistoiminnan vuoden tutkimus. Otantatutkimus Oy.

Rosanvallon, Pierre (2008) Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella. Vastapaino, Tampere.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.

Sorri, Martti & Huttunen, Kerttu (2011) Audiologian asema ja tulevaisuus Suomessa. *Duodecim*, 8, 815–816.

Tilastokeskus (2011) Ajankäyttötutkimus 2009. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen, epävirallinen auttaminen ja luottamus.

Toppila, Sari (2010) Neurologisesti sairaiden ja vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa kertomuksia vertaistuesta. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Wilkinson, Sue (2004) Focus group research. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative research. Theory method and practice*. London: Sage.

Wilska-Seemer, Kati (2005) Voimaantuminen vammaisten naisten vertaisryhmissä. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot, osallisuus*. Vastapaino: Tampere.

Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot, osallisuus*. Vastapaino, Tampere.

YK:n yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista.

## ELEKTRONISET LÄHTEET

Aamulehti 1.12.2011

<http://www.aamulehti.fi/Ulkomaat/1194708252019/artikkeli/suomalaisnainen+kuoli+nalkaan+ruotsalaisessa+vanhainkodissa.html>

Harju, Aaro (2011) Järjestön kulttuurin siivoustalkoot. Kansalaisyhteiskunnan verkkolehti, pääkirjoitus 5.10.2011.

[http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/verkkolehti/aiemmat\\_kirjoitukset?737\\_m=897](http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/verkkolehti/aiemmat_kirjoitukset?737_m=897)  
(tarkistettu 3.4.2012).

Nylund, Marianne 2008. Vapaaehtoisuuden arvot ja motiivit. Teoksessa O. Hakkarainen & T. Konttinen (toim.) *Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä*. Helsinki: Kehittämistyön palvelukeskus.

<http://www.kepa.fi/tiedostot/julkaisut/vapaaehtoisuus.pdf>  
(tarkistettu 6.2.2012).

Rajaniemi, Jere (2009) Mielekkäästi vapaaehtoistoiminnassa. Tuloksia kyselystä järjestöjen ikääntyneille jäsenille.

<http://www.vapaaehtoiseksiseniorina.fi/binary/file/-/id/9/fid/66>  
(tarkistettu 6.2.2012).

## Yhdistetyt koodit 12.7.2011

Sulautetut koodit	Yhdistettiin koodiin
Vastuun jakaminen ja vastuun kasautuminen	Vastuu
Paikallinen vaikuttaminen	Vaikuttaminen
Negatiivinen arvostus ja positiivinen arvostus	Arvostus
Ikähuonokuuloisuus	Huonokuuloisuus
Itsetunto	Vahvistunut itsetunto
Negatiivinen palaute ja positiivinen kannustus	Palaute

## Kooditaulukko 12.7.2011

Koodi	Määrä
Ongelma	167
Huonokuuloisuus	134
Osallistumisen este	130
Kuulolähipalvelu	125
Tuki	115
Vammaisuus	109
Ikäpuhe	101
Kehittämisehdotus	86
Arvostus	76
Vapaaehtoistojen ominaisuudet	72
Raha	67
Toiminnan tila	66
Vertaistuki	65
Vastuu	65
Jaksaminen	64
Uudet vapaaehtoiset	62
Motiivit	61
Kommunikaatio	58
Nuoret	56
Rajapinnat	54
Jäseneksi liittyminen	51
Tietoisuus	49
Julkinen sektori	49
Hallitus	48

## Kooditaulukko 12.7.2011 jatkuu....

Koodi	Määrä
Tuki tulevaisuudessa	47
Uusien kohtaaminen	47
Alueellisuus	46
Tinnitus	45
Aktiivinen toimija	44
Verkkopohjainen toiminta	40
Vaikuttaminen	40
Ristiriidat	40
Yhteistyö	40
Sitoutuminen	35
Muihin yhdistyksiin kuuluminen	33
Kerhotoiminta	33
Kuuloliitto	32
Palaute	32
Perehdytys	32
Vapaaehtoistoiminnan määritelmä	32
Vapaaehtoistojena aloittaminen	31
Vapaaehtoistehtävät	30
Sosiaalisuus	30
Auttamispuhe	30
Toiminnasta poisjääminen	30
Luottamus	30
Ystävyys	28
Vertaisseura	28
Henkilökemiat	27
Vapaaehtoistoiminnan murros	27
Yhteiskunnallinen merkitys	27
Oikeuspuhe	27
Liiton sekä yhdistysten ja vapaaehtois- ten suhde	27
Perhe	27
Sisäkorvaistute	27
Ennakkoluulot	26
Asiakkuus	26
Palkkiot	23
Innostus	22
Tuen puute	22
Työikäiset	20
Aktiivisuus	20
Syrjäytyminen	20
Tekniikan kehitys	20
Oman position neuvottelemine	20
Kuulonhuollon puutteet	19

Koodi	Määrä
Työelämä	19
Häpeä	19
Resurssit	18
Nuorisotoiminta	18
Leirit	18
Vuorovaikutus	18
Viestintä	17
Tuen kohdentuminen	17
YK-sopimus	17
Kiire	15
Sukupolvet	15
Byrokratia	15
Puheenjohtaja	15
Pyyteettömyys	14
Asiantuntijuus	14
Kurssi	14
Sairauspuhe	14
Kuuloliiton arvostus	13
Vapaaehtoistojen elämäntapana	13
Toiminnan ajankohta	13
Tapahtumat	12
Pelissäännöt	11
Vahvistunut itsetunto	11
Käännös elämässä	11
Terveydentila	10
Raportointi	10

### Alle kymmenen osumaa sisältävät koodit

6–9 osumaa: kokemus, vapaaehtoistoiminnan muodot, piiritoiminta, tilavuokrat, ajanpuute, kuntoutus, vammaisneuvosto, lääketieteen kehitys, kansainvälisyys, Kopola, toiminnan rajat, joukkovoima, kuulokojeen käytön esteet, avoimuuden puute, polarisaatio, kriisi elämässä, yhdistyksen tilanne (jäsenmäärä ja vapaaehtoiset), koulutus, episodinen vapaaehtoisuus, kulukorvaus	1–5 osumaa: yksinäisyys, tulkkauksen, naiseus, uudet ideat, esteettömyys, ruohonjuuritaso, kuulauto, toiminnan tuloksellisuus, tukihenkilö, nopea reagointi, yhdistyksen historia, kilpailu vapaaehtoisista, mieheys, harrastukset, psyykkiset ongelmat, toiminnan neutraalius, lääkitys, etäisyyden ottaminen, kateus, rivijäsen (yhdistystoiminta)
---	--



## Sanasto – tutkimuksen keskeiset käsitteet

### Akustikusneurinooma-kasvain

Akustikusneurinooma on hyvänlaatuinen kuulohermokasvain.

### Huonokuuloinen

Sosiaalisesti kuulonalenemaa määriteltäessä huonokuuloisena pidetään henkilöä, jolla kuulovamma on osittainen ja joka kuulee puhetta ja pystyy kommunikoimaan kuulokojeen avulla käyttämällä tukena huuliolukua. Suurin osa yleisopetuksen kuulovammaisista oppilaista kuuluu tähän ryhmään.

### Ikähuonokuuloisuus, ikäkuulo

Ikäkuulo on yleisnimi iän mukana ilmeneville sisäkorvan ja kuulohermon rappeutumismuutoksille. Ikääntymisestä johtuvaa kuulon heikkenemistä ei voida parantaa lääkkeillä eikä leikkauksella. Yli 75-vuotiaista jopa kahdella kolmasosalla on kuulovaikeuksia, ja heistä kolmannes tarvitsee kuulon kuntoutusta.

### Kuuloliitto

Kuuloliitto (ent. Kuulonhuoltoliitto) on jäsenyhdistystensä muodostama sosiaali- ja terveysalan kansalaisjärjestö, jolla on myös kuntoutustoimintaa. Liiton visio on, että yhteiskunta on kuulovammaiselle esteetön ja saavutettava. Toiminnan arvoja ovat yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus ja ihmisläheisyys.

Kuuloliittoon kuuluu kaiken kaikkiaan 88 paikallista kuuloyhdistystä ja kaksi valtakunnallista toimialayhdistystä: Suomen Tinnitusyhdistys ja Suomen Akustikusneurinoomayhdistys. Jäseniä yhdistyksissä on noin 16 000. Kuuloliitolla on kahdeksan alue-toimistoa ja keskustuomisto Valkeassa talossa Helsingissä.

### Kuuloyhdistys

Yhdistyksensä kautta kuulovammaiset tuovat oman näkökulmansa kunnan päättäjien tietoon niin, että kuulovammaisten tarpeet otetaan huomioon suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Paikallisyhdistykset jakavat lähiympäristölle tietoa kuulovammaisuudesta järjestämällä luentoja, kursseja ja muita yleisötilaisuuksia sekä pitämällä yhteyttä tiedotusvälineisiin. Osa kuuloyhdistyksistä tarjoaa vapaaehtoisvoimin myös kuulolähipalvelua.

## Kuulolähipalvelu

Lähipalveluvastaanotoilla saa kädestä käteen -opastusta kuulokojeen ja apuvälineiden käytössä sekä apua kuulokojeiden huoltamisessa, neuvoja kuuloon ja kuulonhuoltoon liittyvissä kysymyksissä sekä ohjausta muihin kuulonhuollon palveluihin. Joidenkin vastaanottojen yhteydessä pidetään kuuloon liittyviä tietoiskuja.

Lähipalvelu on maksutonta kaikille kuulovammaisille ja heidän läheisilleen, eikä se edellytä kuuloyhdistyksen jäsenyyttä.

Kuuloliiton paikallisyhdistysten kuulolähipalvelu tukee ensisijaisesti ikääntyneiden huonokuuloisten toimintakykyä ja itsenäistä elämää. Palvelu täydentää kuntien kuulonhuollon palveluja.

## Kuulovammainen

Yleiskäsite kuulovammainen tarkoittaa henkilöä, jolla on jonkinasteinen tai -laatuinen kuulonalennus, lievistä huonokuuloisuudesta täydelliseen kuurouteen.

## Kuuroutunut

Kuuroutunut on henkilö, joka on menettänyt kokonaan kuulonsa puheen oppimisen jälkeen ja joka useimmiten kommunikoi puheella tukimenetelmien, kuten tekstitulkauksen tai viitotun puheen avulla. Pelkästään kuulon kautta hän ei saa selvää puheesta kuulokojeenkaan avulla.

## Sisäkorvaistute

Sisäkorvaistute on kuulokojeeseen verrattava apuväline, jolla kuulohermo sähköisesti ärsyttämällä saadaan aikaan kuuloaistimus. Laitte koostuu sisäisistä, leikkauksella sisäkorvaan ihon alle asetettavista osista sekä ulkoisesta osasta.

## Tinnitus

Tinnituksella tarkoitetaan korvien soimista, joka ei johdu ulkoisesta ääniaistimuksesta.

## Vammaisuus

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan ”vammaisuus on kehittyvä käsite ja vammaisuus on seurausta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden sekä asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”.

## YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

”Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus on ensimmäinen 2000-luvulla neuvoteltu ihmisoikeussopimus, ja se rinnastetaan YK:n seitsemään aikai-

sempaan ihmisoikeussopimukseen. Yleissopimus ei perusta uusia ihmisoikeuksia, vaan pyrkii yksityiskohtaisesti erittelemään jo olemassa olevien oikeuksien täytäntöönpanokeinoja vammaisten henkilöiden olosuhteet huomioiden. Sopimukseen liittyvät valtiot sitoutuvat kehittämään ja toteuttamaan käytäntöjä, lainsäädäntöä ja hallinnollisia toimenpiteitä oikeuksien tasapuoliselle toteuttamiselle sekä poistamaan lakeja, säädöksiä ja menettelytapoja, jotka voidaan katsoa vammaisia henkilöitä syrjiviksi.”

Kyselytutkimuksen tulokset

**TAULUKKO 1 Perustaustatietoa**

	Kyllä	Ei
Onko haastateltava jäsen muussa yhdistyksessä?	77,3 %	22,7 %
Toimiiko haastateltava vapaaehtoisena muussa yhdistyksessä?	53,5 %	46,5 %
Onko vapaaehtoinen äänestänyt vuoden 2008 kunnallisvaaleissa?	82,2 %	17,8 %
Onko tietoinen YK:n vammaissopimuksesta?	75,6 %	24,4 %
Onko osallistunut Kuuloliiton vapaaehtoistoimintaan internetissä?	32,6 %	67,4 %
Onko ollut vapaaehtoinen liittotasolla?	74,4 %	25,6 %
Onko ollut vapaaehtoinen piiritasolla?	65,1 %	34,9 %
Onko ollut vapaaehtoinen yhdistystasolla?	90,7 %	9,3 %
Onko yhteydessä muiden vapaaehtoisten kanssa myös yhdistyksen tai liiton toiminnan ulkopuolella?	81 %	19 %

**TAULUKKO 2 Kuinka kauan haastateltava on ollut jäsenenä?**

Alle 1 vuosi	4,7 %
1–5 vuotta	2,3 %
6–10 vuotta	14 %
11–15 vuotta	18,6 %
16–20 vuotta	9,3 %
yli 20 vuotta	51,2 %

**TAULUKKO 3 Kuinka kauan haastateltava on ollut vapaaehtoisena?**

Alle 1 vuosi	4,7 %
1–5 vuotta	18,6 %
6–10 vuotta	16,3 %
yli 10 vuotta	60,5 %

**TAULUKKO 4** Kuinka monta tuntia kuukaudessa haastateltava arvioi käyttävänsä Kuuloliiton alaiseen vapaaehtoistoimintaan?

Alle 1 tunnin	12,5 %
1–5 tuntia	15 %
6–10 tuntia	35 %
11–20 tuntia	15 %
yli 20 tuntia	22,5 %

**TAULUKKO 5** Minkälaiseen yhdistystason vapaaehtoistoimintaan haastateltava on osallistunut (voi valita useita vaihtoehtoja)?

Hallitustyöskentely	72,1 %
Tapahtumien järjestäminen	62,8 %
Kerhonvetäjä, ryhmänvetäjä ym.	46,5 %
Kerhoihin, ryhmiin ym. osallistuja	46,5 %
Kuulolähipalvelu	39,5 %
Vaikuttamistyö	35,7 %
Muu	9,3 %

**TAULUKKO 6** Miten aktiivisesti haastateltava on osallistunut vapaaehtoistoimintaan (voi valita useita vaihtoehtoja)?

Säännöllisesti, esim. hallitustyöskentely, ryhmän vetäminen	82,9 %
Silloin tällöin, esim. osallistuminen retkille tai kerhoon	31,7 %
Säännöllisesti kertaluontoisten tapahtumien järjestäminen	19,5 %
Muulla tavoin	4,9 %
Kertaluontoisesti, esim. osallistuminen tapahtuman järjestämiseen	2,4 %

**TAULUKKO 7** Vapaaehtoistoiminnan motiivit (kolme tärkeintä)

Vertaistuki	75,7 %
Yhdessä tekeminen, vertaistoiminta	67,6 %
Yhteiskunnallinen vaikuttaminen	54,1 %
Tiedon lisääminen huonokuuloisuudesta (klp)	48,6 %
Tiedon saaminen huonokuuloisuudesta	21,6 %
Muu	8,1 %

Muu = toiminnan jatkuvuuden varmistaminen, pätemisen tarve, itsensä toteuttaminen ja kehittäminen, tiedon lisääminen harvinaisesta sairaudesta

**TAULUKKO 8** Kuinka usein haastateltava on yhteydessä muihin vapaaehtoisin yhdistystoiminnan ulkopuolella?

Vähintään kerran viikossa	60 %
Vähintään kerran kuukaudessa	17,5 %
Vähintään kerran vuodessa	5 %

**TAULUKKO 9** Tuki, sitoutuminen ja ilmapiiri

	Erittäin hyvin	Melko hyvin	En osaa sanoa	Melko huonosti	Erittäin huonosti
Onko saanut tukea muilta vapaaehtoisilta?	27,9 %	53,5 %	11,6 %	4,7 %	2,3 %
Onko saanut tukea liiton työntekijöiltä?	32,5 %	42,5 %	12,5 %	5 %	7,5 %
Kuinka sitoutunut on toimintaan?	53,5 %	27,9 %	4,7 %	7 %	7 %
Todennäköisyys, että on mukana toiminnassa 3 vuoden päästä	30,2 %	41,9 %	23,3 %	4,7 %	-
Minkälainen ilmapiiri vapaaehtoistoiminnassa on?	42,9 %	52,4 %	2,4 %	2,4 %	-
Kuinka luottamuksellisesti voi kertoa omista asioista muille vapaaehtoisille?	20,9 %	62,8 %	11,6 %	4,7 %	-
Miten vapaaehtoistoiminta on vastaanottanut ennakoitua odotuksia?	27,9 %	67,4 %	4,7 %	-	-

**TAULUKKO 10** Minkälaisista asioista haastateltava on keskustellut muiden vapaaehtoistojen kanssa?

Huonokuuloisuudesta	93 %
Harrastuksista	81,4 %
Yhteiskunnallisista asioista	72,1 %
Perheestä	72,1 %
Työstä	48,8 %
Muu	23,3 %

**TAULUKKO 11** Vapaaehtoistoimintaan osallistumista vaikeuttavia tekijöitä (voi valita useita vaihtoehtoja)

Ajan puute	52,3 %
Muu este	34,1 %
Rahan puute	27,3 %
Tuen puute	15,9 %
Huonot kulkuyhteydet	15,9 %
Toimijoiden väliset ristiriidat	11,4 %
Toiminnan muodot eivät kiinnosta	11,4 %
Ei osallistumisen esteitä	2,3 %

Muu este = kuuroutuminen, sairaudet, etäomaishoitajuus, henkilökohtaiset asiat, huono muisti, ikääntyminen ja sairaudet, ainoastaan sairaus, oman paikan löytyminen jatkossa, pyrkyryys ja epäluottamus, oma jaksaminen, ilta-ajat, jaksaminen, esim. ikä, ikä, "aikaa omalle itselle – ei tarvitse sitoutua. kalenteri pois käytöstä, uusia henkilöitä ja ideoita, xx vuotta riittää, olen ns. leipääntynyt", jaksaminen

**TAULUKKO 12** Vapaaehtoistoimintaan osallistumista helpottavia tekijöitä (voi valita useita vaihtoehtoja)

Kuuloliiton työntekijöiden tuki	68,2 %
Positiivinen palaute muilta vapaaehtoisilta	56,8 %
Muiden vapaaehtoisten tuki	50 %
Positiivinen palaute liiton työntekijöiltä	47,7 %
Mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisältöön	46,5 %
Mahdollisuus vaikuttaa toiminnan muotoihin	41,9 %
Lisääntynyt vapaa-aika	38,6 %
Tietotaitojeni lisääntyminen	31,8 %
Käytettävissä olevan rahan lisääntyminen	27,3 %
Perheen ja ystävien tuki	27,3 %
Positiivinen palaute perheeltä	22,7 %
Muu	9,1 %

Muu = "Kun yli-innokkaat lopettavat pätemisen tarpeen vammaisjärjestössä (tullaan huseeraamaan järjestötoimintaan, kun ei pärjätä työelämässä eikä perheessä eikä muissa harrastuksissa)"; "kokemukseni"; "lastenhoito / lapsille omaa ohjelmaa viikonlopuissa ym. tapahtumissa"; "saan tehdä niitä asioita mitä itse haluan".

